

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาภาคปฏิบัติการของวาทกรรมการศึกษาในพื้นที่โรงเรียนที่มีต่อชาวปากะญอ: กรณีศึกษา โรงเรียนพระปริยัติธรรมพระชัยยะวงศาพัฒนา จังหวัด ลำพูน ครั้งนี้ ผู้วิจัย ได้ทำการศึกษาแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับบริบทการศึกษา แนวคิดทฤษฎีที่ใช้เป็นแนวทางในการศึกษา และบริบทที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาครั้งนี้ ตลอดจนรวบรวมเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาใช้ในการศึกษาและทบทวนองค์ความรู้ต่างๆ เพื่อกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยโดยมีสาระสำคัญ ดังนี้

แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับรัฐ
2. แนวคิดเกี่ยวกับนโยบายสาธารณะ
3. แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษากระแสหลัก

แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับแนวทางการดำเนินการศึกษา

1. กรอบแนวคิดเกี่ยวกับอำนาจของ มิเชล ฟูโกต์ (Michel Foucault)
2. กรอบแนวคิดเกี่ยวกับวาทกรรม (Discourse)
3. กรอบแนวคิดเกี่ยวกับการวิเคราะห์วาทกรรม (Discourse analysis)

บริบทที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาครั้งนี้

1. ประวัติความเป็นมาของชาวปากะญอในสังคมไทย
2. สภาพบริบทพื้นที่กรณีศึกษา
 - 2.1 ชุมชนชาวปากะญอในหมู่บ้านห้วยดัม
 - 2.2 สภาพทั่วไปของโรงเรียนพระปริยัติธรรมพระชัยยะวงศาพัฒนา
 - 2.3 ประวัติพระครูพัฒนากิจจานุรักษ์ (หลวงปู่ครูบาวงศ์)

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

กรอบแนวคิดในการวิจัย

แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับรัฐ

การศึกษาของกลุ่มชาติพันธุ์ในสังคมไทย เป็นการศึกษาที่มีปฏิสัมพันธ์กันระหว่างรัฐกับกลุ่มชาติพันธุ์ ภายใต้สังคมการปกครองรูปแบบรัฐสมัยใหม่ การศึกษากลุ่มชาติพันธุ์จึงจำเป็นต้องศึกษา ทบทวนแนวคิด ความหมายที่เกี่ยวข้องกับรัฐด้วย บริบทที่เกี่ยวข้องกับแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับรัฐ (State) รัฐเป็นพื้นที่การปกครองที่มีความสัมพันธ์กับการปกครองในสังคมมนุษย์

จากธรรมชาติของมนุษย์ที่มีความไม่เสมอภาค ความไม่เท่าเทียมกันในเรื่องสติปัญญา ความสามารถในการแบ่งงานทำตามความถนัด จึงต้องอยู่รวมกันเป็นกลุ่มสังคมเพื่อความอยู่รอด และตอบสนองความต้องการที่หลากหลายของเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน การอยู่รวมกันเป็นกลุ่มสังคมของมนุษย์ย่อมมีพฤติกรรมที่เบี่ยงเบนทำลายความสงบเรียบร้อยของกลุ่มสังคมส่วนใหญ่ การอยู่รวมกันเป็นกลุ่มสังคมจำเป็นต้องมีการสร้างกฎ กำหนดกฎเกณฑ์ระเบียบทางสังคมเพื่อควบคุมพฤติกรรมที่เบี่ยงเบน และ/หรือไม่พึงประสงค์ต่อการอยู่ร่วมกัน (บรรพต (จิรโชค) วีรชัย, สุรพล ราชภัฏธารักษ์, สุพันธ์ ทับสุวรรณ, 2546, หน้า 1, 71) โดยมุ่งที่จะอธิบายสาระสำคัญแห่งการปกครอง อันประกอบไปด้วยโครงสร้างอำนาจทางการปกครอง ขอบเขตที่มาจากที่ตั้งของอำนาจ การคำนึงถึงผลประโยชน์และคุณค่าต่อปัจเจกชนในสังคมการปกครอง องค์ความรู้เกิดจากการรวบรวมเอาความรู้ ประสบการณ์ การสังเกตปรากฏการณ์ทางสังคม ปัจจัยที่ก่อให้เกิดความสงบสุข ปัจจัยต่างๆที่ทำให้หลักประกันในชีวิตของปัจเจกชนในสังคมการปกครองต้องเสื่อมถอยลง นอกจากนั้น ก็เป็นข้อคิดเกี่ยวกับการมีและการใช้อำนาจการปกครองในสังคมว่าจะเป็นแบบใด เพื่อให้บังเกิดผลหรือประโยชน์สูงสุดต่อปัจเจกชนที่อยู่ร่วมกันในสังคม (สุพจน์ บุญวิเศษ, 2549, หน้า 150-151) สังคมการปกครองจึงอุบัติขึ้นในกลุ่มสังคมมนุษย์

อาจกล่าวได้ว่าการปกครองเกิดมาพร้อมกับสังคมมนุษย์ การเกิดของสังคมจำเป็นต้องมีการปกครองอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยการปกครองมีวิวัฒนาการตามความจำเป็นของสังคมที่มีการขยายตัว เพื่อควบคุมสังคม และการบรรลุผลประโยชน์ส่วนรวมของสังคมที่มีความสลับซับซ้อนขึ้นตามวิวัฒนาการของสังคม สังคมมนุษย์จึงค่อยๆสร้างกฎเกณฑ์ขึ้นมาในสังคมเพื่อควบคุมแต่ละปัจเจกบุคคลให้ปฏิบัติตามกรอบสังคมที่กำหนดมา กฎเกณฑ์จะเป็นตัวกำหนดมาตรฐานตัดสินข้อขัดแย้งในสังคมมนุษย์ นอกจากการกำหนดข้อกฎหมายที่ชัดเจนแล้วจะต้องมีผู้บังคับใช้กฎหมายนั้น หัวหน้าหรือผู้ปกครองจะมีวิธีการซึ่งได้มาผู้ปกครองและการกำหนดขอบเขตอำนาจความสัมพันธ์ระหว่างหัวหน้ากับคนในสังคมนั้น (ณรงค์ สิ้นสวัสดิ์, 2520, หน้า 7, 15-16; สยาม ดำปรีดา, 2551, หน้า 5)



สังคมการปกครองเริ่มจากกลุ่มครอบครัว ซึ่งถือว่าเป็นกลุ่มสังคมปฐมภูมิ (Primary Group) วิวัฒนาการพัฒนาไปสู่สังคมที่มีความสลับซับซ้อนเพิ่มมากขึ้นเป็น สังคมระดับกลุ่ม (Band Society) สังคมระดับชนเผ่า (Tribe Society) สังคมระดับอาณาจักร (Chiefdom Society) และสังคมระดับรัฐ (State Society) ภายใต้สังคมการปกครองรูปแบบรัฐ (Form of State) ขอบเขตพื้นที่สังคมการปกครองที่เพิ่มขยายรวมกลุ่ม ชุมชน สังคมต่างๆ เข้าสู่พื้นที่สังคมการปกครองรูปแบบรัฐ อาจสรุปได้ว่า “การปกครองรูปแบบรัฐ” เป็นรูปแบบการปกครองขั้นสมบูรณ์สูงสุดของสังคมการปกครองมนุษย์ มีการกำหนดระเบียบที่ชัดเจน มีการวางโครงสร้างทางการเมือง มีการกำหนดสิทธิอำนาจ บทบาทหน้าที่ของมนุษย์ในฐานะพลเมืองของรัฐ ปัจจุบันจะอยู่ในสังคมปราศจากพื้นที่รัฐจะกระทำมิได้ (สยาม คำปรีดา, 2551, หน้า 5)

อาจกล่าวได้ว่า รัฐเกิดจากการวิวัฒนาการจากความต้องการของสังคม ที่เป็นที่ยอมรับโดยทั่วไปแล้ว (สนธิ เตชานันท์, 2548 หน้า 20) ในขณะเดียวกันนั้นมีความพยายามค้นหาว่ารัฐเกิดขึ้นมาได้อย่างไร เนื่องจากไม่มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ การกำเนิดรัฐจึงตั้งอยู่บนพื้นฐานที่ว่ารัฐนั้นเกิดขึ้นมาโดยเจตนารมณ์ของพระเจ้า (God) หรือโดยทฤษฎีประชาคม (The Social Compact) ซึ่งมนุษย์มีเจตนาร่วมกันในการก่อตั้งรัฐ หรือโดยการวิวัฒนาการจากสังคมที่เป็นจุดเริ่มต้นคือสังคมครอบครัวแล้ววิวัฒนาการขึ้นมาเป็นรัฐ หรือแนวคิดเกี่ยวกับสถาบันกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน สมมติฐานอีกประการ คือรัฐเกิดจากอำนาจหรือการบังคับควบคุม (เจริญ สุภาพ, 2514, หน้า 35) คำว่า รัฐ นั้นมีนิยามความหมายที่หลากหลาย และสับสนในการนิยามอย่างจำเพาะเจาะจง เนื่องจากรัฐเป็นหน่วยสังคมการปกครองที่มีขนาดใหญ่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับหลายมิติ หลายศาสตร์สาขา เช่น กฎหมาย สังคมวิทยา มานุษยวิทยา ประวัติศาสตร์ และรัฐศาสตร์ ยังไม่สามารถหาคำนิยามที่สรุปรวมกันได้ นักปรัชญาการเมืองพยายามหาคำตอบเกี่ยวกับคำถามของการกำเนิดรัฐมาจากจุดกำเนิดใด แนวทางการอธิบายเกี่ยวกับการกำเนิดรัฐมีอยู่หลายแนวทาง ดังนี้ 1) ทฤษฎีเทวสิทธิ์ (Devine Theory) 2) ทฤษฎีสัญญาประชาคม (Social Contract Theory) 3) ทฤษฎีพลังกำลัง (Force Theory) 4) ทฤษฎีธรรมชาติ (Natural Theory) จากการรวบรวมของ บุษกร ยี่หะ, เรื่องวิทย์ เกษสุวรรณ และ สยาม คำปรีดา สรุปสาระสำคัญได้ดังนี้ (บุษกร ยี่หะ, 2550 หน้า 44; เรื่องวิทย์ เกษสุวรรณ, 2549, หน้า 43-45; สยาม คำปรีดา, 2551, หน้า 16, 17-19)

1. ทฤษฎีเทวสิทธิ์ (Devine Theory) เป็นแนวคิดทฤษฎีเทวสิทธิ์กล่าวถึงการกำเนิดรัฐว่าถูกบัญญัติหรือถูกสร้างโดยพระเจ้า แนวคิดการกำเนิดรัฐแนวทางนี้ได้แพร่หลายในอาณาจักรทางตะวันออก ซึ่งผู้ปกครองมักมองว่าตนเองสืบเชื้อสายมาจากพระเจ้า ต่อมาแนวคิดนี้ได้แพร่หลายไปทางตะวันตก ในสมัยกลาง (Middle Ages) ทฤษฎีเทวสิทธิ์เป็นที่ยอมรับอย่างมาก

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ

ห้องสมุดงานวิจัย

วันที่ 13 มิ.ย. 2555

เลขทะเบียน 249766

เลขเรียกหนังสือ

แม้จะมีการแก่งแย่งอำนาจกันระหว่างพระสันตะปาปากับจักรวรรดิโรมันผู้ศักดิ์สิทธิ์ อันเป็นการแสดงถึงข้อขัดแย้งที่ว่า ผู้ปกครอง (ฝ่ายอาณาจักร) ได้รับอำนาจโดยตรงจากพระเจ้าหรือโดยทางอ้อมโดยผ่านพระสันตะปาปา ต่อมา มีการปฏิรูปศาสนาและแยกนิกายโปรเตสแตนท์ ข้ออ้างที่ว่าพระมหากษัตริย์ได้รับมอบอำนาจมาจากพระเจ้าแต่ยังปกครองด้วยความเมตตาของพระเจ้า (Ruled by the Grace of God) ภายหลังเมื่อมีชนชั้นกลางเกิดขึ้น ชนชั้นกลางสร้างหลักการใหม่ขึ้นมาที่ว่า อำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชน (Popular Sovereignty) เพื่อล้มล้างแนวคิดเทวสิทธิ จนเกิดการปฏิวัติต่อต้านอำนาจเด็ดขาดของพระมหากษัตริย์

2. ทฤษฎีสัญญาประชาคม (Social Contract Theory) ทฤษฎีสัญญาประชาคม ถือว่าอำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชนซึ่งภายหลังได้รับอิทธิพลแทนที่ทฤษฎีเทวสิทธิ ทฤษฎีสัญญาประชาคมหรือแนวคิดที่ว่าอำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชนส่วนใหญ่มาจากแนวคิดว่าประชาชนเป็นผู้สร้างรัฐโดยวิธีการทำสัญญาประชาคม ซึ่งมีรากฐานมาจากความยินยอมของแต่ละปัจเจกบุคคล ทฤษฎีสัญญาประชาคมมีอยู่หลายฉบับ ซึ่งเกิดขึ้นในช่วงสงครามศาสนาและการปฏิวัติของประชาชนในอังกฤษ สหรัฐอเมริกาและฝรั่งเศส ฉบับที่เป็นที่รู้จักและมีอิทธิพลมากมีอยู่ 2 ฉบับ คือ ฉบับของโทมัส ฮอบส์ และฉบับของจอห์น ล็อก และได้มีการขยายต่อแนวคิดสัญญาประชาคมจากนักปรัชญารุ่นหลังอย่าง จัง จาคส์ รูสโซ แนวคิดของนักปรัชญาทั้งสามนี้เกี่ยวกับทฤษฎีสัญญาประชาคม สามารถสรุปอธิบายได้ดังนี้

โทมัส ฮอบส์ ถือว่าสภาพธรรมชาติ (State of Nature) เป็นสิ่งที่วุ่นวายผู้ที่มีอำนาจแข็งแกร่งกว่าย่อมกดขี่ข่มเหงรังแกคนที่อ่อนแอกว่า ทุกคนต่างแสวงหาในสิ่งที่ตนต้องการ โดยไม่คำนึงถึงความทุกข์ยากของคนอื่น ดังนั้น ชีวิตจึงเต็มไปด้วยความโดดเดี่ยว (Solitary) ยากแค้น (Poor) โสโครก (Nasty) ขี้ร้าย (Brutish) และอายุสั้น (Short) ดังนั้น มนุษย์จึงกระหายที่จะได้รับความสะดวกสบาย ความปลอดภัย ความสงบ และความมีระเบียบวินัย มนุษย์จึงยินยอมเสียสละสิทธิตามธรรมชาติของตนให้แก่องค์อธิปัตย์ (กษัตริย์) เพื่อแลกเปลี่ยนความมั่นคงปลอดภัยเป็นการตอบแทน ประชาชนไม่มีสิทธิปฏิวัติแม้ว่าไม่พอใจการปกครองของผู้ปกครอง ความคิดของ โทมัส ฮอบส์จึงเริ่มต้นสมมุติฐานที่ว่า มนุษย์มีความเท่าเทียมกัน (Human Equality) มีสิทธิตามธรรมชาติ (Natural Right) มีความยินยอมเป็นเอกฉันท์ (Unanimous Consent) ที่จะก่อตั้งรัฐบาล แต่ลงท้ายด้วยสัญญาที่ก่อตั้งรัฐบาลหรือการปกครองที่ถาวร เด็ดขาด และไม่ต้องรับผิดชอบต่อผู้ใด (เพราะรัฐบาลไม่ใช่คู่สัญญาของประชาชน) ความไม่พอใจของรัฐบาลจะกระทำมิได้เว้นแต่จะกลับไปสู่ธรรมชาติอย่างเดิม (สยาม ดำปรีดา, 2551, หน้า 17)

จอห์น ล็อค สันนิษฐานว่า ในสภาพธรรมชาติดั้งเดิมนั้นมนุษย์มีความพึงพอใจพอประมาณ เหตุเพราะมนุษย์เป็นสัตว์ที่มีเหตุผลสามารถเข้าใจกฎธรรมชาติและกฎนั้นเป็นแนวทาง การที่ไม่ได้ความสะดวกเมื่อมีปัญหา เนื่องจากไม่มีองค์กรหรือหน่วยงานใดที่จะทำหน้าที่ตัดสินข้อเรียกร้องที่มีความขัดแย้งกันได้ ซึ่งแต่ละคนต่างยืนยันที่จะปฏิบัติตามสิทธิธรรมชาติของตนเอง ดังนั้น มนุษย์จึงได้ตกลงกันด้วยความสมัครใจเป็นเอกฉันท์ในการทำสัญญาเพื่อก่อตั้งประชาสังคม (Civil Society) หรือรัฐ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้รัฐรักษาและส่งเสริมสิทธิตามธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกับชีวิต เสรีภาพและทรัพย์สิน มนุษย์ทุกคนไม่ได้มอบสิทธิตามธรรมชาติให้แก่ผู้ใด แต่มนุษย์ได้รักษาสีสิทธิทั้งปวงไว้กับตนเอง มนุษย์มีสิทธิทั้งปวงในสังคมหรือรัฐที่ตนก่อตั้งขึ้นมา ยกเว้นสิทธิที่จะตัดสินหรือตัดสินขอบเขตแห่งสิทธินั้น ทุกคนที่เข้าร่วมประชาคมยอมรับที่จะปฏิบัติตามเสียงข้างมากทุกประการ ประชาชนสามารถเปลี่ยนแปลงรัฐบาลได้เมื่อเห็นว่าจำเป็น (เรื่องวิทย์ เกษสุวรรณ, 2549, หน้า 45)

ทฤษฎีสัญญาประชาคมที่มีชื่อเสียงอีกทฤษฎีหนึ่ง คือ ทฤษฎีสัญญาประชาคมของ จังจาคส์ รุสโซ ที่เขียนไว้ในปี ค.ศ. 1762 ซึ่งรุสโซมีความเชื่อเหมือนกับ โทมัส ฮอบส์ที่ว่าสังคมตามธรรมชาติ (State of Nature) นั้นไม่น่าอยู่ มนุษย์ตกลงร่วมกันเป็นเอกฉันท์ที่จะก่อตั้งชุมชนทางสังคม (Social Community) ขึ้นมา ซึ่งนำไปสู่การก่อตั้งรัฐที่ถูกต้องแท้จริง ทฤษฎีสัญญาประชาคมตามความคิดของ รุสโซ คือ คนทุกคนยอมยกสิทธิตามธรรมชาติ (Natural Rights) ให้แก่อธิปไตย (Sovereign) ซึ่งได้แก่เจตจำนงร่วม จึงเท่ากับว่าทุกคนมอบสิทธิให้แก่ชุมชนเป็นส่วนร่วม การให้ส่วนรวม หมายถึง การมิได้ให้ตนเองแก่ผู้ใดเพราะการที่ทุกคนให้ในลักษณะนี้พวกเขาจะได้กลับคืนมาในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของเจตจำนงร่วม อธิปไตยในความคิดของรุสโซ ได้แก่ชุมชน (Community) รุสโซชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างชุมชน (Community) กับรัฐบาล (Government) ชุมชนเป็นผู้กำหนดนโยบาย แต่รัฐบาลเป็นผู้นำนโยบายไปปฏิบัติ อำนาจอธิปไตยเป็นของชุมชนและอยู่ที่ชุมชนไม่ได้อยู่ที่รัฐบาล (สยาม คำปริดา, 2551, หน้า 17)

กล่าวโดยสรุป แนวคิดทฤษฎีสัญญาประชาคมของทั้งสามฉบับที่กล่าวมาข้างต้น ในทัศนะของ ฮอบส์มองว่ามนุษย์ยอมมอบสิทธิในการปกครองตนเองตามธรรมชาติให้แก่องค์อธิปัตย์ที่มีอำนาจเด็ดขาดที่เป็นพระมหากษัตริย์หรือรัฐสภาก็ได้ ส่วนล๊อค อธิบายว่าคนตกลงกันว่าแต่ละคนสามารถคงสิทธิที่มีตามธรรมชาติไว้ได้เกือบทุกอย่าง เพียงแต่ต้องเข้าไปอยู่ภายใต้การปกครองของรัฐบาลและรัฐสภาที่มีอำนาจจำกัดซึ่งรับผิดชอบต่อประชาชน ส่วนแนวคิดสัญญาประชาคมของรุสโซมองว่าประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยอย่างสมบูรณ์ จึงไม่ถูกจำกัดตามสถานภาพทางสังคมและเศรษฐกิจดังที่ล๊อคกำหนด รุสโซมีทัศนะที่ต่างจากฮอบส์และล๊อคตรงที่ว่าประชาชน

ทุกคนมีสิทธิเข้าร่วมกิจกรรมของรัฐบาล รัฐเห็นว่าการเมืองจะไม่ชอบธรรม หากไม่ให้ประชาชนใช้อำนาจทางการเมือง

3. ทฤษฎีพลังกำลัง (Force Theory) ทฤษฎีนี้มองว่ารัฐเกิดจากการถูกยึดครองและการใช้กำลังบังคับ โดยนักปรัชญายุคแรกเห็นว่า รัฐ มาจากความอยุติธรรมและความชั่วร้าย การเกิดรัฐนั้นมาจากผู้ที่แข็งแกร่งกว่าใช้อำนาจต่อผู้ที่อ่อนแอ ดังเช่น ความคิดของชาวคริสเตียนยุคแรกที่มีต่อการปกครองของโรมัน หรือนักคิดทางศาสนาในสมัยกลางที่มองการใช้อำนาจของผู้ปกครองฝ่ายโลกซึ่งไม่ได้รับการยอมรับจากฝ่ายศาสนา ทฤษฎีพลังกำลังอธิบายการเกิดของรัฐว่า ในสภาพที่สังคมมนุษย์ยังไร้รัฐ บุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่มีกำลังอำนาจเหนือผู้อื่น โดยจะใช้กำลังอำนาจที่มีเหนือกว่าในการรุกรานเพื่อแย่งชิงผลประโยชน์มาเป็นของตนหรือกลุ่มตน ผู้มีอำนาจท้ายที่สุดก็จะสถาปนาอำนาจเป็นผู้ที่มีอำนาจเหนือกว่าบุคคลอื่น ทำหน้าที่วางกฎ ระเบียบ ข้อบังคับต่างๆ ให้บุคคลในสังคมปฏิบัติตามแลกเปลี่ยนกับผลประโยชน์ต่างๆ ที่ตนจะได้รับจากคนในสังคมนั้น

4. ทฤษฎีธรรมชาติ (Natural Theory) ทฤษฎีนี้มีมาตั้งแต่ยุคสมัยกรีกโบราณ ซึ่งเห็นว่าการแยกออกจากรัฐมิได้ รัฐเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับความอยู่รอดของมนุษย์ รวมทั้งเป็นเครื่องมือ (Means) ที่จะให้คนบรรลุการมีชีวิตที่ดี (Good Life) แนวคิดเรื่องรัฐเกิดขึ้นโดยธรรมชาตินี้ ได้ยึดถือกันต่อมาจนถึงช่วงหลังมีการวิจัยทางประวัติศาสตร์และวิทยาศาสตร์ ซึ่งนักวิจัยหลายคนเชื่อว่า รัฐเป็นสิ่งมีชีวิตและวิวัฒนาการจากระดับต่ำไปสู่ระดับสูง นักปรัชญาสำนักอุดมคติของอังกฤษในช่วงปลายศตวรรษที่ 19 พยายามรื้อฟื้นความคิดตามทฤษฎีธรรมชาติของอริสโตเติลขึ้นมาเพื่อยืนยันว่ารัฐเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ รัฐไม่ใช่สิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น และเป็นแรงผลักดันให้รัฐก้าวหน้าต่อไปเพื่อมุ่งไปสู่การมีชีวิตที่ดีมากกว่าจะเป็นสิ่งที่ชั่วร้าย มีข้อโต้แย้งเกี่ยวกับทฤษฎีธรรมชาติว่ามีลักษณะอนุรักษ์นิยมและมีลักษณะเหมือนไม่ได้อธิบายอะไร คล้ายกับการกล่าวว่าสิ่งที่ต้องเกิดก็ต้องเกิด ส่วนสิ่งที่ไม่น่าเกิดก็จะไม่เกิดเช่นกัน ทฤษฎีธรรมชาติมองการเกิดของรัฐมาจากวิวัฒนาการ ไม่ใช่มาจากความต้องการของมนุษย์หรือการกระทำที่มีเหตุผลของมนุษย์ ส่วนสิทธิของปัจเจกชนนั้น ทฤษฎีธรรมชาติมองปัจเจกชนว่ามีสิทธิเท่าที่รัฐและประเพณีกำหนด ในขณะเดียวกันประเพณีก็เป็นตัวจำกัดการใช้อำนาจของรัฐด้วย โดยที่เสรีภาพของประชาชนมิได้เกิดขึ้นเองในทันที หรืออีกนัยหนึ่งทฤษฎีนี้ไม่ได้รับประกันว่าพลเมืองจะมีสิทธิในตัวเองเพราะยังขึ้นอยู่กับเงื่อนไขการดำรงชีวิตที่เคยเป็นมาตั้งแต่อดีต (ปรีชา ช่างขวัญยืน, 2538, หน้า 104)

อาจกล่าวอ้างโดยสรุปโดยอนุมานได้ว่า การแสวงหากำเนิดพื้นที่รัฐในสังคมการปกครองมนุษย์ เป็นการแสวงหาสังคมรัฐในอุดมคติเพื่อปลดปล่อยพันธนาการแห่งการปกครอง ที่เคลือบแฝงการกดขี่ ปกปิดความเป็นปัจเจกชนที่ต้องสูญเสียอิสรภาพจากการสร้างสังคมแห่งระเบียบ



วินัย โดยมุ่งอธิบายสาระสำคัญแห่งระบบการปกครอง อันประกอบไปด้วยโครงสร้างอำนาจทางการเมืองและการปกครองและ/หรืออำนาจของรัฐ ขอบเขตที่มาที่ตั้งของอำนาจรัฐ การคำนึงถึงผลประโยชน์และคุณค่าต่อปัจเจกชนในสังคมการปกครอง องค์ความรู้แนวคิดต่างๆ เป็นการคิดวิเคราะห์เพื่อแสวงหาองค์ความรู้เกี่ยวกับการสถาปนาการใช้อำนาจผ่านการจัดระบบระเบียบพื้นที่ทางสังคมเพื่อควบคุม จัดระเบียบ สร้างสังคมแห่งการปกครอง แนวคิดทางการเมืองปกครองเปรียบเหมือนเครื่องมือกลไกอันมีประสิทธิภาพในการสร้างสถาปนาจัดองค์ประกอบเงื่อนไขความเป็นสังคมรัฐ การสร้างกฎเกณฑ์ ระเบียบวินัย เพื่อควบคุม ตรวจสอบ พฤติกรรมปัจเจกชนให้ปฏิบัติตามวินัยแห่งสังคมการปกครองเพื่อความมั่นคงถาวรของรัฐ การทบทวนพิจารณาสังคมการปกครองตกผลึกกลายเป็นองค์ความรู้ทางการเมืองการปกครอง เพื่อเปิดเผยแกะรอยปัญหาต่างๆ ในสังคมการปกครอง องค์ความรู้ที่ตกผลึกจากกระบวนการคิดวิเคราะห์หาข้อเท็จจริงทางสังคมการปกครอง ล้วนแล้วแต่มีทัศนะคติที่แตกต่างตามฐานคติที่นักคิด นักปรัชญา ยึดถือเป็นรากฐานทางความคิดเพื่ออธิบายสังคมรัฐในอุดมคติตามแนวคิดของตน และ/ หรือสกุลความคิดทางการเมืองแนวเดียวกัน

รัฐ (State, Country, Government) พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานให้ความหมายว่า แคว้น แคว้น บ้านเมือง ประเทศ “รัฐ” มาจากคำบาลีว่า ฐรัฐ หรือราชฐ ในภาษาสันสกฤต (โกวิท วงศ์สุรวัฒน์, 2543, หน้า 24; วิทยากร เชียงกุล, 2545, หน้า 229; ราชบัณฑิตยสถาน, 2548, หน้า 36, 61, 147) กรอบความรู้เกี่ยวกับแนวคิดรัฐสมัยใหม่ (Modern State) และ/ หรือรัฐชาติ (Nation State) จัดว่าเป็นเรื่องใหม่เมื่อพิจารณาตามประวัติศาสตร์โลก ในช่วงยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการในยุโรป (Renaissance) ระหว่างศตวรรษที่ 14 ถึง 16 แห่งคริสตกาล ซึ่งเป็นยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงการสนใจทางด้านปรัชญาดั้งเดิมที่เน้นเรื่องความจริง (Ontology) สู่จุดเน้นเรื่องการศึกษาเรื่องของความรู้ (Epistemology) ความเป็นสังคมรัฐผูกติด ยึดโยงกับการอ้างอิงหลักเหตุผล ซึ่งเป็นการสถาปนาความรู้เกี่ยวกับสังคมรัฐสมัยใหม่ ภายใต้กรอบเงื่อนไขเกี่ยวกับการสถาปนาความเป็นรัฐที่ประกอบไปด้วย ดินแดน/อาณาเขต ประชาชน อำนาจอธิปไตย และรัฐบาลผู้ดำเนินบริหารงานรัฐ (โกวิท วงศ์สุรวัฒน์, 2546, หน้า 25; จักร์ พันธุ์ชูเพชร, 2550, หน้า 52) ภายใต้กรอบความรู้เกี่ยวกับการสถาปนาความเป็นรัฐ พื้นที่สังคมการปกครองเฉพาะกลุ่ม ชุมชน สังคมต่างๆ ถูกกล่าวอ้างถึงในคุณลักษณะของการเป็นพื้นที่หนึ่งในพื้นที่รวม ที่เรียกว่า “ดินแดน/ อาณาเขต” ในพื้นที่รัฐ แม้การให้นิยามความหมายความเป็นรัฐที่ประกอบด้วย ดินแดน/ อาณาเขต ประชาชน อำนาจอธิปไตย และรัฐบาลผู้ดำเนินบริหารงานรัฐ แต่ในความจริงนิยามความหมายของรัฐยังคงคลุมเครือ

ยังหาข้อสรุปไม่ได้ขึ้นอยู่กับทัศนคติของแต่ละคนอาจจะมึ่มมองในแง่สถาบัน แนวความคิด หรือ อาณาเขต (ณัชชาภัทร อุ่นตรงจิตร, 2552, หน้า 16; ชัยมงคล สุพรมอินทร์, 2554, หน้า 30)

แอนดรูว์ เฮย์วูด (Andrew Heywood) เห็นว่าความสับสนของความหมายของคำว่ารัฐ เป็นผลจากการมองรัฐที่แตกต่างกันออกไปเป็น 3 แนวทาง แนวทางแรกเป็นการมองรัฐ เชิงนามธรรม (Idealist Approach) เช่น แนวความคิดของ จอร์จ ฟรีดริช เฮเกล (Georg Fricdrich Hegel) ชาวเยอรมัน ระบุว่าสิ่งที่เป็นสังคมในระยะเวลาหนึ่งๆมีอยู่ 3 อย่าง คือ 1. ครอบครัว (Family) 2. ประชาสังคม (Civil Society) 3. และรัฐ (State) (เรืองวิทย์ เกษสุวรรณ, 2549, หน้า 31) ส่วนแนวทางที่สองเป็นการมองรัฐในเชิงการทำหน้าที่ (Functionalist Approach) เป็นแนวทางการ อธิบายว่ารัฐเป็นชุดทางสถาบันที่มีบทบาทและการทำหน้าที่ในการรักษาความเป็นระเบียบ ความสงบเรียบร้อยของสังคม แนวคิดนี้ได้มาจากแนวทางของลัทธิมาร์กซิสต์ ซึ่งมองว่ารัฐเป็นกลไกที่ ช่วยบรรเทาความขัดแย้งระหว่างชนชั้น ประการที่สามเป็นการมองรัฐในเชิงองค์กร (Organization Approach) แนวทางนี้เห็นว่ารัฐประกอบด้วยสถาบันต่างๆของรัฐเป็นจำนวนมาก การมองรัฐตาม แนวทางนี้ทำให้ง่ายต่อการทำความเข้าใจถึงการเกิดของรัฐสมัยใหม่ในยุโรปช่วงศตวรรษที่ 15 และ 16 ที่เป็นระบบรวมศูนย์อำนาจจนทำให้รัฐประสบความสำเร็จในการส่งเสริมกลุ่มสถาบันต่างๆ ในสังคม แอนดรูว์ เฮย์วูด ระบุถึงคุณลักษณะที่สำคัญกับแนวทางการมองรัฐในสามแนวทางนี้ว่า มีคุณลักษณะสำคัญ คือ รัฐมีขอบเขตของอำนาจดินแดนหรืออาณาเขต (Territory) ของตนเหนือ คนที่อาศัยทั้งเป็นพลเมืองของรัฐและคนต่างด้าว และในเวทีการเมืองระหว่างประเทศมีการรับรอง ความเป็นอิสระของรัฐ โดยที่รัฐมีอำนาจอธิปไตย (Sovereignty) อันสมบูรณ์และไม่ถูกจำกัดใน การใช้ต่อกลุ่มต่างๆในสังคม สถาบันต่างๆของรัฐมีความเป็นสาธารณะ (Public) มีอำนาจอัน ความชอบธรรม (Legitimacy) ในกิจกรรมและการตัดสินใจต่างๆที่มีเป้าหมายกระทำการใดๆเพื่อ เป็นประโยชน์สาธารณะเพื่อส่วนรวม และรัฐมีกลไกการครอบงำ (Domination) เพื่อปลูกฝัง ความคิด ความเชื่อ และการบังคับใช้กำลังเพื่อทำให้ผู้คนเคารพ ปฏิบัติตามกฎหมาย มีการลงโทษ ทางกฎหมาย (Andrew Heywood, 2002, p. 87 อ้างอิงใน บุญอริ ยีหมะ, 2550, หน้า 35-37)

มีความพยายามแบ่งรูปแบบของรัฐเพื่อจำแนกความแตกต่างของแต่ละรัฐ จากลักษณะ ของรัฐที่มีความคล้ายคลึงกัน จากองค์ประกอบการสถาปนาความเป็นรัฐ 4 ประการคือ 1. อาณา เขต 2. ประชาชน 3. รัฐบาล 4. อำนาจอธิปไตย ที่เหมือนกัน รัฐอาจมีพลเมือง ภูมิศาสตร์ ภาษา ศาสนา แตกต่างกัน แต่ก็ยังไม่สามารถนำมาเป็นเหตุผลที่เพียงพอในการจำแนกรัฐให้แตกต่างกัน อย่างชัดเจน ในบรรดาองค์ประกอบความเป็นรัฐทั้ง 4 ประการ คือรูปของรัฐบาล (Form of Government) จำแนกความแตกต่างในเรื่องรูปของรัฐ เนื่องจากรัฐกับรัฐบาลใกล้เคียงกัน ถ้าใช้รูป

ของรัฐบาลกำหนดรูปของรัฐก็สามารถที่จะกระทำได้ รูปของรัฐโดยทั่วไปนั้นแบ่งออกเป็น 2 รูปแบบ ดังที่ โกวิท วงศ์สุรวัฒน์ ได้อธิบายไว้ดังนี้ (โกวิท วงศ์สุรวัฒน์, 2546, หน้า 35-37)

1. รัฐเดี่ยว (Unitary State) รัฐส่วนใหญ่ในโลกนี้จะเป็นรัฐเดี่ยว มีรูปแบบที่รัฐบาลกลางมีอำนาจสูงสุด ดำเนินการตามเจตนารมณ์และอำนาจหน้าที่ของรัฐ ตัวแทนในภูมิภาคก็ต้องไปจากรัฐบาลกลาง รัฐบาลกลางเป็นองค์กรเดียวของรัฐที่จะใช้อำนาจอธิปไตยทั้งทางนิติบัญญัติ บริหาร และตุลาการได้อย่างเต็มที่ รัฐบาลท้องถิ่นหรือองค์กรอื่นจะท้าทายมิได้ เพราะอาจถือเป็นการกบฏภายในหรือกบฏแบ่งแยกดินแดน พิจารณาจากประวัติศาสตร์จะเห็นได้ว่าเดิมทีประเทศที่เป็นรัฐเดี่ยวนี้นี้จะมีการขยายอาณาเขตด้วยการรุกรานบังคับ ดังนั้นการที่รัฐส่วนกลางรวบรวมอำนาจเอาไว้ที่ส่วนกลางทั้งหมด บรรดาท้องถิ่นจึงต้องปฏิบัติตามไม่อาจแข็งข้อต่อรัฐส่วนกลาง อำนาจทางการเมืองรัฐบาลส่วนกลางจะแบ่งอำนาจมาให้ท้องถิ่นปกครองตัวเองได้ตามที่รัฐบาลส่วนกลางเห็นสมควร

2. รัฐรวม (Composite State) เมื่อมีการเรียกร้องหรือเกิดกบฏขึ้นในส่วนของท้องถิ่นต่างๆ ที่ต้องการปกครองตนเองในรัฐเดี่ยวต่างๆ จะมีการยินยอมให้บางส่วนมีสิทธิในการปกครองตนเอง จัดให้เป็นเขตปกครองตนเอง (Autonomous) โดยการมอบอำนาจการปกครองตนเองจากรัฐบาลกลางให้กับท้องถิ่นให้มีรัฐสภาได้เป็นเอกเทศนี้เรียกว่า Devolution (ตรงกันข้ามกับ Federalism ที่เป็นมลรัฐรวมกันเข้าเป็นรัฐรวมแต่ Devolution นี้เป็นรัฐเดี่ยวที่เปลี่ยนแปลงแยกย่อยจากกันเป็นรัฐรวม) วิธีการ Devolution นี้เริ่มแพร่หลายมากขึ้น ซึ่งในปัจจุบันก็ใช้เป็นวิธีการแก้ปัญหาการรวมอำนาจของรัฐบาลกลางของรัฐเดี่ยวต่างๆ ทั่วโลก รัฐรวมเมื่อพิจารณาจากประวัติศาสตร์นั้นเกิดจากการรวมตัวของแคว้นต่างๆ เข้าด้วยกันด้วยความสมัครใจ มิได้มีการบังคับ การเข้ามารวมกันนั้นเป็นเรื่องของผลประโยชน์ร่วมกันอย่างชัดเจนไม่มีปัญหาเรื่องการรวมอำนาจของรัฐบาลกลางอย่างที่เป็นกรณีขัดแย้งของรัฐเดี่ยว ตัวอย่าง รัฐรวมที่ก่อตัวอยู่ในปัจจุบัน เช่น สหภาพยุโรป (European Union)

จุดสังเกตการแบ่งประเภทตามรูปแบบของรัฐทั้ง 2 รูปแบบนี้ คือการใช้องค์ประกอบการสถาปนารัฐ คืออำนาจอธิปไตยเป็นเกณฑ์ กล่าวคือ รัฐเดี่ยวนั้นรัฐบาลกลางมีอำนาจใช้อำนาจอธิปไตยแต่เพียงผู้เดียว รัฐบาลกลางจะแบ่งอำนาจให้กับรัฐบาลท้องถิ่นตามแต่รัฐบาลกลางเห็นสมควร ส่วนรัฐรวมนั้นมีการแบ่งอำนาจอธิปไตยออกเป็นสัดส่วนโดยมีรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายที่กำหนดไว้อย่างชัดเจน ในการแบ่งอำนาจอธิปไตยระหว่างรัฐบาลกลางกับรัฐบาลท้องถิ่น

กล่าวโดยสรุป ภายใต้สังคมการปกครองที่เรียกว่า “รัฐ” (State) รัฐเป็นหน่วยการปกครองที่เป็นเอกเทศครอบคลุมชุมชนหลายๆ แห่งในอาณาเขตหนึ่ง มีองค์การทางการเมืองคือรัฐบาลเป็นองค์กรกลางบริหารจัดการรัฐ ทำหน้าที่จัดเก็บภาษี การเกณฑ์แรงงาน ตลอดจนอำนาจในการออกกฎหมาย การควบคุมบังคับใช้ และการลงโทษผู้กระทำความผิด สังคมรัฐ (State Society) เป็นระดับสังคมการปกครองที่มีขนาดใหญ่ สลับซับซ้อน มีระบบการปกครองส่วนกลาง มีโครงสร้างระบบการเมืองที่ชัดเจน ทั้งในด้านบริหาร ตุลาการ นิติบัญญัติ และมีระบบข้าราชการขนาดใหญ่ อำนาจอันชอบธรรม (Legitimate Power) และวิธีการได้มาซึ่งอำนาจเป็นมโนทัศน์พื้นฐานของรัฐ เช่น การสืบทายาทของกษัตริย์ การเลือกตั้งประธานาธิบดี เป็นต้น เป็นการกำหนดคุณสมบัติของผู้มีสิทธิในการใช้อำนาจ รัฐเป็นสังคมการปกครองโดยแท้ ซึ่งมีการใช้กฎหมายบังคับในสังคม คือ การใช้กฎเกณฑ์ควบคุมความประพฤติของมนุษย์ที่ชัดเจน และมีการบังคับเพื่อให้เป็นไปตามแบบแผนทางสังคมที่รัฐกำหนดไว้ สังคมมนุษย์ยุคปัจจุบันดินแดนต่างๆ ในโลก ถูกแบ่งออกเป็นรัฐต่างๆ เป็นรัฐที่มีขนาดใหญ่น้อยบ้างเล็กบ้าง ตามพื้นที่อาณาเขตของรัฐและจำนวนประชากรที่แตกต่างกันไป การที่มนุษย์จะหนีจากรัฐหนึ่งไปสู่อีกดินแดนหนึ่งที่ยังไม่มีใครจับจองเหมือนสังคมโบราณ จะกระทำไม่ได้อีก พื้นที่แห่งรัฐเป็นพื้นที่แห่งการปกครองที่กำหนดกฎระเบียบบังคับใช้ต่อประชาชนในอาณาเขตรัฐ รัฐมีอำนาจเหนือประชาชนในรัฐและมีอิสระและปลอดจากการบังคับจากรัฐภายนอก รัฐเป็นชุมชนทางการเมืองของประชาชน โดยมีดินแดน/อาณาเขตที่แน่นอน และอาศัยอยู่ร่วมกัน มีรัฐบาลเดียวกัน พ้นจากการควบคุมจากรัฐภายนอก ชุมชนดังกล่าวนี้สามารถกำหนดกฎเกณฑ์และระเบียบต่างให้แก่ประชาชนทุกคนได้ใช้อย่างทั่วถึง สังคมการปกครองรูปแบบรัฐเกิดมาเพื่อมนุษย์ เพื่อจะให้ประโยชน์นานาประการแก่ประชาชนที่อาศัยอยู่ในรัฐ ถือเป็นหน้าที่อันชอบธรรมที่รัฐจะพึงอำนวยความสะดวกแก่ราษฎร และถือเป็นสิทธิอันชอบธรรมที่ประชาชนจะได้รับประโยชน์จากรัฐให้มากที่สุดเท่าที่ทำได้ รัฐไม่มีสิทธิที่จะปฏิเสธการทำหน้าที่ดังกล่าวหากประชาชนร้องขอ ถึงแม้ประชาชนไม่ร้องขอรัฐก็ต้องทำเช่นกัน เพราะเป็นหน้าที่ของรัฐ (สยาม คำปรีดา, 2551, หน้า 5-10)

2. แนวคิดเกี่ยวกับนโยบายสาธารณะ

นโยบายมีความหมายค่อนข้างกว้างขวาง ยังไม่มีนิยามที่ชัดเจนและเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไป (ทศพร ศิริสัมพันธ์, 2550, หน้า 1) นักวิชาการนั้นได้ให้ความหมายของคำว่า “นโยบายสาธารณะ” (Public Policy) ในหลายมิติตามวัตถุประสงค์และแนวทางการศึกษาแต่ละท่าน

ไอรา ชาร์แคนสกี (Ira Sharkansky, 1970, p. 1) ให้คำนิยามนโยบายสาธารณะของรัฐไว้อย่างสั้นๆ ว่า คือ กิจกรรมต่างๆ ที่รัฐบาลกระทำ โดยชาร์แคนสกีอธิบายเพิ่มเติมความหมายของกิจกรรมต่างๆ ที่รัฐบาลกระทำ ครอบคลุมถึงเรื่องต่างๆ ดังต่อไปนี้

1. ขอบข่ายของบริการสาธารณะด้านต่างๆ เช่น การศึกษา สวัสดิการ เป็นต้น
2. กฎข้อบังคับในการปฏิบัติกิจกรรมของบุคคลและหน่วยงานต่างๆ เช่น กฎข้อบังคับของทหารตำรวจ เจ้าหน้าที่ปกครอง เป็นต้น
3. การเฉลิมฉลองในโอกาสและเทศกาลอันเป็นวันสำคัญของประเทศ เช่น วันชาติ วันสำคัญทางศาสนา เป็นต้น

4. การควบคุมกำหนดนโยบายหรือกิจกรรมทางการเมืองอื่นๆ เช่น การเปลี่ยนแปลงวิธีการเสนอร่างกฎหมายต่อรัฐสภา การป้องกันและการปราบปรามการทุจริตในวงราชการ เป็นต้น

ฮาโรลด์ ลาสเวลล์ และ อับราฮัม แคปแพน (Harold Lasswell and Abraham Kaplan, 1970, p. 71) กล่าวว่านโยบายสาธารณะ หมายถึง แผนงาน โครงการ ที่ได้กำหนดขึ้นประกอบด้วยเป้าหมาย คุณค่า และการปฏิบัติ

โทมัส ดาย (Thomas Dye, 1981, pp. 1-2) กล่าวว่า นโยบายสาธารณะเรื่องเกี่ยวกับสิ่งที่รัฐบาลจะต้องทำอะไร เหตุผลที่รัฐบาลต้องกระทำสิ่งนั้น อะไรเป็นความแตกต่างของสิ่งที่รัฐบาลได้กระทำขึ้น นโยบายสาธารณะในความหมายของ อีสตัน จึงเป็นสิ่งที่ใดๆ ที่รัฐบาลเลือกที่จะเลือกกระทำหรือเลือกที่จะไม่กระทำ

ลินตัน คอว์เวลล์ (Lynton Caldwell, 1970, p. 1) ได้ให้ความหมายของนโยบายของรัฐว่า บรรดาการตัดสินใจอย่างสัมฤทธิ์ผลที่เกี่ยวกับกิจกรรมต่างๆ ที่สังคมดำเนินการอนุญาตหรือห้ามไม่ให้กระทำ เป็นการตัดสินใจที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมของสังคมที่จะกระทำหรือห้ามไม่กระทำออกมาในรูปแบบต่างๆ เช่น คำแถลงการณ์ กฎหมาย ระเบียบข้อบังคับ หรือคำพิพากษา เป็นต้น

ชาร์ลส์ จาคอป (Charles Jacop, 1966, p. 3) ได้ให้คำนิยามนโยบายสาธารณะไว้สั้นๆ ว่า หมายถึง หลักการ แผนงาน หรือแนวทางการกระทำต่างๆ

วิลเลียม กรีนวูด (William Greenwood, 1965 อ้างอิงใน สมพิศ สุขแสน, 2551, หน้า 5) ได้ให้คำนิยามของนโยบายสาธารณะไว้ว่า นโยบายสาธารณะ หมายถึง การตัดสินใจขั้นต้น เพื่อที่จะกำหนดแนวทางๆ เป็นไปอย่างถูกต้องและบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

เจมส์ แอนเดอร์สัน (James Anderson, 1975 อ้างอิงใน กุลธนา พงศธร, 2551, หน้า 5) ให้คำนิยามของคำว่านโยบายสาธารณะ หมายถึง “แนวทางการกระทำของรัฐเกี่ยวกับ เรื่องใดเรื่องหนึ่ง” โดยนโยบายสาธารณะจะต้องเกี่ยวข้องกับประเด็นการตัดสินใจของรัฐบาลที่จะกระทำ หรือควรวางการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างก็ตาม และเกี่ยวข้องกับการที่ได้กระทำหรือควรมิได้กระทำซึ่งเป็นการดำเนินการตามที่ได้ตัดสินใจไปแล้ว

ในทัศนะของนักวิชาการนโยบายสาธารณะมีความหมายหลากหลายแตกต่างกันไปแล้วแต่มุมมองและจุดเน้นของแต่ละคน ความหมายของนโยบายสาธารณะที่กล่าวไว้ข้างต้นอาจพิจารณาเป็น 2 แนวทางดังนี้ ในความหมายที่แคบ นโยบายสาธารณะ หมายถึง กิจกรรมการกระทำของรัฐบาลและมติการเลือกตั้งตัดสินใจของรัฐบาล ส่วนในความหมายที่กว้าง นโยบายสาธารณะ หมายถึง แนวทางในการกระทำของรัฐบาล ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นแนวทางกว้าง ๆ ที่รัฐบาลได้ทำการตัดสินใจเลือกและกำหนดไว้ล่วงหน้า เพื่อชี้้นำให้มีกิจกรรมการกระทำต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น เพื่อให้บรรลุเป้าหมายวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดไว้ โดยมีการวางแผน การจัดทำโครงการ วิธีการบริหารงานหรือกระบวนการดำเนินงาน ให้บรรลุวัตถุประสงค์ในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ด้วยวิธีปฏิบัติที่ถูกต้อง สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริง และความต้องการของประชาชน นโยบายสาธารณะ จึงเป็นสิ่งที่เกิดจากปฏิสัมพันธ์ (Interaction) ระหว่างรัฐบาลและประชาชน

อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า นโยบายสาธารณะหมายถึง "กิจกรรมของรัฐบาลที่เลือกจะกระทำหรือไม่กระทำก็โดยมุ่งถึงค่านิยมและผลประโยชน์ของสังคมส่วนรวมเป็นสำคัญ โดยเป็นข้อบัญญัติที่ชอบด้วยกฎหมาย" (สมบัติ อารังธัญวงศ์, 2550, หน้า 42- 43) กิจกรรมทุกประเภทไม่ว่าจะเป็นระดับใด ในหน่วยงานใด ล้วนมีกำเนิดมาจากความคิดอันเป็นกรอบนำทางว่า ควรจะทำอะไร เมื่อใด ที่ไหน โดยใคร และอย่างไร หากปราศจากความคิดที่ชัดเจนการกระทำที่ตามมาคงปราศจากทิศทางที่แน่นอนชัดเจนในการดำเนินกิจกรรมของรัฐ ความคิดหรือเจตนารมณ์ก็เกิดขึ้นก่อนเช่นเดียวกัน จากนั้นค่อยๆ พัฒนาชัดเจนขึ้นกลายเป็นกรอบกำหนดทิศทางและแนวการดำเนินกิจกรรมต่างๆของรัฐบาล ซึ่งในความหมายกว้างๆ ก็คือ นโยบายของรัฐบาล หรือนโยบายสาธารณะ (Public Policy) นั่นเอง กล่าวโดยสรุปแล้วความหมายของนโยบายสาธารณะเป็นแนวทางการดำเนินกิจกรรมของรัฐบาล (สุภชัย ยาวะประภาส, 2552, หน้า 1-3)

จากความหมายของนโยบายสาธารณะ แนวทางการดำเนินกิจกรรมของรัฐบาลเป็นสิ่งที่ เป็นกิจกรรมการกระทำของรัฐบาล หรือแนวทางการเลือกการตัดสินใจแนวทางการกระทำของรัฐ เพื่อบรรลุเป้าหมายวัตถุประสงค์ที่กำหนด กล่าวอีกนัยหนึ่งนโยบายสาธารณะเป็นแนวทางการบริหารหรือแนวทางการวางแผนและการกำหนดโครงการเพื่อผลลัพธ์เรื่องใดเรื่องหนึ่ง (ทินพันธุ์ นาคะตะ, 2546, หน้า 135) สารัตถะของการศึกษาวิเคราะห์นโยบายสาธารณะ (Public Policy) จึงเป็นสาขาวิชาที่ศึกษาว่ารัฐกระทำอะไร และไม่กระทำอะไร เพราะเหตุใด มีการนำนโยบายสาธารณะไปปฏิบัติอย่างไร ก่อให้เกิดผลอะไร ผลการดำเนินงานช่วยบรรเทาและแก้ไข ปัญหาในองค์การ สังคม ชุมชน ประเทศได้มากน้อยเพียงใด การศึกษานโยบายสาธารณะเกิดขึ้นจากการมองว่าการตัดสินใจของรัฐบาลในอดีตไม่สมบูรณ์ ยิ่งสังคมเปลี่ยนแปลงไปมีสถาบันที่

ซับซ้อนและพึ่งพาอาศัยกัน ก็ยิ่งจำเป็นต้องพัฒนาความรู้ของนโยบายสาธารณะเพื่อศึกษาว่า รัฐบาลทำอะไร นำสิ่งที่ตัดสินใจไปปฏิบัติอย่างไรและทำไมจึงทำตามจุดมุ่งหมายหนึ่งมากกว่า จุดมุ่งหมายอื่น การศึกษานโยบายสาธารณะจึงเป็นอรรถาธิบายเกี่ยวกับรัฐและชีวิตการเมืองของคนสมัยใหม่ (มยุรี อนุমানราชธน, 2551, หน้า 6; เรื่องวิทย์ เกษสุวรรณ, 2550, หน้า 1) การศึกษานโยบายสาธารณะ กุลธณ ธนาพงศธร กล่าวไว้ว่า (กุลธณ ธนาพงศธร, 2551, หน้า 46)

...การศึกษานโยบายสาธารณะเป็นเรื่องของนโยบายศาสตร์ซึ่งจะพบได้ในการดำรงชีวิตประจำวันของมนุษย์โดยทั่วไป ไม่ว่าจะเป็นประเทศใดหรือมีระบบการปกครองรูปแบบใด มนุษย์ย่อมจะต้องเกี่ยวข้องกับนโยบายของรัฐอยู่ด้วยเสมอ ถ้ามิใช่ในลักษณะที่เป็นผู้ที่มีส่วนร่วมผู้หนึ่งในการกำหนดนโยบาย ก็เป็นในแง่ที่ต้องได้รับผลกระทบใด ๆ ก็ตามจากนโยบายของรัฐในช่วงระยะเวลาหนึ่งๆ นั้น ดังนั้นจึงจะพบเห็นได้โดยทั่วไปว่าในแทบทุกประเทศจะมีการกล่าวขวัญและวิพากษ์วิจารณ์ถึงนโยบายของรัฐต่าง ๆ ในช่วงระยะเวลาหนึ่งๆ เสมอ ทั้งในการสนับสนุนหรือคัดค้านในการปกครองของทุกประเทศไม่ว่าประเทศนั้นๆ จะมีระบบการปกครองและระดับความเจริญทางการเมือง ทางเศรษฐกิจและสังคมเพียงใดก็ตาม ประเทศนั้นๆ จะต้องมียุทธศาสตร์ในด้านต่างๆ เพื่อเป็นเป้าหมายในการดำเนินการบริหารประเทศอยู่ด้วยเสมอ ไม่ว่าจะเป็นส่วนของนโยบายต่างประเทศ นโยบายเศรษฐกิจ นโยบายสังคม และนโยบายอื่นๆ ก็ตาม ถือว่าเป็นนโยบายของรัฐทั้งสิ้น และถ้าพิจารณาในส่วนที่เกี่ยวกับการศึกษารัฐประศาสนศาสตร์แล้ว หลักประการหนึ่งของกระบวนการบริหารซึ่งมีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าหลักการข้ออื่นๆ คือหลักในการกำหนดนโยบายทางการบริหาร (Administrative Policy) ซึ่งถือได้ว่าเป็นหลักการเบื้องต้นของกระบวนการบริหาร ทั้งนี้ เพราะว่าการบริหารงานของรัฐไม่ว่าจะเป็นในด้านใดก็ตามจะต้องมีการตั้งเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์เสียก่อนเพื่อเป็นแนวทางหรือตัวกำหนดทิศทางและจุดหมายปลายทางของการบริหารนั้นๆ ไม่ว่าจะเป็นมุ่งไปในแนวทางใดสิ้นสุดตรงไหน หลังจากนั้นแล้วจึงจะสามารถวางแผนหรือโครงการและกำหนดวิธีปฏิบัติเพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายนั้นๆ ได้ การกำหนดนโยบายทางการบริหารนั้นถ้าหากกระทำได้อย่างถูกต้องเหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงทางสังคม เศรษฐกิจและการเมืองแล้วก็เท่ากับช่วยให้การบริหารสามารถดำเนินไปได้อย่างสะดวกรวดเร็ว ประหยัดและบรรลุถึงเป้าหมายที่ต้องการได้



นโยบายสาธารณะมีความสำคัญทั้งต่อผู้กำหนดนโยบาย ต่อประชาชนและต่อความสำเร็จในการพัฒนาประเทศ ทั้งนี้เพราะนโยบายสาธารณะเป็นเครื่องมือสำคัญของรัฐบาลในการตอบสนองความต้องการและค่านิยมของประชาชน เป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงทิศทางการพัฒนาประเทศทั้งในทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง ความสำเร็จของการนำนโยบายสาธารณะไปปฏิบัติให้บรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ จะส่งผลให้รัฐบาลสามารถดำรงอำนาจในการบริหารประเทศต่อไปได้ ในทางตรงกันข้ามหากรัฐบาลกำหนดนโยบายไม่สอดคล้องกับความต้องการและค่านิยมของสังคม และไม่สามารถนำนโยบายไปปฏิบัติให้บรรลุผลอย่างมีประสิทธิภาพ จะส่งผลให้รัฐบาลหมดความชอบธรรมที่จะบริหารประเทศต่อไป การกำหนดนโยบายสาธารณะจะมีลักษณะที่ตอบสนองความต้องการหรือค่านิยมของประชาชนมากน้อยเพียงใด ย่อมขึ้นอยู่กับระบอบการเมืองเป็นสำคัญ กล่าวคือ ในระบอบการปกครองแบบอำนาจนิยม การกำหนดนโยบายขึ้นอยู่กับค่านิยมและความพอใจส่วนตัวของผู้ปกครองเป็นสำคัญไม่จำเป็นจะเป็นการปกครองโดยเอกบุคลหรือคณะบุคคลก็ตาม ประชาชนจะไม่มีโอกาสเข้าไปมีบทบาทในการกำหนดนโยบายสาธารณะเพื่อตอบสนองความต้องการและค่านิยมของตนแต่อย่างใด ทั้งนี้เพราะระบอบการปกครองแบบอำนาจนิยม ผู้ปกครองจะมีอำนาจสิทธิ์ขาดทั้งในทางนิติบัญญัติ บริหารตุลาการ ประชาชนจึงเป็นเพียงเครื่องมือในการปกครองของรัฐบาลเท่านั้น ในทางตรงกันข้ามในสังคมหรือประเทศที่ปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตย ประชาชนในฐานะเจ้าของอำนาจอธิปไตยจะมีบทบาทอย่างสำคัญในการผลักดันให้รัฐบาลกำหนดนโยบายให้สอดคล้องกับความต้องการและค่านิยมของประชาชน ทั้งนี้เป็นเพราะประชาชนเป็นผู้มีอำนาจในการกำหนดตัวผู้ปกครอง ยิ่งในประเทศที่มีระดับความเป็นประชาธิปไตยสูงประชาชนจะยังมีอำนาจและบทบาทในการผลักดันและการกำหนดนโยบายของรัฐบาลมากขึ้น (สมบัติ ธำรงธัญวงศ์, 2550, หน้า 43)

จากขอบข่ายของการศึกษาสาขาวิชานโยบายสาธารณะ ที่มีลักษณะเป็นสหวิทยาการ (Interdiscipline) ที่เชื่อมโยงกับสาขาวิชาอื่น สาขาวิชารัฐศาสตร์เป็นสาขาวิชาหนึ่งที่เชื่อมโยงกับสาขาวิชานโยบายสาธารณะ เป็นผลมาจากความสัมพันธ์ระหว่างนโยบายสาธารณะที่มีต่อการเมืองการบริหาร ความเป็นสาธารณะ (เอกสารการสอนชุดวิชาหลักพื้นฐานรัฐศาสตร์, 2551, หน้า 199; สมพิศ สุขแสน, 2551, หน้า 11; มยุรี อนุมานราชธน, 2547, หน้า 13) ซึ่งสาขาวิชารัฐศาสตร์เป็นสาขาวิชาที่ศึกษาเกี่ยวกับรัฐ สถาบันการเมืองการปกครอง ระบบการเมือง กระบวนการทางการเมืองที่มีส่วนในการจัดสรรสิ่งต่างๆ เพื่อสังคม และอำนาจในการตัดสินใจ กระทำการหรือไม่กระทำการสิ่งใดของรัฐ (ดิน ปรัชญพฤทธ์, 2535, หน้า 331; มยุรี อนุมานราชธน, 2551, หน้า 13,16) นอกจากสาขาวิชารัฐศาสตร์แล้วการศึกษานโยบายสาธารณะเป็นสิ่งที่สำคัญ

และจำเป็นสำหรับผู้ศึกษารัฐประศาสนศาสตร์ ทั้งนี้เนื่องจากนโยบายสาธารณะเป็นแนวทางการดำเนินกิจกรรมของรัฐบาล ซึ่งเปรียบเหมือนแผนปฏิบัติงานของรัฐบาลนั่นเอง การศึกษาเรื่องของรัฐและการบริหารงานของรัฐนั้น หากขาดความรู้ความเข้าใจในกิจกรรมที่รัฐบาลมุ่งปฏิบัติจริง กล่าวโดยสรุปนักรัฐศาสตร์ให้ความสำคัญกับการศึกษานโยบายสาธารณะในแง่ของกระบวนการ (Process) ในขณะที่นักรัฐประศาสนศาสตร์ให้ความสำคัญกับการศึกษานโยบายสาธารณะในแง่ของผลผลิต (Output) (จุมพล นิมพานิช, 2549, หน้า 1) จากความเชื่อมโยงกันของการศึกษานโยบายสาธารณะกับสาขาวิชารัฐศาสตร์ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ อาจกล่าวได้ว่าการศึกษานโยบายสาธารณะเป็นการศึกษาการใช้อำนาจรัฐในการจัดสรรสิ่งต่างๆ เพื่อสังคม และผลของการใช้อำนาจรัฐในการจัดสรรสิ่งต่างๆ เพื่อสังคม การศึกษา/วิเคราะห์นโยบายจึงเป็นการศึกษาเงื่อนไขเทคนิค/กลไกเครื่องมือการใช้อำนาจรัฐ รูปแบบการปกครองของรัฐที่แตกต่างกัน การใช้อำนาจรัฐผ่านนโยบายสาธารณะก็แตกต่างกัน การศึกษาวิเคราะห์นโยบายสาธารณะจึงเป็นการสะท้อนความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับพื้นที่ต่างๆ ในสังคมรัฐ

3. แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษากระแสหลัก

ความหมายของการศึกษา มีผู้ให้คำจำกัดความของคำว่าการศึกษาไว้ดังนี้

Samuel Shermis (Samuel Shermis, 1967, p. 20 อ้างอิงใน ศุภร ศรีแสน, 2526, หน้า 1) กล่าวไว้ว่า การศึกษาเป็นวิธีการสร้างเด็กให้เป็นผู้ใหญ่ที่มีลักษณะสมดุลงกลมกลืนในทุกๆ ด้าน โดยปรับภาวการณ์เรียนรู้ อันประกอบไปด้วย การท่องบทเรียน การทำแบบฝึกหัด และการฝึกสติปัญญา เพื่อให้เกิดการตอบสนองที่ถูกต้อง

John Dewey (John Dewey, 1976 อ้างอิงใน อังรอง บัวศรี, 2510, หน้า 141) กล่าวว่า การศึกษาคือชีวิต (Education is life) และการศึกษาคือความงอกงาม (Education is growth)

Carter V. Good (Carter V. Good 1959 อ้างอิงใน อภิรมย์ ณ นคร, 2523, หน้า 1) ให้ความหมายของการศึกษาไว้ 4 ประการ

1. กระบวนการที่ทำให้บุคคลพัฒนาความสามารถ เจตคติ พฤติกรรมต่างๆ ให้มีคุณค่าต่อสังคม และเป็นที่ยอมรับของคนทั่วไป
2. กระบวนการทางสังคมที่ทำให้บุคคลได้รับอิทธิพลจากสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นตัวควบคุมให้บุคคลได้รับความรู้ ความสามารถและพัฒนาตนเองอย่างดีที่สุดที่สังคมปรารถนา
3. วิชาชีพสำหรับครู หรืออาชีพทางการศึกษาที่จัดสอนในสถาบันฝึกหัดครู หรือในสถาบันอุดมศึกษา เพื่อเตรียมให้เป็นครู
4. ศิลปะการถ่ายทอดความรู้จากอดีต ซึ่งจัดไว้อย่างมีระเบียบให้แก่บุคคลแต่ละรุ่น

George D. Spindler (George D. Spindler, 1964 อ้างอิงใน วิทยุ ธรรม, 2530, หน้า 9) นักมานุษยวิทยา กล่าวว่า การศึกษาทำให้เด็กได้รับมนุษยภาวะและมีฐานะเป็นที่ยอมรับของหมู่คณะ คือ กระบวนการเบ็ดเสร็จของความเจริญงอกงามและการปรับตัว ศูนย์กลางกระบวนการนี้ คือ เด็ก ซึ่งจะต้องปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม ที่ถูกควบคุมโดยวัฒนธรรม ขนาดของหมู่คณะ ภูมิอากาศ ผืนแผ่นดิน สภาพแวดล้อม และบุคลิกภาพของพ่อแม่ผู้ปกครอง หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง การศึกษาคือกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมซึ่งประกอบไปด้วยความชำนาญด้านต่างๆ ความรู้ ทักษะทัศนคติต่างๆ ค่านิยมต่างๆ และรูปแบบของพฤติกรรมต่างๆด้วย หรือ การศึกษา คือ การทำให้มนุษย์มีวัฒนธรรมนั่นเอง

ส. ศิวรักษ์ (2545, หน้า 5-6) กล่าวถึงความหมายของการศึกษาไว้ว่า

1. วิธีการต่างๆ ในการถ่ายทอดความรู้ ทักษะ และทัศนคติ
2. ทฤษฎีต่างๆ ที่พยายามจะอธิบายหรือให้เหตุผลในการถ่ายทอดนั้นๆ
3. คุณค่าหรืออุดมการณ์ต่างๆ ที่มนุษย์พยายามจะเข้าไปให้ถึงโดยอาศัยซึ่งความรู้ ทักษะ และทัศนคติ เพราะฉะนั้นวิธีการฝึกปฎิบัติถ่ายทอดจึงขึ้นอยู่กับคุณค่าหรืออุดมคติที่ต้องประสงค์นี้เป็นผลสืบปลาย

การศึกษา เป็นคำที่มีความหมายแตกต่างกันไปตามความเข้าใจของแต่ละคน และเป็นคำที่มีความหมายเปลี่ยนแปลงตลอดมา ซึ่งอาจจะพิจารณาความได้ว่าการศึกษามีความหมายในลักษณะการศึกษาในความหมายกว้าง การศึกษาเป็นการเรียนรู้ทั้งหมดที่เกิดขึ้นกับมนุษย์ การศึกษาในความหมายนี้จึงหมายถึงการศึกษาจากประสบการณ์ทั้งหมดของชีวิตมนุษย์นั่นเอง นอกจากการศึกษาในความหมายกว้างที่ให้ความหมายการศึกษาที่กว้างขวางเป็นกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตมนุษย์ การศึกษายังมีความหมายแคบ หมายถึง กระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรม ความรู้ ความชำนาญ ค่านิยมจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง โดยที่โรงเรียนหรือสถาบันการศึกษาจะเป็นผู้รับผิดชอบในการถ่ายทอดโดยตรง การศึกษาในความหมายแบบแคบจึงหมายถึงการเรียนรู้ที่ได้รับจาก โรงเรียนหรือจากสถานศึกษา การพิจารณาความหมายการศึกษาในความหมายกว้างและแคบแล้ว ยังอาจพิจารณาความหมายตามความเข้าใจของนักวิชาการสาขาต่างๆ เช่น สาขาเศรษฐศาสตร์ รัฐศาสตร์ สังคมศาสตร์ได้อีกด้วย ซึ่งนักวิชาการแต่ละสาขาก็จะนิยามความหมายของการศึกษาแตกต่างกันไป จึงเป็นเรื่องสุดวิสัยที่จะกำหนดลงไปได้อย่างเด็ดขาดว่า นิยามความหมายของการศึกษาของใครถูกต้องที่สุด (จิตรกร ตั้งเกษมสุข, 2525, หน้า 12; เพ็ญศิริ จิระเดชากุล, 2533, หน้า 17)

เนื่องจากงานศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ บรรยายทางการศึกษาเป็นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์กับรัฐชาติในมิติสัมพันธ์ด้านการศึกษา การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องจึงกำหนดขอบเขตของการสืบค้นนิยามความหมายการศึกษาในเชิงความหมายที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับรัฐชาติ เพื่อเป็นการสะท้อนให้เห็นอรรถประโยชน์ของการศึกษา ที่นอกเหนือจากอรรถประโยชน์ส่วนตัวของปัจเจกชน การศึกษายังเป็นอรรถประโยชน์ที่นำมาดัดแปลงแก้ไขเป็นเครื่องมือ กลไกหนึ่งของรัฐ ในสภาพความเป็นจริงการศึกษานั้นมีความหมายกว้างขวางและให้คำจำกัดความหมายเฉพาะเจาะจงได้ยากยิ่ง คำจำกัดความเหล่านั้นล้วนพินิจมาจากประสบการณ์ ตลอดจนเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับผู้ที่ได้ให้นิยามความหมาย (วารินทร์ สิ้นสูงสุด, 2546, หน้า 9) การวิเคราะห์ความหมายของการศึกษาที่เชื่อมโยงกับรัฐ อาจเป็นการลดทอนความหมายของการศึกษาลง ให้เป็นเพียงอรรถประโยชน์ที่มุ่งหาความหมายเพื่อตอบสนองจุดเน้น/ จุดสำคัญจุดหนึ่ง แต่ในทางตรงข้ามภายใต้ปริบทของความกว้างขวางของนิยามความหมายการศึกษา การย้ำจุดเน้น/ จุดสำคัญจุดหนึ่ง อาจเป็นการสร้างความเข้มแข็งให้กับความหมายที่กว้างขวาง กระชับ และสร้างจุดยืนในการวิเคราะห์หาความหมายของการศึกษา

ความหมายของการศึกษาตามรูปศัพท์ในภาษาอังกฤษ การศึกษาตรงกับคำว่า Education (สุรชัย ลิกขาบัณฑิต และเสาวณีย์ ลิกขาบัณฑิต, 2535, หน้า 41) ซึ่งมีรากศัพท์จากภาษาละติน คือ Educare ซึ่งแปลว่า การบำรุง เลี้ยง อบรม รักษา และทำให้งอกงาม (to nurture, to rear, to raise) พจนานุกรม The American Heritage Dictionary of English Language ให้ความหมายของคำ Education ไว้ดังนี้ เป็นกระบวนการหรือการกระทำที่ให้ความรู้หรือทักษะ ระบบการเรียนหรือการสอน ในขณะที่พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 คำว่า “ศึกษา” มาจากภาษาสันสกฤต หมายถึง การเล่าเรียน ฝึกฝนและอบรม ถ้าเป็นภาษาบาลีใช้คำว่า “สิกขา” หมายถึง ข้อที่ต้องศึกษา ข้อที่จะต้องปฏิบัติ การให้การศึกษา (วิไล ตั้งจิตสมคิด, 2539, หน้า 9)

จากหมายของการศึกษาทั้งในภาษาอังกฤษและภาษาไทย ต่างก็มีมุมมอง/ ทศนะในความหมายมุขกว้างในเชิงนามธรรม ที่ใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือในการบรรลุเป้าหมายแห่งการเพิ่มพูนทักษะ จากกระบวนการฝึกฝน อบรม เล่าเรียน การศึกษาจึงมีความหมายในมุขกว้างในลักษณะของการเป็นกระบวนการ การลดทอนความหมายเชิงนามธรรมที่กว้างขวางของความหมายการศึกษาให้แคบลง อยู่ที่ทศนะของการใช้อรรถประโยชน์ จากความหมายการเป็นกระบวนการกับประเด็นเป้าหมายที่ต้องการบรรลุ จึงเป็นเรื่องปกติธรรมดาที่ความหมายการศึกษาจะถูกอธิบายเชื่อมโยงกับประเด็นต่างๆ ตามกรอบความรู้และจุดเน้น ที่ผู้นิยามต้องการย้ำและสร้าง

นิยามความหมายให้กับการศึกษา อาจกล่าวอ้างสรุปโดยอนุมานได้ว่า สารัตถะแก่นแท้ของความหมายการศึกษาเป็นกระบวนการแห่งการจะบรรลุเป้าหมายใดเป้าหมายหนึ่ง โดยใช้การอบรมสั่งสอน

จึงเป็นเรื่องปกติธรรมดาที่ความหมายการศึกษา จะผูกติดเชื่อมโยงอยู่หรืออธิบายการเป็นกระบวนการที่ใช้บรรลุเป้าหมายแห่งรัฐ ในทัศนะที่ประเทศชาติจะเจริญรุ่งเรืองในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและวัฒนธรรมจะต้องมีปัจจัยที่เอื้ออำนวยหลายด้าน ปัจจัยที่สำคัญอย่างหนึ่งก็คือ การมีประชากรที่มีคุณภาพหรือมีความรู้ความสามารถ การที่ประชากรมีความรู้ความสามารถหรือมีคุณภาพจะต้องผ่านกระบวนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่เรียกว่า การศึกษา การศึกษาจึงเป็นรากฐานในการพัฒนาเศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรม การศึกษาจึงจะเป็นเครื่องมือสำหรับใช้ในการดำเนินชีวิต สร้างสันติสุขให้แก่มนุษย์และสร้างสันติภาพให้แก่สังคม ภิญโญ สารธ (ภิญโญ สารธ, 2521 อ้างอิงใน วิไล ตั้งจิตสมคิด, 2539, หน้า 21-22) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการศึกษาสรุปได้ดังนี้

...การศึกษามีบทบาทสำคัญต่อการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของพลเมืองในชาติ ช่วยวางรากฐานของชาติการดำรงค่านิยม เจตคติ และความเชื่อในศาสนา วัฒนธรรม และประเพณีของชาติและช่วยดำรงรูปแบบของสังคมและวิธีการปกครองบ้านเมืองไม่ว่าการปกครองแบบใดๆ ก็ตาม โดยนำความรู้ความเป็นไปในอดีตมาผสมผสานกับปัจจุบัน เพื่อวางรากฐานอนาคตของชาติให้แก่อนุชนรุ่นหลัง โดยการถ่ายทอดค่านิยม เจตคติ วัฒนธรรม และอารยธรรมของบรรพบุรุษให้แก่อนุชนรุ่นหลัง นอกจากนี้ให้ความรู้ในการประกอบอาชีพทุกด้านแล้วยังต้องฝึกอบรมวิธีการดำรงความเป็นประเทศชาติแก่อนุชน เพื่อประเทศชาติดำรงอยู่ตลอดไปในอนาคต ล้วนแต่ได้ใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือเพื่อการนี้ทั้งสิ้น การศึกษาส่วนหนึ่งเป็นกระบวนการปรับตัวซึ่งชี้้นำให้สมาชิกของสังคมที่มารับการศึกษารู้จักปรับตัวให้กับสังคมหรืออยู่ในสังคมโดยสันติ และมีความสุขไม่เป็นภัยต่อสังคมและไม่เป็นภัยต่อตนเอง การศึกษามีบทบาทสำคัญยิ่งต่อความอยู่รอดปลอดภัยและความมั่นคงของประเทศชาติ

สรุปได้ว่า การศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาความรู้ ความคิด ความประพฤติ เจตคติ ค่านิยมและคุณธรรมของบุคคล เพื่อการดำรงชีวิตอยู่อย่างมีความสุขทั้งตนเองและสังคม



ดังนั้นการศึกษาจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาคน พัฒนาเศรษฐกิจ การเมืองและสังคมให้เจริญก้าวหน้าเป็นอารยชนและอารยประเทศ

การที่จะสร้างความแจ่มชัดให้กับอรรถาธิบายความหมายของการศึกษา ที่ใช้เป็นเครื่องมือในการบรรลุเป้าหมายแห่งรัฐ อาจต้องพิจารณาอรรถาธิบายแนวคิดเชิงปรัชญาของกรีกสมัยโบราณ เพราะเป็นยุคที่มีอิทธิพลต่อแนวคิดเรื่องรัฐ และระบบการศึกษาของสังคมตะวันตก โดยได้รับอิทธิพลทางความคิดจากปรัชญาเมธีแห่งยุคกรีกโบราณคือ โซคราตีส (469-399 B.C.) เพลโต (428-348 B.C.) และอาริสโตเติล (384-322 B.C.) ในยุคกรีกโบราณการศึกษาถูกผูกติดกับแนวคิดทางการเมืองการปกครองในการแสวงหารัฐในอุดมคติ โดยที่ความคิดของเพลโตและอาริสโตเติลซึ่งเป็นอาจารย์และศิษย์มีแนวคิดที่สอดคล้องเกี่ยวกับการศึกษา โดยมีความเชื่อในทำนองเดียวกันว่าหากจะจัดรัฐในรูปแบบใดก็ต้องจัดการศึกษาในรูปแบบนั้นๆ เรียกว่า จะต้องนำการศึกษามาเป็นเครื่องมือของการสร้างรูปแบบของการปกครอง และรักษาไว้ซึ่งระบบการปกครอง

แม้อุดมการณ์ของเพลโตและอาริสโตเติลเกี่ยวกับการศึกษาจะมีแนวทางเดียวกัน แต่ในทางปฏิบัติเป้าหมายทางการศึกษาต่างกัน กล่าวคือ เพลโตเชื่อมั่นในการจัดการปกครอง “อุดมรัฐ” (Republic) เป้าหมายทางการศึกษาของเพลโตก็คือ สร้างชนชั้นปกครองที่ประเสริฐและกรรมวิธีที่ดี เพลโตตั้งข้อสมมุติฐานหลักสังคมจะเจริญเมื่อทุกคน ทุกส่วนของสังคมทำหน้าที่ของตนให้ดีที่สุด ซึ่งในระบบการปกครองและการศึกษาของเพลโตไม่อยู่ในกรอบการพิจารณาความเหมาะสมของคนกับงาน แต่เชื่อมั่นในการศึกษาฝึกฝนให้เขาเหล่านั้นทำหน้าที่ให้ดีที่สุด รัฐมีหน้าที่จัดการศึกษาที่แตกต่างกันออกไปโดยที่รัฐต้องมีระบบการจำแนกแยกแยะกลุ่มบุคคลต่างภายในรัฐ ในขณะที่อาริสโตเติลไม่คิดว่าจะสร้างอุดมรัฐได้ หรือหากจัดการศึกษาให้แก่ชนชั้นปกครองได้ตามที่เพลโตเสนอไว้ แต่อุดมรัฐจะไม่สามารถดำรงอยู่ได้ เพราะการปกครองโดยมนุษย์ก็ยังมีอคติและผิดพลาดได้แบบมนุษย์ อาริสโตเติลจึงเล็งไปที่รูปแบบการปกครองที่ดีดับสอง คือ การปกครองภายใต้ระบบกฎหมาย เป็นการใช้อนุญาหมายปกครองมนุษย์ จุดมุ่งหมายของการศึกษา คือ การสร้างคุณธรรม และคุณธรรมเกิดจากความรู้ และฝึกจิตใจให้มีศีลธรรม ที่เรียกว่า “Character Development” การฝึกศีลธรรมนี้ต้องฝึกในภาคปฏิบัติไม่ใช่เพียงแค่สอนในภาคทฤษฎี (วิชัย ตันศิริ, 2549, หน้า 5-9)

ทัศนะต่อการศึกษาในยุคกรีกโบราณ เป็นกรอบความรู้ที่กำหนดนิยาม ความหมายต่อการศึกษา เป็นทัศนะที่มีปฏิสัมพันธ์กับรูปแบบการปกครอง โดยการศึกษาถูกใช้/ ทำให้เป็นเครื่องมือของรัฐในการบรรลุเป้าหมายการจัดระบบการปกครอง และการดำรงรักษาไว้ซึ่งระบอบการปกครอง การศึกษาจึงมิใช่เรื่องส่วนบุคคลที่จะแสวงหาการศึกษาได้อิสระ แต่ถูกครอบงำจากรัฐ

ในการที่จะผลิต/ สร้างพลเมืองที่พึงประสงค์ “การศึกษา” จึงเป็นเทคนิค กลไก อย่างหนึ่งของสังคม การปกครอง ที่เป็นเครื่องมือใช้ฝึกฝน กล่อมเกล่าผู้คน เพื่อสร้างเอกลักษณ์/ อัตลักษณ์พลเมือง ตามแนววิถีสังคมการปกครอง โดยการสร้างมายาคติอัตลักษณ์พลเมืองที่พึงประสงค์ในสังคมการ ปกครอง โดยจัดระบบพื้นที่ทางการศึกษา เพื่อควบคุม ตรวจสอบ พฤติกรรม แนวทางการดำเนิน ชีวิตที่สอดคล้องกับระเบียบวิธีทางการปกครอง ระบบการศึกษาถูกใช้เป็นกลไกทางอำนาจอย่าง หนึ่งของรัฐที่จะเป็นหลักประกันความมั่นคงของรัฐ

ปรัชญาเกี่ยวกับการศึกษาในยุคกรีกโบราณแม้อาจล่วงเลยมา 2,000 กว่าปีแล้ว แต่ก็ ยังคงร่องรอยกรอบแนวคิดที่กำหนดนิยาม/ความหมายต่อการศึกษา ที่มีปฏิสัมพันธ์กับสังคมรัฐ และพลเมืองของปรัชญาเมธีของยุคกรีกโบราณปรากฏอยู่ โดยจอห์น ล็อค มีความเห็นต่อ ความหมายการศึกษาว่า เป็นองค์ประกอบของพลเมือง จริยศึกษา และพุทธิศึกษา ส่วน แวน คลิฟ มอริส มีความเห็นว่าการศึกษาคือหน้าที่อันสำคัญที่สุดอย่างหนึ่งของสังคม แม้หน้าที่ ในการปกครองก็ยังจัดว่าไม่สำคัญยิ่งไปกว่า เพราะแม้ว่ารัฐบาลจะรักษาความสงบเรียบร้อยและ ขบไล่ศัตรูออกนอกประเทศได้ ก็เพียงแต่ทำให้สังคมดำรงอยู่ในระยะสั้นเท่านั้น ถ้ารัฐบาล ไม่สั่งสอนคนรุ่นใหม่ให้รู้จักวัฒนธรรมของสังคมไว้ชั่วอายุคนแต่ละรุ่นแล้ว สังคมนั้น ๆ ก็จะเสื่อมสูญ โรงเรียนมิได้มีไว้เพียงเพื่อให้ความสะดวกแก่บุคคลในการแสวงหาความรู้ หรือเพิ่มพูนปัญญา เพื่อหางานที่มีค่าแรงเพิ่มขึ้น หรือเพื่อช่วยให้บุคคลรู้จักวิธีดำรงชีวิตที่หรูหราขึ้นเท่านั้น แต่หน้าที่ อันดับแรกของโรงเรียน คือ การรักษารูปแบบของการดำรงชีวิตที่สังคมต้องการไว้เพื่อประกันว่า สังคมอย่างนั้นจะดำรงอยู่ตลอดไป นอกจากนิยามความหมายของการศึกษาที่ปรากฏร่องรอยอยู่ที่ กรอบจำสร้างอัตลักษณ์ที่พึงประสงค์และเป็นหลักประกันความมั่นคงของรัฐ กรอบความรู้เกี่ยวกับ นิยาม/ ความหมายการศึกษายังเป็นกระบวนการผลิต/ สร้างอัตลักษณ์พลเมืองที่พึงประสงค์ใน กระบวนการพัฒนาของรัฐ ในทัศนะของ พอล เอ แชมมวลสัน นักเศรษฐศาสตร์ เห็นว่า การศึกษา จำเป็นสำหรับประเทศด้อยพัฒนา เนื่องจากคนที่มีการศึกษาย่อมทำงานได้ผลผลิตมากกว่า รัฐ ควรจัดงบประมาณให้แก่การศึกษาและโครงการต่างๆ ที่มุ่งหมายลดความไม่รู้หนังสือทุกอย่างให้ มาก การจัดการศึกษาก็ไม่ควรมุ่งเพียงให้บุคคลอ่านออกเขียนได้เท่านั้น แต่จะต้องฝึกอบรมใน ด้านเกษตรกรรมและอุตสาหกรรมให้แก่พลเมืองด้วย เพราะการศึกษาคือเครื่องมือปรับปรุง ทรัพยากรมนุษย์ให้ดีขึ้น ซึ่งจะช่วยพัฒนาเศรษฐกิจด้านท้ายที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับ ริชาร์ด ฮอบบส์ นักเศรษฐศาสตร์อีกคนหนึ่งมีความเห็นว่า “ การศึกษา คือ การลงทุนอย่างหนึ่งของ มนุษย์” เป็นการลงทุนเพื่อประโยชน์ของตนเอง เพราะการศึกษาช่วยพัฒนาความสามารถและ ความเจริญงอกงามต่างๆ ทั้งเด็กและผู้ใหญ่ต่างมีทักษะความชำนาญเฉพาะอย่างโดยอาศัย

การศึกษาเป็นการลงทุนทางด้านอุปกรณ์การเรียนการสอนและบุคลากรทางด้านการจัดการศึกษา ในการลงทุนนั้นควรมองไปว่า ผลผลิตที่ลงทุนไปนั้นคุ้มค่างบทุนที่ลงไปหรือไม่ การศึกษา คือ การพัฒนาบุคลิกภาพของมนุษย์ บุคลิกภาพ คือ ลักษณะรวมของบุคคลนั้นๆ ได้แก่ ลักษณะ ทางกาย ความคิด การแสดงออก ความรู้สึกทางอารมณ์ เจตคติ และรสนิยม ผู้ที่ได้รับการศึกษาจึงควรเป็นผู้รู้คิด รู้จักผิดชอบชั่วดีเป็นที่พึงปรารถนาของสังคม (วิไล ตั้งจิตสมคิด, 2539, หน้า 34-37)

จะเห็นได้ว่านิยามความหมายของการศึกษา ที่มีมิติอธิบายเชื่อมโยงกับเป้าหมายแห่งรัฐนั้นมีวิวัฒนาการนิยามความหมายตามเป้าหมาย เจตนารมณ์ของการใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือตอบสนองความต้องการแห่งรัฐ อาจกล่าวอ้างสรุปโดยอนุมานได้ว่า การศึกษาเป็นเครื่องมือ เทคนิค กลไก อย่างหนึ่งของรัฐ ที่มีวิวัฒนาการของการสร้างเงื่อนไขเครื่องมือ เทคนิค กลไก ตามเป้าหมาย เจตนารมณ์ของรัฐที่สลับซับซ้อนขึ้น กล่าวคือ ในชวงยุคกรีกการศึกษา เป็นเทคนิค กลไก อย่างหนึ่งของสังคมการปกครอง ที่เป็นเครื่องมือใช้ฝึกฝน กล่อมเกลาผู้คน เพื่อสร้างอัตลักษณ์พลเมืองตามแนววิถีสังคมการปกครอง โดยการสร้างมายาคติเอกลักษณ์/อัตลักษณ์พลเมืองที่พึงประสงค์ในสังคมการปกครอง ซึ่งเป็นชวงยุคแห่งการแสวงหาสังคมการปกครองในอุดมคติ การศึกษาจึงมุ่งไปที่เป็นการกระบวนการที่ส่งเสริม สร้างความมั่นคงให้แก่รัฐ ภายหลังการสถาปนาความเป็นรัฐมั่นคงถาวร ซึ่งเป็นการวางรากฐานของแนวคิดการปกครองในยุคสมัยกรีก สังคมการปกครองรูปแบบรัฐเป็นการปกครองชั้นสมบูรณ์สูงสุดของมนุษย์ มนุษย์จะอยู่ปราศจากโดยไร้รัฐมิได้ การใช้เครื่องมือ เทคนิค กลไก การศึกษาของรัฐ ถูกดัดแปลงแก้ไขให้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาประเทศ การพัฒนาทักษะ และการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในรัฐ พลเมืองในอุดมคติเปลี่ยนแปลงไปจากยุคกรีกที่สนองตอบต่อความมั่นคงถาวรของรัฐ สู่การสร้างพลเมืองในอุดมคติที่สามารถผลิตสร้างให้มีศักยภาพได้ด้วยการศึกษา ศักยภาพของพลเมืองเป็นตัวชี้วัดและเป็นฐานรากของการก้าวเข้าสู่สังคมรัฐที่พัฒนาแล้ว

จากที่กล่าวมาข้างต้นเกี่ยวกับ “การศึกษา” การศึกษาจึงมีทัศนะมุมมองเป็นเทคนิค กลไก อย่างหนึ่งของสังคมการปกครอง ที่เป็นเครื่องมือใช้ฝึกฝน กล่อมเกลาผู้คน เพื่อสร้างอัตลักษณ์พลเมืองตามแนววิถีสังคมการปกครอง โดยจัดระบบพื้นที่ทางการศึกษา เพื่อควบคุม ตรวจสอบ พฤติกรรม แนวทางการดำเนินชีวิตที่สอดคล้องกับมายาคติ อัตลักษณ์พลเมืองที่พึงประสงค์ในสังคมรัฐ เพื่อก้าวผ่านสู่กระบวนการพัฒนาสังคมรัฐที่พัฒนาแล้ว การกล่าวอ้างถึงสัมพันธภาพระหว่างพลเมืองกับรัฐ ภายใต้ปริณิชนวลแนวคิดการศึกษากระแสหลัก การศึกษาถือว่าเป็นสิ่งสำคัญที่มีความจำเป็นที่รัฐจะต้องจัดให้พลเมืองในสังคม การศึกษาเป็นเทคนิค กลไกหนึ่งของรัฐที่ใช้จัดระเบียบบริหารพลเมืองในสังคมรัฐ ภายใต้กรอบความรู้ ความจริงของสังคมเกี่ยวกับ

การพัฒนาทั้งตัวตนความพลเมืองที่สมบูรณ์ด้วยความรู้ และการพัฒนาของสังคม ที่กล่าวถึงความหมายการศึกษา ตลอดจนวิธีการกระบวนการ ขั้นตอนการจัดการศึกษา การศึกษาจึงมิใช่เพียงเรื่องส่วนบุคคลแต่เป็นมิติความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับรัฐ เป็นการสร้างมายาคติพลเมืองที่พึงประสงค์เพื่อเป็นฐานรากของการพัฒนาไปสู่สังคมรัฐ

แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการศึกษา

1. กรอบแนวคิดเกี่ยวกับอำนาจของ มิเชล ฟูโกต์ (Michel Foucault)

หากศึกษา/ สืบค้นแนวความคิดเกี่ยวกับอำนาจ ของ มิเชล ฟูโกต์ (Michel Foucault) นักคิดชาวฝรั่งเศส ผู้ที่มีอิทธิพลคนหนึ่งต่อแนวความคิดหลังสมัยใหม่ อาจต้องตั้งคำถามว่าแนวคิดหลังสมัยใหม่ (Postmodernism) คืออะไร และเกี่ยวข้องกับแนวคิดเกี่ยวกับอำนาจของ ฟูโกต์อย่างไร หากตั้งคำถามว่า แนวคิดหลังสมัยใหม่ (Postmodernism) คืออะไร คงเป็นการยากที่จะชี้ชัดให้คำตอบต่อคำถามดังกล่าว เพราะแนวคิดหลังสมัยใหม่มีลักษณะเป็นยุคที่ไม่สามารถกำหนดได้แน่นอนตายตัว (Indeterminant) คำตอบยังจำเป็นต้องทำความเข้าใจความสับสนสมัยใหม่เพื่อแยกความแตกต่างระหว่างภาวะสมัยใหม่กับหลังสมัยใหม่ อาจกล่าวได้ว่า แนวคิดหลังสมัยใหม่ คือความคิด ประสบการณ์และปฏิกิริยาที่มีต่อยุคสมัยใหม่ (สุภาวศ์ จันทวานิช, 2552, หน้า 266) โดยกระแสความคิดหลังสมัยใหม่ มิได้ดำรงอยู่อย่างอิสระแต่มีร่องรอยหรือได้อาศัยรากฐานความคิดจากสำนักอื่นด้วย โดยได้รับอิทธิพลแนวคิดสำนักโครงสร้างนิยมและสัญญะวิทยา โดยนำมาใช้ในลักษณะที่แตกต่างและวิพากษ์ท้าทายมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นมโนทัศน์เรื่องสัญญะ ความสัมพันธ์ระหว่างรูปสัญญะกับความหมาย การอ่านและการวิเคราะห์ตัวบท (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2545, หน้า 11) โดยภาพรวมของสารธารกระแสความคิดแบบสำนักโครงสร้างนิยมและสำนักสัญญะวิทยาที่เป็นฐานแนวคิดต่อแนวคิดหลังสมัยใหม่ ต่างก็พัฒนามาจากรากฐานของการศึกษาภาษาศาสตร์เชิงโครงสร้างของนักภาษาศาสตร์ชาวสวิส ชื่อ แฟร์ดิน็อง เดอ โซซูร์ (Ferdinand de Saussure) เพียงแต่แตกแขนงออกไปในสาขาวิชา ในลักษณะที่แตกต่างกันออกไป (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2545, หน้า 7)

โดยรากฐานการวิเคราะห์ภาษาของ โซซูร์ เป็นเรื่องการแบ่งแยกสัญญะออกเป็นสองส่วน ส่วนหนึ่งเรียกว่ารูปสัญญะ (Signifier) ซึ่งก็คือหน่วยเสียงที่เปล่งออกมา ตัวอักษรที่เป็นคำหรือวลี รวมทั้งภาพปรากฏของสิ่งต่างๆ อีกส่วนหนึ่งเรียกว่า ความหมายสัญญะ (Signified) ซึ่งก็คือความหมายที่สัญญะต้องการนั่นเอง ความแตกต่างระหว่างรูปสัญญะกับความหมายสัญญะเป็นไปในลักษณะความสัมพันธ์แบบแนบเนื่องกัน (แคทเธอริน เบลชีย์, 2549, หน้า 14) โดยที่ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งที่เรียกว่ารูปสัญญะกับความหมายสัญญะนี้มีลักษณะความไม่ตายตัว

ระหว่างความสัมพันธ์ของสองส่วนในระบบภาษา คำเดิมอาจมีความหมายใหม่ ความหมายใหม่ที่เกิดขึ้นจากคำเดิมนี้นี้ คือ สิ่งที่โซซูร์ ระบุว่า “ไม่ตายตัว” โซซูร์วิเคราะห์ให้เห็นความแตกต่างในการศึกษาภาษา โดยแยกการวิเคราะห์ภาษาแบบการไม่คำนึงถึงช่วงเวลาเป็นการศึกษาแบบช่วงเวลาเดียวกัน (Synchrony) และการศึกษาโดยดูการเปลี่ยนแปลงในแต่ละช่วงเวลาเป็นการศึกษาภาษาแบบต่อเนื่องหรือแบบข้ามช่วงเวลา (Diachrony) โซซูร์ ยังไม่ได้ประยุกต์ความคิดเรื่องโครงสร้างทางภาษาที่เขาค้นพบในการนำมาใช้วิเคราะห์โครงสร้างทางสังคม แต่แนวคิดของโซซูร์เกี่ยวกับโครงสร้างทางภาษาได้เป็นจุดเริ่มต้นในการทำความเข้าใจสังคมโดยวิเคราะห์โครงสร้างที่ซ่อนอยู่ในระบบภาษา (สุภางค์ จันทวานิช, 2552, หน้า 146-148)

แฟร์ดีน็อง เดอ โซซูร์ ในฐานะที่เป็นปฐมปรมาจารย์ของการศึกษาภาษาศาสตร์โครงสร้างและสัญลักษณ์วิทยา ซึ่งถือว่าเป็นต้นธารแห่งความคิดของสำนักโครงสร้างนิยมและสำนักสัญลักษณ์วิทยา โดยนักคิดคนสำคัญของการหาความรู้สำนักโครงสร้างนิยม คือ โครด เลวี สโตรส (Claude Levi-Strauss) ส่วนวิธีการหาความรู้แบบสำนักสัญลักษณ์วิทยานักคิดคนสำคัญ คือ โรลันด์ บาร์ตส์ (Roland Barthes) (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2545, หน้า 7-8) บาร์ตส์ เป็นนักสัญลักษณ์วิทยาที่อยู่ในยุคโครงสร้างนิยม แต่แนวคิดของบาร์ตส์ส่งผลต่อนักคิดหลังโครงสร้างนิยมเป็นอย่างมาก ความคิดของบาร์ตส์เป็นสายธารแห่งความคิดที่ส่งผลต่อแนวคิดหลังโครงสร้างนิยมและหลังสมัยใหม่คนหนึ่ง เขกเช่นเดียวกับ เฟรดเดอริก นิทเช ในบทความเรื่อง “กิจกรรมแบบโครงสร้างนิยม” (L'activite Strvcturaliste) หนังสือความเรียงเชิงวิพากษ์ Essais Critiques บาร์ตส์ อธิบายว่า โครงสร้างนิยม คือวิธีคิดที่มุ่งวิเคราะห์คุณค่าบางคู่โดยเฉพาะ “รูปสัญลักษณ์, ความหมายสัญลักษณ์” แบบของ โซซูร์ และ “คู่ร่วมเวลา-ข้ามเวลา” ของ เลวี สโตรส เป็นการทำความเข้าใจโครงสร้างนิยมที่เน้นการปฏิบัติ (Activities) มากกว่าความคิด กิจกรรมแบบโครงสร้างนิยม เป็นการนำวัตถุทางความคิดมาวิเคราะห์ เพื่อค้นหาการทำงานหรือหน้าที่ (Function) ด้วยวิธีการประกอบขึ้นใหม่ (Reconstitution) โครงสร้างนิยมที่พบจากวิธีการประกอบสร้างขึ้นใหม่ คือ สภาพจำลอง (Simulacre) ของวัตถุนั้นเอง การวิเคราะห์หาโครงสร้างได้ดึงเอาบางสิ่งบางอย่างที่มองไม่เห็น หรือนึกไม่ถึงจากวัตถุเดิมออกมา (สุภางค์ จันทวานิช, 2552, หน้า 200)

วัตถุจำลอง (Simulacre) ที่ปรากฏออกมาจากการนำวัตถุทางความคิด มาถอดออกเป็นชิ้นๆแล้ว ประกอบขึ้นด้วยฟอร์ม (Form) หรือแบบแผนที่ชัดเจนจะปรากฏมิติที่แสดงหน้าที่ (Function) ของการทำงานของวัตถุเดิม เป็นการเปิดเผยให้เห็นกระบวนการที่มนุษย์ให้ความหมายต่างๆ เห็นการเกิดขึ้นของความหมาย การผลิตความหมาย นั่นคือ การค้นพบโครงสร้างใหม่ของวัตถุ วัตถุจำลอง (Simulacre) ที่บาร์ต กล่าวถึงต่อมามีอิทธิพลต่อนักคิดหลังสมัยใหม่เรื่องการรื้อ



สร้าง แนวคิดสำคัญอีกประการของบาร์ตที่มีผลต่อแนวคิดหลังสมัย คือการวิเคราะห์วรรณกรรม ด้วยแนวคิดเชิงโครงสร้างและการถอดรหัสวรรณกรรม หลังจากที่ บาร์ต วิเคราะห์วรรณกรรมจนพบ โครงสร้างที่แฝงตัวอยู่ในวรรณกรรม แต่บาร์ตให้ความสนใจกับความหมายที่ถูกสื่อในวรรณกรรม ผ่านทางภาษา บาร์ตเสนอว่า เมื่อผู้อ่านสามารถถอดรหัสความหมายแฝงที่อยู่อยู่ในตัวบท (text) ของงานวรรณกรรม ซึ่งจะค้นพบว่าความหมายแฝงแสดงให้เห็นว่าภาวะที่อำนาจปรากฏตัวอยู่ใน สังคม บาร์ต ระบุว่า (Barthes, 1972 อ้างอิงใน สุภาภรณ์ จันทวานิช, 2552, หน้า 205-231) “เราได้ ค้นพบแล้วว่าอำนาจปรากฏตัวอยู่ในกลไกอันละเอียดอ่อนของความสัมพันธ์ทางสังคม มิใช่เพียงใน ปริณิชนของรัฐบาล ชนชั้น หรือกลุ่มคน แต่ยังพบในแฟชั่นการแต่งกาย ความคิดเห็นของผู้คน การ บันเทิง การกีฬา ข่าวสาร ครอบครัว ความสัมพันธ์ส่วนตัว และแม้แต่ความพยายามต่อต้าน อำนาจ”

การค้นพบอำนาจที่แฝงอยู่ในการวิเคราะห์วรรณกรรม ของ บาร์ต ถือเป็นความคิดที่ สำคัญต่อมุมมองของอำนาจของนักคิดหลังสมัยใหม่ นอกจาก บาร์ต ค้นพบพลังอำนาจที่ซ่อนอยู่ ในทุกส่วนของสังคมจากการวิเคราะห์วรรณกรรมแล้ว บาร์ต ยังชี้ให้เห็นเทคนิค กลไก การใช้ อำนาจจากการวิเคราะห์วรรณกรรม โดยระบบภาษาเป็นเครื่องมือจัดลำดับคุณค่าของสิ่งต่างๆ บาร์ตระบุว่า การใช้ระบบภาษาเป็นเครื่องมือใช้พลังอำนาจนี้เรียกว่า “วาทกรรม” (Discourse) คือ การกระทำในชีวิตประจำวันของผู้คนโดยมีกรอบความรู้บางอย่างเป็นตัวกำหนด ภายใต้เงื่อนไขทาง สังคมที่เกี่ยวข้อง แนวคิดเกี่ยวกับ อำนาจ และวาทกรรมนี้มีอิทธิพลต่อ มิเชล ฟูโกต์ ในการพัฒนา แนวคิดเรื่องการวิเคราะห์วาทกรรม หากใช้วิธีการศึกษาแบบวงศาวิทยากับการวิเคราะห์แนวคิด หลังสมัยใหม่เราอาจถือได้ว่า บาร์ตและนิทเซ คือ บิดาของนักคิดแนวหลังสมัยใหม่

โดยที่ทัศนะของ เฟรดเดอริก นิทเซ ที่ส่งผลต่อนักคิดหลังสมัยใหม่ เป็นเรื่องการวิพากษ์ วิเคราะห์วาทกรรมกับสมัยใหม่ (Modernity) การปฏิเสธสถาบันหลักทางสังคมที่ทรงอำนาจ แนวคิด เรื่องสุญนิยมและความเปล่า ที่ทำให้มนุษย์ต้องเผชิญหน้ากับสภาพแห่งความว่างเปล่า ปราศจาก ความหมาย ไร้คุณค่า ลึกลับ การหลุดพ้นออกจากสุญนิยมต้องปฏิเสธคุณค่าเดิม ประเมินคุณค่า ใหม่ (Revaluation of all Values) การตีความ (Interpretation) และการวิพากษ์ภาวะความเป็น สมัยใหม่ (Modernity) โดยผลงานของเขาเน้นให้เห็นความตกต่ำและเสื่อมถอยของอารยธรรม ตะวันตกในแง่ อภิปรัชญา ญาณวิทยา ศีลธรรม การเมืองสมัยใหม่ เป็นการเดินทางไปสู่สุญนิยม (Nihilism) คือการมองโลกอย่างลึกลับ ความคิดที่สำคัญของ นิทเซ ได้แก่ ความคิดเรื่องสุญนิยม หรือ ความว่างเปล่า วิธีการแบบวงศาวิทยา รัฐสมัยใหม่กับประชาธิปไตย และความคิดเกี่ยวกับการเมืองอันยิ่งใหญ่ (Great Politics) การปฏิเสธคุณค่าเดิมของนิทเซ เปรียบเหมือนการไม่เชื่อ

ในความจริงที่ดำรงอยู่ จากการตกอยู่ในภาวะสูญญนิยม และแทนที่ความจริงแบบเดิมด้วยการ ประเมินความจริงใหม่ กล่าวโดยสรุปความคิดหลักของทฤษฎีแนวคิดหลังสมัยใหม่เป็นเรื่อง เกี่ยวกับ (สุภางค์ จันทวานิช, 2552, หน้า 205-231, 271)

1. การตีความและการรื้อสร้าง
2. วาทกรรม
3. ความหลากหลายและความเป็นแบบเดียวกัน
4. ความเกี่ยวข้องแบบสัมพัทธ์
5. การใช้สัญญา
6. การเปลี่ยนองค์ประกอบของชนชั้น

แนวคิด วิธีการหาความรู้ แบบ “หลังสมัยใหม่/หลังโครงสร้างนิยม” (Postmodernism/Post structuralism) ได้เข้ามามีอิทธิพลต่อการศึกษาวิธีคิด การหาความรู้ ใน แวดวงการศึกษาที่ไม่เพียงแต่มีอิทธิพลในแวดวงการศึกษาสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์โดยรวม แนวคิดหลังสมัยใหม่/หลังโครงสร้างนิยม ยังแทรกซึมวิธีคิดวิเคราะห์สู่สาขาวิชาต่างๆ ไม่เว้นแต่ สาขาวิชาบริหารรัฐกิจ/รัฐประศาสนศาสตร์ (Public Administration) ซึ่งเป็นสาขาวิชาย่อยของ รัฐศาสตร์ ก็ได้รับอิทธิพลแนวคิดแบบหลังสมัยใหม่/หลังโครงสร้างนิยม ดังจะเห็นได้จากงาน วิชาการด้านรัฐประศาสนศาสตร์ในประเทศสหรัฐอเมริกาในปัจจุบันที่หันมาใช้แนวคิด มุมมองจาก สกูลความคิดแบบหลังสมัยใหม่/หลังโครงสร้างนิยม จนมีผลทำให้การศึกษารัฐกิจ/รัฐ ประศาสนศาสตร์ในประเทศสหรัฐอเมริกาเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมาก (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2545, หน้า 10-11)

การวิจัยแบบหลังสมัยใหม่ (Postmodern Research) ในแง่หลักการได้มีการกล่าวถึง การวิจัยแบบหลังสมัยใหม่ว่า การวิจัยหลังสมัยใหม่เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่เกิดจากการ ผสมผสานระหว่าง ทศนะหลังสมัยใหม่กับทศนะหลังโครงสร้างนิยม หากเปรียบเทียบกับพวก สมัยใหม่นิยม ก็จะทำให้เห็นว่า ความจริงในทศนะของสมัยใหม่นิยมสามารถทำนายได้ การวิจัย มีลักษณะเป็นวิทยาศาสตร์ รวมทั้งมีการใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์ ขณะเดียวกันก็ยึดบรรทัดฐาน ความจริงและคุณธรรมที่มีลักษณะเป็นสากล” การวิจัยหลังสมัยใหม่จะมีลักษณะตรวจสอบ วิพากษ์ วาทกรรมสมัยใหม่นิยม โดยมีความเห็นว่าโลกไม่มีความแน่นอน ไม่เป็นขั้นบันได มีความแปรปรวน และเห็นว่า ความจริง ไม่มีสิ่งใดที่ใครจะเข้าถึงได้ และไม่เชื่อความเป็นสากลของสิ่งต่างๆ โลก ไม่มีอะไรที่นอกเหนือไปจากมายาคติ (Myth) หรือการพรรณนาที่ยิ่งใหญ่ที่มีลักษณะเชิงโวหาร (Rhetorically) เป็นเรื่องราวของการครอบงำของวาทกรรม (Discourse) ที่เข้ามาแทนที่ ทุกสิ่ง

ทุกอย่าง จะมีลักษณะเชิงวิพากษ์ว่าอะไรได้รับการพิจารณาว่า True หรือ Real หรือ Right โดยทั่วไปแนวคิดหลังสมัยใหม่ยอมรับโลกแห่งความหลากหลาย เป็นลักษณะพหุนิยม และมีความเห็นต่ออำนาจที่ไม่ใช่สิ่งที่ใครสามารถยึดครองได้อย่างอิสระ อำนาจมีลักษณะกระจายอยู่ทั่วทุกอนุสังคม ทศนะหลังสมัยใหม่เป็นการเปิดพื้นที่ที่ถูกเก็บกด ปิดกั้นไว้ รวมทั้งวิเคราะห์วิธีการ กลไก การใช้อำนาจกับสิ่งที่ถูกเก็บกดปิดกั้นไว้ด้วยกลไกต่างๆของอำนาจ (จุมพล หนีมพานิช, 2549, หน้า 1-4)

กลุ่มของนักคิดหลังสมัยใหม่ (Postmodernity) มิเชล ฟูโกต์ (Michel Foucault) ถือเป็นนักคิดคนสำคัญคนหนึ่งของยุคหลังสมัยใหม่ของศตวรรษที่ 20 ที่ได้รับความสนใจมากที่สุดคนหนึ่ง ความคิดของฟูโกต์ ได้ทะลายความเชื่อและทฤษฎีสังคมที่ยึดถือกันมา (สุภาวงศ์ จันทวานิช, 2552, หน้า 274) อิทธิพลทางความคิดของฟูโกต์ได้แทรกซึมไปในสาขาวิชาต่างๆของการศึกษามนุษย์และสังคม ยังแพร่หลายไปในส่วนของรัฐศาสตร์ สังคมวิทยา มานุษยวิทยา จิตวิทยา ปรัชญา ประวัติศาสตร์ วรรณกรรมศึกษา สื่อสารมวลชน สตรีศึกษา การวิเคราะห์แนวหลังอาณานิคมและวัฒนธรรมศึกษาด้านอื่นๆ (นพพร ประชากุล, 2547, หน้า 3) ฟูโกต์ได้รับอิทธิพลทางความคิดจากนิทเช่ เป็นอย่างมากในการปฏิเสธสถาบันทางสังคมที่ทรงอำนาจเหนือปัจเจกบุคคล ฟูโกต์ให้ความสำคัญกับปัญหาเรื่องอำนาจกับความชอบธรรม ฟูโกต์ขบคิดเกี่ยวกับอำนาจในแง่มุมอันแปลกใหม่ของความรู้ ฟูโกต์ตั้งคำถามต่อองค์ความรู้แบบสมัยใหม่ (Modernity) ถึงฐานะการเป็นวิทยาศาสตร์ หรือการเป็นความรู้ที่เชื่อถือได้ คำตอบที่ฟูโกต์ได้ในการวิจัยต่างๆของเขาก็คือ “มันมีความเป็นวิทยาศาสตร์” หรือ “เป็นเหตุเป็นผล”อยู่น้อยมากหรือเกือบไม่มีเลย งานของ ฟูโกต์ เกือบทุกชิ้นมีนัยแฝงการวิพากษ์สังคมสมัยใหม่/ยุคสมัยใหม่ ทำให้ฟูโกต์เป็นนักคิดคนสำคัญคนหนึ่งที่มีส่วนช่วยผลักดันกระแสดวงความคิดยุคหลังสมัยใหม่ (ธีรยุทธ บุญมี, 2551, หน้า 4,21)

ฟูโกต์ ตั้งข้อสงสัยเกี่ยวกับอำนาจสมัยใหม่ที่ดำรงอยู่ในความหมายเศรษฐกิจ อำนาจเป็นรองเศรษฐกิจจริงหรือ อำนาจเป็นรองหรือส่วนเสริมให้กับเศรษฐกิจเสมอไปหรือ อำนาจเป็นสิ่งที่ได้มาด้วยกำลังหรือการทำประชาสังคมเท่านั้นหรือ การตั้งคำถามเกี่ยวกับอำนาจของ ฟูโกต์ อยู่ที่การแสวงหาการศึกษาอำนาจในรูปแบบอื่น ฟูโกต์มองว่าอำนาจมิใช่สิ่งที่ดำรงอยู่แล้ว หรือแลกเปลี่ยนได้ อำนาจเป็นเรื่องของการใช้ (Exercise) อำนาจจึงมีอยู่เฉพาะในการกระทำ หากไม่มีการกระทำก็ไม่มีอำนาจ อำนาจเป็นเรื่องของการใช้/ถูกใช้ การใช้อย่างไรจึงถือว่าเป็นการใช้อำนาจ และผ่านกลไกใด หรืออะไรคือกลไกของอำนาจ ภาคปฏิบัติการจริงของอำนาจมีการผลิต/สร้างอะไร เป้าหมายและสนามของอำนาจที่กระทำต่อวัตถุแห่งอำนาจเป็นอย่างไร ฟูโกต์ เรียกร้องต่อการศึกษาอำนาจที่เทคนิคขั้นตอน (Techniques and Procedures) ของการเก็บกดปิดกั้น และกลไก

ระดับย่อยของอำนาจ (The micro mechanisms of power) อำนาจในสังคมสมัยใหม่ ฟูโกต์ เห็นว่าเทคนิคอำนาจสมัยใหม่เป็นการปิดบังอำนาจที่มาจากในรูปของวินัย ด้วยการสร้างวาทกรรม การสร้างระเบียบ กฎหมายว่าด้วยสิทธิสาธารณะ (Public Rights) อำนาจในสังคมสมัยใหม่มีวาทกรรมสองชุดที่ซับซ้อนเกี่ยวกันอยู่ ชุดแรกเป็นวาทกรรมในรูปแบบของอำนาจอธิปไตย (The Sovereignty Power) ชุดที่สองเป็นวาทกรรมที่ไม่ใช่อำนาจ (A Non Sovereignty Power) ซึ่งเป็นอำนาจของการจัดระบบ ระเบียบในสังคม โดยทำให้ทุกอย่างเป็นเรื่องปกติธรรมดา เป็นสังคมแห่งความเป็นปกติธรรมดา (A Society of Normalisation) โดยผ่านการควบคุม จัดระบบ ระเบียบในรูปแบบต่าง ๆ จุดตัดของวาทกรรมอำนาจสองชุดนี้ คือ รูปแบบของอำนาจในสังคมสมัยใหม่ ความสัมพันธ์ของวาทกรรมทั้งสองชุดนี้ ฟูโกต์ กล่าวไว้ว่า (Foucault, 1977 อ้างอิงใน ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2545, หน้า 270) "กลไกของอำนาจอธิปไตยและของอำนาจในรูปวินัยนั้น คือ องค์ประกอบสองส่วนที่แยกกันไม่ออกของกลไกของอำนาจโดยทั่วๆ ไปในสังคมของเรา"

อำนาจสมัยใหม่จึงเป็นการร่วมกันประกอบสร้างของอำนาจอธิปไตยกับอำนาจแบบวินัย การปะทะกับอำนาจสมัยใหม่ ในความเห็นของ ฟูโกต์ คือ เป็นการเปิดพื้นที่สิทธิแบบใหม่ ๆ ซึ่งเป็นสิทธิที่มีคุณลักษณะของการต่อต้านอำนาจแบบวินัย ที่มีเชื้อเรื่องของการต่อต้านแบบการปิดกั้น (Repression) เพราะหากมองอำนาจเป็นเรื่องการเก็บกดปิดกั้นเพียงอย่างเดียว ยังเป็นการมองอำนาจแบบอำนาจอธิปไตยที่ตั้งอยู่ในกรอบของกฎหมายนิติรัฐ เป็นการใช้อำนาจในการห้ามทำสิ่งนั้น สิ่งนี้ (Prohibition) แม้การเก็บกดปิดกั้นจะดูกลับซับซ้อนและสามารถเชื่อมโยงกับผลลัพธ์ของอำนาจแบบอธิปไตยได้ชัดเจน การวิเคราะห์การเก็บกดปิดกั้นยังไม่เพียงพอที่จะวิเคราะห์อำนาจด้านบวก (The Productive Aspect of Power) แม้เรื่องของการเก็บกดปิดกั้นนั้นจะเป็นผลลัพธ์ที่เชื่อมโยงของอำนาจแบบอธิปไตยสู่ปฏิบัติการทางอำนาจที่เป็นเรื่องการห้ามบีบบังคับ ผลพวงกำลังแบบอำนาจอธิปไตยเป็นพลังอำนาจที่เพียงพอหรือที่จะทำให้เกิดการเชื่อฟังหรือสร้างการสยบยอมโดยดุษฎี การจะปะทะอำนาจสมัยใหม่สามารถฉีกออกไปจากหลักการ วิธีรูปแบบอำนาจอธิปไตย เพราะอำนาจที่สร้างการเชื่อฟังยอมรับอย่างดุษฎีเป็นเพราะสามารถผลิตสร้างความสุข ความสำราญ อำนาจสร้างความรู้ ความจริง สร้างวาทกรรม อำนาจจึงเป็นโยงใยที่สร้างสรรพสิ่งต่างๆ ในสังคม อำนาจสมัยใหม่จึงเป็นเรื่องที่ไปไกลกว่าการเก็บกด ปิดกั้นในรูปแบบของกฎหมายนิติรัฐ แต่เป็นเรื่องของการจัดระบบระเบียบความรู้ ความจริง การทำให้สรรพสิ่งในสังคมเป็นเรื่องปกติธรรมดา การทำให้เป็นความรู้ ความจริงซึ่งเป็นผลจากการปฏิบัติการของอำนาจสมัยใหม่ โดยการการผลิตสร้างวาทกรรมอันเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป เป็นวาทกรรมของอำนาจที่ว่าด้วยเรื่องความจริงของเรื่องนั้นๆ ซึ่งจะเป็นผู้ควบคุม ตรวจสอบ ถ้อยแถลงจัดแบ่งแยก

ถ้อยแถลงใดเป็นจริงเท็จ เทคนิคกระบวนการในการกำหนดคุณค่าว่าจะอะไร คือ จริงเท็จ โดยที่ทุกสังคมจะมีวาทกรรมที่ว่าด้วยระบอบความจริง (A Regime of Truth) ของตัวเอง โดยระบอบว่าด้วยความจริงจะเป็นตัวกำหนดคุณค่าว่าจะอะไร คือ ความจริง สำหรับฟูโกต์ ความจริงไม่จำเป็นต้องเป็นสิ่งที่ยึดมั่นและยอมรับกันแต่ความจริงเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับอำนาจ กล่าวคือ ความจริงเป็นผลลัพธ์ของอำนาจที่กำหนดว่าจะอะไรจริงเท็จ เป็นกฎเกณฑ์ที่แยกจริงเท็จออกจากกัน ความจริงจึงเป็นกฎเกณฑ์ที่สัมพันธ์กับอำนาจเป็นสิ่งที่แยกออกจากกันไม่ได้ อำนาจผลิตและรักษาความจริง ผลลัพธ์ของอำนาจเป็นสิ่งเสริมจรรโลงให้ความจริงดำรงอยู่สู่การสถาปนาเป็นระบอบความจริงในสังคม การปะทะกับความจริงจึงไม่ใช่การปลดปล่อยความจริงจากอำนาจ เพราะความจริงก็คืออำนาจ แต่อยู่ที่การลดอำนาจของความจริงลง (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2545, หน้า 270-281)

ฟูโกต์ มีความคิดว่ในสังคมสมัยใหม่สิ่งต่างๆเริ่มเลวร้ายและแย่งลงมากขึ้น เพราะรูปแบบวินัยในวัฒนธรรมของเราที่ดูมีมนุษยธรรมกว่าสมัยก่อน แท้จริงแล้วกับสร้างอัตลักษณ์บุคคลอย่างมีประสิทธิภาพมากกว่าวิธีแสดงอำนาจอย่างโจ่งแจ้ง ในหนังสือ *Surveiller et Punir, Naissance de Prison* (เฝ้าดูและลงโทษ กำเนิดของคุก) ฟูโกต์ สืบค้นการก่อรูปของคุก สิ่งที่ฟูโกต์ค้นพบเกี่ยวกับคำอธิบายเกี่ยวกับการก่อรูปคุก สามารถใช้ประยุกต์เชื่อมโยงการชุดค้นวาทกรรมเข้ากับการวิเคราะห์ปฏิบัติการทางสังคมในพื้นที่ต่างๆ เพื่อสอบสวนความสัมพันธ์ระหว่างความรู้กับอำนาจ โดยการเสนอมุมมองเกี่ยวกับอำนาจ ซึ่งไม่ใช่อำนาจ “แบบกดขี่” หรือ “มอมเมา” แต่เป็นอำนาจควบคุมผ่านกระบวนการสร้างบรรทัดฐาน (Normalisation) อันเป็นลักษณะเด่นของสังคมสมัยใหม่ระเบียบวินัย (Discipline) คือ เทคนิค กลไก ลำคัญของอำนาจในการที่จะกำกับผู้คนให้อยู่ภายใต้บรรทัดฐานเดียวกัน (นพพร ประชากุล, 2547, หน้า 12-14)

ฟูโกต์ ศึกษาเทคนิค กลไก การวางแผนของอำนาจที่ทำให้คนบางคนหรือบางกลุ่มสามารถมีอำนาจเหนือผู้อื่น โดยใช้คุณประโยชน์วิธีการศึกษาแบบวงศ์วานวิทยา (Genealogy) ของนิทเช มาใช้ศึกษาเพื่อสืบสาวกระบวนการต่างๆที่เกิดขึ้นในประวัติศาสตร์ เพื่อตีแผ่เทคนิค กลไกอำนาจ งานศึกษาของ ฟูโกต์ เรื่องความวิปลาส การแพทย์ การลงทัณฑ์ และเพศวิถี เป็นการศึกษาที่หลากหลายแต่มีจุดสนใจร่วม คือ ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ซึ่งเป็นความสัมพันธ์กับความรู้ ความจริง (แคทเธอริน เบลชีย์, 2549, หน้า 87) อำนาจเป็นตัวสร้างความรู้และความสัมพันธ์ทางสังคม โดยฟูโกต์ เห็นว่าเราจะเห็นอำนาจได้จากกระบวนการทางประวัติศาสตร์สังคมที่สถาปนาอาณาจักรแห่งความจริง (Regime of truth) ขึ้นมาชุดหนึ่ง เช่น ความจริงเกี่ยวกับคนวิปลาส คนผิดปกติทางเพศ คนป่วย ความจริงเหล่านี้นำไปสู่ปฏิบัติการทางสังคมเพื่อรับมือกับสภาพดังกล่าว (สุภาวงศ์ จันทวานิช, 2551, หน้า 278)

การศึกษาเรื่องอำนาจของ ฟูโกต์ ทำให้ฟูโกต์เป็นนักคิดที่แตกต่างจากนักทฤษฎีแนววิเคราะหภาษา ฟูโกต์ไม่เชื่อในเกมของภาษา (The language-game) แต่เชื่อในเกมของอำนาจ (The power game) และแตกต่างจากนักทฤษฎีแนวหลังโครงสร้างนิยมกับนักสัญวิทยาที่สนใจในตัวแบบของภาษา ด้วยการปฏิเสธความสำคัญของรูปสัญญะสู่การให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ระหว่าง อำนาจ/ความรู้ ฟูโกต์ กล่าวไว้อย่างชัดเจนว่า (Foucault อ้างอิงใน ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2545, หน้า 7-8)

...ข้าพเจ้าเชื่อว่า (การศึกษา/วิเคราะห์สังคมมนุษย์...ผู้เขียน) ประเด็นไม่น่าจะอยู่ที่เรื่องของตัวแบบที่ยิ่งใหญ่ของภาษา (ระบบภาษา) และสัญญะ แต่ประเด็นน่าจะอยู่ที่เรื่องของสงครามและการต่อสู้ปะทะกันมากกว่า ประวัติศาสตร์ที่มีอิทธิพลและกำหนดชะตาชีวิตของเราแสดงออกมาในรูปของสงครามมากกว่าในรูปของระบบภาษา นั่นคือ ความสัมพันธ์เชิงอำนาจไม่ใช่ความสัมพันธ์เชิงความหมาย

หากสังเกตความคิดของฟูโกต์ อาจกล่าวได้ว่า คุณูปการหลักของฟูโกต์อยู่ที่การเปิดมิติใหม่ให้แก่การศึกษาเรื่อง “อำนาจ” การแสดงถึง เทคนิค กลไก การดำเนินการของอำนาจที่แนบเนียนและแทรกซึมไปทั่วทั้งองค์สังคม ทำให้เห็นความซับซ้อนยกย่อนของความสัมพันธ์เชิงอำนาจในส่วนเลี้ยวต่างๆของสังคม โดยที่จุลมิติของอำนาจต่างๆเชื่อมโยงกับกรอบความรู้ของสังคมแต่ละยุคสมัยด้วยปฏิสัมพันธ์อันแน่นแฟ้น โดยผ่าน วาทกรรม ซึ่งถูกผลิต สร้างตามกรอบความรู้เหล่านั้น ซึ่งแนวคิดวาทกรรมเปรียบเหมือนกุญแจที่ไขสู่ความเข้าใจปรากฏการณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมต่างๆในสังคม (นพพร ประชากุล, 2547, หน้า 4)

อำนาจในทัศนะของมิเชล ฟูโกต์ (Michel Foucault)

ทัศนะของ มิเชล ฟูโกต์ ต่ออำนาจนั้น ฟูโกต์มีมุมมองที่ขัดแย้งกับอำนาจตามแนวคิดกระแสหลักแนวคิดเศรษฐกิจนิยม (Economism) ที่ดำรงความหมายของอำนาจเปรียบเหมือนสิ่งของ หรือทรัพย์สินต่างๆ ที่เราสามารถยึดครอง และเปลี่ยนถ่ายโอนอำนาจได้ ซึ่งเป็นทัศนะการมองอำนาจในแง่ลบ (Repressive Hypothesis) เป็นทั้งข้อจำกัด การกดขี่บังคับ/หรือการทำลาย ซึ่งเป็นมุมมองตามฐานคติการมองอำนาจตามแนวคิดกระแสหลัก อำนาจจึงมักถูกหยิบยก/กล่าวอ้างถึงในลักษณะการเลือนไหลลงที่มีศูนย์กลาง เป็นขีดความสามารถที่เหนือกว่าเพื่อการกดขี่ปราบปราม และ/หรือบีบบังคับผู้ปราศจากอำนาจให้กระทำในสิ่งที่ก่อประโยชน์แก่ผู้มีอำนาจ เป็นการอธิบายอำนาจจากฐานคติการมองสังคมว่าเป็นการต่อสู้ที่เต็มไปด้วยการแข่งขัน การใช้อำนาจมุ่งแสวงหาผลประโยชน์ และการมองอำนาจประหนึ่งสิ่งของที่บุคคล/กลุ่มบุคคลสามารถยึดครอง

ได้อย่างอิสระ จากมุมมองการอธิบายอำนาจตามแนวคิดกระแสหลักความสัมพันธ์เชิงอำนาจจึงเป็นไปในลักษณะคู่ตรงข้าม ที่มีผู้ได้ผลประโยชน์และเสียประโยชน์เสมอ การอธิบายอำนาจดังกล่าวมักมุ่งเน้นการวิเคราะห์อำนาจที่มีลักษณะเป็นระบบ/ทางการ ฟูกูต์ยังมีความเห็นที่แตกต่างจาก นิทเซ เรื่องการครอบงำ (Dominations) ที่เป็นมุมมองต่ออำนาจของ นิทเซ ที่มองว่าการครอบงำเป็นผลลัพธ์จากการปะทะของกำลังต่างๆ (Fovce) โดย ฟูกูต์ เสนอให้มองอำนาจในแบบทวิลักษณ์ คือ มีทั้งส่วนที่กดขี่ ส่วนที่บังคับและกระตุ้นเสริม ส่วนที่ครอบงำกับเปิดทางให้เสรีภาพ มีส่วนที่ทำลายกับส่วนที่สร้างสรรค์ และการครอบงำและต่อต้าน (ธีรยุทธ บุญมี, 2551, หน้า 177)

อำนาจตามแนวคิดของ มิเชล ฟูกูต์ ตั้งบนสมมติฐาน 5 ประเด็น คือ (Michel Foucault, 1990, pp. 93 -96 อ้างอิงใน จักร์ พันธุ์ชูเพชร, ม.ป.ป.)

1. อำนาจไม่ได้มีลักษณะเหมือนกับสิ่งของ ซึ่งใครคนใดคนหนึ่งหรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งจะสามารถแสวงหาเพื่อให้ได้มา หรือแบ่งปันให้บุคคลอื่นได้ อำนาจจึงไม่ใช่สิ่งที่ใครจะยึดครองหรือทำหลุดหายไปได้ แต่อำนาจมีปฏิบัติการจากจุดต่าง ๆ ในสังคมนับไม่ถ้วน และมีการเคลื่อนย้ายเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

2. ความสัมพันธ์เชิงอำนาจไม่ใช่ความสัมพันธ์ซึ่งแยกอย่างเด็ดขาดจากความสัมพันธ์ในสังคมชุดอื่นๆ เช่น ความสัมพันธ์ในการผลิต ความสัมพันธ์ในด้านความรู้ หรือความสัมพันธ์ทางเพศ แต่อำนาจจะปรากฏอยู่ในทุกความสัมพันธ์ทางสังคมและจะปรากฏตัวขึ้นในทันทีหากความสัมพันธ์ทางสังคมเหล่านี้เกิดการไม่เท่าเทียม แต่ในขณะเดียวกันความสัมพันธ์เชิงอำนาจเองก็เป็นเหตุก่อให้เกิดความไม่เท่าเทียมในความสัมพันธ์ทางสังคมชุดอื่นได้ ฉะนั้นความสัมพันธ์เชิงอำนาจจึงไม่ได้เป็นโครงสร้างส่วนบนของสังคมที่ขัดขวางหรือส่งเสริมปัจเจกชนให้กระทำหรือไม่กระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง แต่ยังมีบทบาทในการสร้างสิ่งอื่นขึ้นมาด้วย โครงสร้างทางอำนาจจึงไม่มีตำแหน่งแห่งที่ที่แน่นอนตายตัว

3. อำนาจเกิดจากรากฐานของความสัมพันธ์ มิใช่ลักษณะอำนาจจากบนลงล่าง แต่เป็นความสัมพันธ์แห่งพลังที่สร้างและหยั่งลึกลงในตัวตนของสังคม อำนาจจึงดำรงอยู่ทุกหนแห่ง และความสัมพันธ์เชิงอำนาจจึงมีหลายระดับซับซ้อนอยู่ในความสัมพันธ์ชุดต่างๆ ในลักษณะเป็นโครงข่าย ซึ่งความสัมพันธ์เชิงอำนาจเหล่านี้เป็นรากฐานก่อให้เกิดการเคลื่อนย้ายอำนาจจากจุดหนึ่งไปยังจุดหนึ่ง การครอบงำเชิงอำนาจจึงเป็นผลมาจากปฏิบัติการของโครงข่ายอำนาจ

4. ความสัมพันธ์เชิงอำนาจมีทั้งที่เกิดขึ้นโดยเจตนาและไม่ใช่อัตวิสัย (Intentional and Nonsubjective) นั่นคือความสัมพันธ์เชิงอำนาจจะต้องมีเป้าหมาย (Target) และจุดมุ่งหมาย แต่



ไม่ได้หมายความว่า ความสัมพันธ์เชิงอำนาจจะต้องเกิดทางเลือกและการตัดสินใจของปัจเจกบุคคลเสมอไป

5. ที่ใดที่มีอำนาจที่นั่นต้องมีการต่อสู้ขัดขืน (Where there is power, there is resistance) และการต่อต้านขัดขืนไม่เคยอยู่นอกเหนือความสัมพันธ์ทางอำนาจ อาจกล่าวได้ว่าเราอยู่ภายใต้ อำนาจเสมอและไม่สามารถหลบหนีจากอำนาจได้ การมีอยู่ของอำนาจขึ้นอยู่กับการสร้างประเด็น การต่อต้านต่างๆ ซึ่งการต่อต้านขัดขืนอาจแสดงบทบาทเป็นปรปักษ์ เป็นเป้าหมาย หรือแม้กระทั่ง เป็นตัวจัดการควบคุมความสัมพันธ์ทางอำนาจ การต่อต้านขัดขืนจึงมีอยู่ทุกหนทุกแห่งในเครือข่าย ของอำนาจ เพราะฉะนั้นการดำรงอยู่ของอำนาจก็ขึ้นอยู่กับการต่อสู้ขัดขืนด้วยเช่นกัน โดยการ ต่อต้านขัดขืนจะมีลักษณะที่แตกต่างหลากหลายและมีลักษณะเฉพาะของตนเอง

จากทัศนะการมองอำนาจตามคุณลักษณะอำนาจ มิเชล ฟูกูต์ (Michel Foucault) มุ่งเน้นสู่การตั้งคำถาม/มุมมองศึกษาต่ออำนาจ ดังนี้ (ธีรยุทธ บุญมี, 2551, หน้า 178-179)

1. การวิเคราะห์อำนาจไม่ควรมุ่งเฉพาะอำนาจที่รวมศูนย์หรือชอบธรรม (Legitimate Forms of Power) แต่ควรศึกษาเทคนิควิธีของอำนาจ ซึ่งอยู่ในสถาบันที่เป็นพื้นถิ่น ท้องถิ่น ตามคุณลักษณะของอำนาจที่กระจัดกระจายอยู่ทั่วทุกแห่งหนโครงข่ายของสังคม

2. การวิเคราะห์อำนาจมุ่งไปที่กระบวนการเก็บกด/ครอบงำ (Subjugation) กระทำต่อร่างกายของคน ควบคุมพฤติกรรม ทำทาง ระเบียบวินัย

3. การวิเคราะห์ไม่ควรมุ่งไปที่ความตั้งใจที่จะใช้อำนาจหรือเป้าหมายวัตถุประสงค์ในการใช้อำนาจของบุคคล กลุ่ม หรือชนชั้น แต่ควรมุ่งไปที่กระบวนการอันซับซ้อนที่ตัวตน บุคคลถูกทำให้เกิด โดยผลจากการพละอำนาจในการทำให้กลายเป็นวัตถุของอำนาจ (Objectifying Power)

4. ไม่ควรมองอำนาจเป็นสมบัติของบุคคลหรือกลุ่มบุคคล อำนาจไม่ใช่วัตถุที่อยู่นิ่ง หากแต่เป็นการทำงานที่หมุนเวียนอยู่ในองคาพยพของสังคมรูปของห่วงโซ่หรือโครงข่าย ดังนั้นบุคคลจึงมิใช่เป็นตัวแทนของอำนาจแต่เป็นผลมาจากการสร้างของอำนาจ

5. อำนาจสัมพันธ์กับความรู้ ในการหมุนเวียนของอำนาจจำเป็นเสมอที่ต้องผลิตวาทกรรมในรูปของความรู้ต่างๆ ออกมาหมุนเวียนในสังคมด้วย

ดังที่กล่าวมาข้างต้นเกี่ยวกับทัศนะอำนาจของฟูกูต์ เป็นการมองอำนาจเป็นแบบ ทวิลักษณะ เพื่อเปิดพื้นที่ของอำนาจแบบอื่นๆ ที่มีใช่เป็นการมองอำนาจแบบมีศูนย์กลาง การเลื่อนไหลอำนาจจากบนสู่ล่าง ซึ่งผลของการปะทะพลังอำนาจเป็นการครอบงำหรือการ บีบบังคับ แต่เป็นการเปลี่ยนทัศนะเกี่ยวกับอำนาจให้เห็นพื้นที่อื่นของอำนาจที่ซ่อนเร้นอยู่ ภายใต้ ความจริงเกี่ยวกับความหมายของอำนาจกระแสหลักที่เรารับรู้ เข้าใจ ทัศนะอำนาจของฟูกูต์ จะทำ

ให้เห็นพื้นที่สนามแห่งอำนาจที่ปฏิบัติการจริงโลดแล่นอยู่ทุกองคฺ์สังคม เป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่หาได้มีเอกภาพ และ/ หรือรวมศูนย์แห่งอำนาจ ให้เราเห็นยึดครองจับต้องได้อย่างเสรี และเก็บเกี่ยวใช้สอยอำนาจได้อย่างอิสระเพื่อให้มีสิทธิพลละกำลังควบคุมเหนือบุคคลอื่น อำนาจจึงเป็นสิ่งที่ยังลึกละอยู่ในทุกความสัมพันธ์ของสังคม เป็นความสัมพันธ์ที่กระจัดกระจายอยู่ทั่วทุกองคฺ์สังคม อำนาจสมัยใหม่เป็นเรื่องการปิดบังอำพรางอำนาจที่แยบยลและแนบเนียน ที่ไม่ได้สร้างผลลัพธ์แห่งผลปะทะพลังอำนาจที่การบีบบังคับ การสั่งห้ามโดยใช้พลละกำลังอำนาจที่เหนือกว่า แต่เป็นเรื่องสร้างการยอมรับสยบยอมโดยคฺุชฎี โดยเทคนิควิทยาการสร้างความสัมพันธ์กับความรู้ ความจริง และวาทกรรมของอำนาจ ซึ่งสร้างการยอมรับสยบยอมสร้างสังคมแห่งระเบียบวินัย ความสัมพันธ์เชิงอำนาจไม่อาจดำรงอยู่ได้หากปราศจากการผลิต การสะสม เผยแผ่การทำหน้าที่ของวาทกรรม ถ้าไม่มีวาทกรรมว่าด้วยความจริงเพื่อรองรับก็ไม่มีการใช้อำนาจ

ภายใต้บริบทที่กล่าวมาข้างต้นถึงกลุ่มชาติพันธุ์และความเป็นชายขอบกับภาครัฐภายใต้มิติสัมพันธ์อาณาบริเวณพื้นที่นโยบายสาธารณะ ซึ่งนิยาม ความหมาย ตัวตนกลุ่มชาติพันธุ์ด้วยวาทกรรมความเป็นชายขอบของรัฐ ด้วยการกล่าวอ้างระบอบความรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิต วัฒนธรรม ถูกกำกับไว้ด้วยระบอบความจริงด้วยกระบวนการที่เป็นปัญหา การกำหนดนโยบายของรัฐมีลักษณะในการกำกับ ควบคุมหรือพยายามจะผสมกลมกลืน (Assimilation) ซึ่งเป็นการแสดงถึงการปฏิบัติการทางอำนาจรูปแบบหนึ่งเป็นมิติอำนาจที่เชื่อมโยงในแบบทวิลักษณ์ในลักษณะคู่ตรงข้าม ฝ่ายหนึ่งมีอำนาจเหนือกว่าหนึ่ง ซึ่งเป็นอรรถาธิบายความสัมพันธ์เชิงอำนาจในรูปแบบหยาบกร้าน ตามแนวคิดกระแสหลักที่มองอำนาจอยู่ที่ขีดความสามารถในการบังคับ ซึ่งเป็นการฉายภาพกระแสธารแห่งอำนาจแบบมีศูนย์กลางเลื่อนไหลจากบนสู่ล่าง ทำให้ไม่เห็นมิติสัมพันธ์อำนาจที่ยอกย้อนและกระจัดกระจายทั่วทุกองคฺ์สังคม ประเด็นเกี่ยวกับอำนาจ มิเชล ฟูโกต์ ได้เสนอกระบวนการเกี่ยวกับอำนาจไว้ว่า (จักษ์ พันธุ์ชูเพชร, ม.ป.ป.)

...อำนาจเป็นสิ่งที่ดำรงอยู่ หยั่งลึก กระจัดกระจาย ทุกหนทุกแห่งทั่วองคฺ์สังคม เป็นสิ่งที่มิได้มีลักษณะเหมือนสิ่งของซึ่งบุคคลใดหรือกลุ่มใดจะแสวงหายึดครองได้ แต่อำนาจมีปฏิบัติการจากจุดต่างๆ ในสังคมโดยมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เป็นรากฐานของความสัมพันธ์แห่งพลังที่สร้างและยังลึกลงในตัวตนของสังคม โครงข่ายแห่งอำนาจจึงปรากฏตัวทุกโครงข่ายความสัมพันธ์ต่าง ๆ ทางสังคม

อำนาจสมัยใหม่เป็นเรื่องการปิดบัง/อำพรางอำนาจที่แยบยลและแนบเนียน ที่ไม่ได้สร้างผลลัพธ์แห่งผลประโยชน์อำนาจที่การบีบบังคับ การสั่งห้ามโดยใช้พลังกำลังอำนาจที่เหนือกว่า แต่เป็นเรื่องสร้างการยอมรับ/ สยบยอมโดยคุณวิญญู โดยเทคนิควิทยาการสร้างความสัมพันธ์กับความรู้ ความจริง และวาทกรรมของอำนาจ ซึ่งสร้างการยอมรับ/ สยบยอม โดยที่ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ไม่อาจดำรงอยู่ได้หากปราศจากการผลิต การสะสม เผยแผ่การทำหน้าที่ของวาทกรรม ถ้าไม่มีวาทกรรมว่าด้วยความจริงเพื่อรองรับก็ไม่มีการใช้อำนาจ

จากความสัมพันธ์ของ “อำนาจ ความรู้ และวาทกรรม” โดยที่คุณลักษณะของวาทกรรมที่เป็นชุดของส่วนเลี้ยวที่ไม่มีความต่อเนื่องสัมพันธ์กันมาอยู่รวมกันอย่างขาดซึ่งความเป็นเอกภาพ และความมั่นคง เป็นการมารวมกันในลักษณะชุดของวาทกรรมที่แตกต่างหลากหลาย โดยแต่ละชุดของวาทกรรมก็มียุทธศาสตร์ในการมาอยู่รวมกันที่แตกต่างกันออกไป (Michel Foucault, 1980, p. 100 อ้างอิงใน จักร์ พันธุ์ชูเพชร, ม.ป.ป.) จากยุทธศาสตร์ของการร้อยโยงสู่การเป็นชุดวาทกรรมเดียวกัน ปฏิสัมพันธ์ของชุดส่วนเลี้ยวต่างๆ ของชุดวาทกรรม จึงเป็นการเปิดพื้นที่ที่สะท้อนให้เห็นภาคปฏิบัติการของวาทกรรม ที่แสดงให้เห็นความไม่ต่อเนื่องของชุดส่วนเลี้ยวต่างๆ ที่มีทั้งสอดคล้อง ต่อต้านขัดแย้ง เป็นภาคปฏิบัติการทางอำนาจของวาทกรรม ที่มีความเหลื่อมล้ำของแต่ละชุดส่วนเลี้ยวต่างๆ ตลอดจนยุทธศาสตร์ของวาทกรรมชุดต่างๆ ที่เข้ามาภายใต้ปริมณฑลวาทกรรมชุดเดียวกัน ภายใต้ปริมณฑลของวาทกรรมชุดต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มชาติพันธุ์และความเป็นชายขอบของกลุ่มชาติพันธุ์ ที่มีความสลับซับซ้อนเกี่ยวพันกันของชุดส่วนเลี้ยวของวาทกรรมชุดต่างๆ ที่มียุทธศาสตร์การเข้ามาสู่ปริมณฑลวาทกรรมชุดเดียวกัน การวิเคราะห์วาทกรรมที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มชาติพันธุ์และความเป็นชายขอบของกลุ่มชาติพันธุ์ ที่ปรากฏออกมาจึงแสดงถึงระบบและกระบวนการในการสร้าง/ผลิต (Constitute) เอกลักษณ์ (Identity) และความหมาย (Significance) ให้กับกลุ่มชาติพันธุ์และความเป็นชายขอบไม่ว่าจะเป็นความรู้ ความจริง อำนาจ หรือตัวตนความชาติพันธุ์และความเป็นชายขอบในสังคม (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2549, หน้า 19-20)

2. กรอบแนวคิดเกี่ยวกับวาทกรรม (Discourse)

คำว่า “วาทกรรม” (Discourse) เข้ามาในวงการสังคมศาสตร์ไทยเป็นครั้งแรกในเชิงอรรถของบทความเกี่ยวกับ ฌอง โบดริยาร์ด ของ สุทธิพันธุ์ จิราธิวัฒน์ และ จีรติ ดิงศรัทย์ อย่างไรก็ตามผู้ที่เป็นคนใช้คำว่า วาทกรรม ในฐานะคำแปลของคำว่า Discourse นั้นก็คือ สมเกียรติ วันทะนะ บรรณาธิการการของจดหมายข่าวสังคมศาสตร์ ซึ่งข้อมูลตรงนี้มีระบุไว้ที่เชิงอรรถของบทความดังกล่าว คำว่าวาทกรรมนั้นก็ปรากฏตัวอย่างเต็มรูปแบบในบทความ “ฟังวาทกรรมว่าด้วยอุรุวิทยา” ในจดหมายข่าวสังคมศาสตร์ ซึ่งหลังจากนั้นคำว่าวาทกรรมก็ได้มีการใช้ในวง

วิชาการอย่างกว้างขวางขึ้นเรื่อย ๆ และขยายมานานกว่าวิชาการในเวลาต่อมา (วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี, 2554; ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2545, หน้า 19)

แนวคิดเรื่องวาทกรรมในวงวิชาการไทย ได้รับอิทธิพลจากแนวคิดของมิเชล ฟูโกต์ (Michel Foucault) ภายใต้กรอบแนวคิดที่เชื่อมโยงในประเด็นสำคัญ 3 ประเด็น คือ อำนาจ ความรู้ และวาทกรรม ในปี 1966 หนังสือ *Les mots et les choses, Une arche'ologie des sciences humaines* (ถ้อยคำกับสรรพสิ่ง โบราณคดีแห่งศาสตร์ว่าด้วยมนุษย์ หรือ *The Order of Thing: An Archeology of the Human Sciences*) ฟูโกต์ สืบค้น ถ้อยคำกับสรรพสิ่งเพื่อขุดคุ้ยความเป็นมาของการสถาปนาศาสตร์ที่หันมาจัดวาง “มนุษย์” ให้เป็นวัตถุแห่งการศึกษา เพื่อค้นหาโครงสร้างทางความคิดของแต่ละยุคสมัย โครงสร้างที่ว่านี้เรียกว่า กรอบความรู้ (e'piste'me') เป็นกรอบที่กำกับเครือข่ายความรู้ ความเชื่อ ความคิด วิธีคิด วิธีเข้าใจสิ่งต่างๆ ในยุคหนึ่งๆ ที่เป็นเป้าหมายลอม คำพูดและข้อเขียนในเรื่องต่างๆ ที่ไหลเวียนในสังคม ซึ่งเรียกว่า “วาทกรรม” (Discourse) วาทกรรมที่เป็นแหล่งอ้างอิงของผู้คนในยุคหนึ่งๆ ที่จะให้ความหมายและกำหนดคุณค่าแก่สรรพสิ่งต่างๆ ต่อมาฟูโกต์ขยายแนวคิดเรื่องกรอบความรู้และวาทกรรม ในหนังสือที่มีชื่อว่า *L' Arche'ologie de savoir* (โบราณคดีแห่งความรู้ หรือ *The Archeology of Knowledge*) โดยเน้นย้ำว่ากรอบความรู้ในประเด็นใดประเด็นหนึ่งในยุคหนึ่งๆ จะทำหน้าที่กำกับถ้อยแถลงใดว่าจะเป็นที่ยอมรับหรือไม่เป็นที่ยอมรับในสังคม แม้ถ้อยแถลงที่ถูกผลิต/สร้างขึ้นมาก็จะมีเนื้อหาถ้อยแถลงขัดแย้งกัน แต่เมื่อวิเคราะห์ให้ถึงที่สุดในแง่วาทกรรม จะเห็นได้ว่าแท้จริงก็อิงอยู่กับฐานคิดหรือกรอบความรู้เดียวกัน (นพพร ประชากุล, 2547, หน้า 9-12)

ฟูโกต์อธิบายว่า แต่ละยุคสมัยมีโครงสร้างระดับลึกกำหนดขอบเขตของวัฒนธรรมและความรู้ซ่อนอยู่ โดยโครงสร้างนี้เป็นตัวกำหนดวาทกรรมและการผลิตคำพูดทั้งหลายในสังคม โครงสร้างระดับลึกนี้คือ กรอบความรู้ เป็นตัวทำให้เกิดวาทกรรมในแต่ละยุคสมัย โดยวาทกรรมจะเป็นตัวกำหนดกรอบความคิดเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ที่มีลักษณะเป็นสถาบันสืบทอดกันมา แสดงออกผ่านทางการพูด การเขียนอย่างต่อเนื่อง เพื่อคงไว้ซึ่งลักษณะของวาทกรรมนั้น วาทกรรมเป็นการอธิบายหรือมอง “ความจริง” ตามระบบคิดของผู้อยู่ในวาทกรรมนั้น (สุภางค์ จันทวานิช, 2551, หน้า 282-283) โดยที่ในระบบสังคมหนึ่งๆ จะมี “ระบบความจริง” (Regime of Truth) เป็นของตนเอง แต่ละสังคมจะมีกระบวนการจัดการกับความจริงของตนเอง การ ผลิตสร้างซ้ำ “ความจริง” (Truth) ในแต่ละสังคม โดยที่ความจริงจะถูกผลิตสร้างและถูกใช้ผ่านสถาบัน มิเชล ฟูโกต์ กล่าวไว้ในหนังสือ “Politics and the study of discourse” ว่า (Michel Foucault, 1980 อ้างอิงใน ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2545, หน้า 21)

...วาทกรรมถูกสร้างขึ้นจากความแตกต่างระหว่างสิ่งที่สามารถพูดได้อย่างถูกต้อง ในช่วงระยะเวลาหนึ่ง (ภายใต้กฎเกณฑ์และตรรกะชุดหนึ่ง) กับสิ่งที่ถูกพูดอย่างแท้จริง สนามของวาทกรรมในขณะใดขณะหนึ่งก็คือกฎเกณฑ์ว่าด้วยความแตกต่างนี้ ฉะนั้นวาทกรรมจึงสร้างสรรพสิ่งต่างๆ ขึ้นมา ภายใต้กฎเกณฑ์ชุดหนึ่ง กฎเกณฑ์นี้จะเป็นตัวกำหนดการดำรงอยู่ การเปลี่ยนแปลง หรือ การเลือนหายของสรรพสิ่งนั้นคือควบคู่ไปกับ สิ่งต่าง ๆ ที่สังคมสร้างขึ้น ยังมีการสร้างและการเปลี่ยนแปลงสิ่งที่ถูกพูดถึงโดยวาทกรรม อีกด้วย

วาทกรรมสร้างสรรพสิ่งต่างๆ ขึ้นมาภายใต้กฎเกณฑ์ที่ชัดเจนชุดหนึ่ง กฎเกณฑ์นี้จะเป็นตัวกำหนดการดำรงอยู่ การเปลี่ยนแปลง หรือการเลือนหายไปของสรรพสิ่ง นั้นคือควบคู่ไปกับสรรพสิ่งที่สังคมสร้างขึ้นมา ยังมีการสร้างและการเปลี่ยนแปลงสิ่งที่ถูกพูดถึงโดยวาทกรรมอีกด้วย นอกจากนี้วาทกรรมยังทำหน้าที่ตั้งสิ่งที่สร้างขึ้นให้ดำรงอยู่และเป็นที่ยอมรับของสังคมในวงกว้าง (Valorize) ขณะเดียวกันวาทกรรมก็ทำหน้าที่เก็บกด/ ปิดกั้นมิให้เอกลักษณ์และความหมายของ บางอย่างเกิดขึ้น (Subjugate) หรือไม่ก็ทำให้เอกลักษณ์และความหมายบางสิ่งที่ดำรงอยู่แล้วในสังคมเลือนหายไปได้พร้อมด้วย วาทกรรมยังรวมถึงการผลิตความหมายเกี่ยวกับความจริงในเรื่องต่างๆ ซึ่งหมายถึงการผลิตชุดของความรู้ กฎเกณฑ์ และข้อปฏิบัติทางสังคม การมีสถาบันทางสังคม และปฏิบัติการทางสังคม (Discursive Practice) ที่สืบต่อเนื่องมาจากความรู้เหล่านั้นๆ ที่สำคัญคือการเปลี่ยนแปลงให้คนนิยามตนเองตามความรู้ที่ถูกผลิตออกมา ฟูโกต์ เรียกกฎเกณฑ์เหล่านี้ว่า "Archive" ส่วนแหล่งที่สร้างกฎเกณฑ์เหล่านี้ที่สำคัญในสังคมฟูโกต์เห็นว่าเป็นอำนาจที่ได้รับการขัดเกลาชักฟอกจนชาวสะอาดในรูปของความรู้ว่าด้วยเรื่องนั้นๆ เป็นความรู้เฉพาะเช่น วิทยาศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ อาญาวิทยา และความรู้เรื่องเพศเป็นต้น (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2549, หน้า 22, 25-26; สุภางค์ จันทวานิช, 2551, หน้า 284)

กล่าวโดยสรุป วาทกรรมเป็นระบบหรือกระบวนการในการสร้าง/ผลิต (Constitute) อัตลักษณ์ (Identity) และความหมาย (Significance) ให้กับสรรพสิ่งต่างๆ ในสังคมที่ห่อหุ้มเราอยู่ ไม่ว่าจะเป็นความรู้ ความจริง อำนาจ หรือตัวตนของเรา เป็นเรื่องของการใช้อำนาจและความรุนแรงเข้าไปบังคับยึดเหนี่ยวให้เป็นของวาทกรรมชุดหนึ่ง และขณะเดียวกันวาทกรรมดังกล่าวนั้นก็เก็บกด บดบัง ปิดกั้น ขจัด หรือทำลายมิให้สิ่งที่แตกต่างไปจากเอกลักษณ์และความหมายของสิ่งที่วาทกรรมนั้นสร้างขึ้นมาปรากฏตัวขึ้น มากกว่าเป็นเรื่องของการผูกติดกันอย่างเหนียวแน่นของคุณสมบัติเฉพาะ (Attributes) บางอย่างในตัวของสิ่งเหล่านั้นเอง วาทกรรมในเรื่องนั้นๆ ที่จะเป็น

ตัวกำหนดเอกลักษณ์และความหมายเกิดขึ้น ที่ทำให้เป็นอยู่อย่างที่เราเข้าใจกัน เอกลักษณ์และความหมายจึงมีลักษณะเลื่อนไหล (Elusive) เปลี่ยนแปลงไปตามวาทกรรมที่สร้างสิ่งเหล่านั้นขึ้นมา วาทกรรมจึงเป็นมากกว่าภาษา คำพูด หรือถ้อยแถลง อย่างที่เราเข้าใจกันแต่มีภาคปฏิบัติการของวาทกรรมที่เกี่ยวข้องกับจารีตปฏิบัติ ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม และสถาบันในสังคมที่มีความเกี่ยวข้องกับเรื่องนั้นอีกด้วย

ภาคปฏิบัติการของวาทกรรม (Discursive Practices)

มิเชล ฟูโกต์ (Michel Foucault) มองว่า วาทกรรม คือ ระบบที่ทำให้การพูดการเขียนในสังคมหนึ่งๆเป็นไปได้ เพราะว่าวาทกรรมจะเป็นตัวกำหนดกฎเกณฑ์ เงื่อนไข และกลไกต่างๆ ในการพูด/การเขียนฉะนั้นวาทกรรมจึงเป็นมากกว่าเรื่องของภาษาหรือคำพูด แต่มีภาคปฏิบัติการของวาทกรรม (Discursive Practices) (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2549, หน้า 21) อันเป็นปริณิธที่ย่อยที่มีสภาวะของปฏิสัมพันธ์ในหลากหลายรูปแบบทั้งปะทะ ประสาน แทนที่ ต่อสู้แย่งชิง ผนวก รวมและขจัดออกจากพื้นที่เดิม ภาคปฏิบัติการของวาทกรรมนอกจากจะแสดงผ่านการพูดของบุคคลในสังคม ไม่ว่าจะเป็นการพูดด้วยวาจา ตัวหนังสือ สัญลักษณ์ และ/หรืออากัปกริยา และไม่ว่าจะเป็นการสื่อในระดับใดแล้ว ยังปรากฏตัวผ่านจารีตปฏิบัติ ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม และสถาบันในสังคมที่มีความเกี่ยวข้องกับเรื่องนั้นอีกด้วย (จักร์ พันธุ์ชูเพชร, ม.ป.ป.)

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร ได้เสนอความเห็นเกี่ยวกับการศึกษาวาทกรรมและภาคปฏิบัติการของวาทกรรม ไว้ในงานศึกษา “วาทกรรมการพัฒนา: อำนาจ ความรู้ ความจริง เอกลักษณ์ และความเป็นอื่น” ไว้ว่า (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2549, หน้า 8-9)

...สิ่งที่จะสัมผัสในงานศึกษาครั้งนี้ ถ้าหากมิใช่สิ่งที่ขาดหายไป/ สิ่งที่ไม่ปรากฏ (the absent) สิ่งที่ไม่นิยมพูดถึงกัน (the subjugated) แล้วก็จะเป็นสิ่งที่แตกต่าง (the different) หรือสิ่งที่คิดไม่ถึง/ คิดไม่ได้ (the unthought) ในแวดวงการศึกษาค้นคว้าพัฒนาเท่าที่ผ่านมา นี่คือมรรควิธีและยุทธศาสตร์อย่างหนึ่งที่จะช่วยฉีกออกไปจากกรงขังของ สิ่งที่เราเรียกว่า “การพัฒนา” แบบที่ดำรงอยู่ ที่เน้นความเหมือนกันและสิ่งที่ปรากฏ เก็บกดปิดกั้นความแตกต่างและสิ่งที่ไม่ปรากฏ งานเขียนทุกชนิดไม่ว่างานเขียนประเภท “ตำราวิชาการ” ต่างก็เป็นภาคปฏิบัติการของวาทกรรม/ ภาคปฏิบัติการของอำนาจแบบหนึ่งเท่านั้น การเขียนซึ่งหากไม่เชิดชู ตอกย้ำ ก็ต้องการสลาย สั่นคลอน ล้มล้างหรือสร้างความพรวามัวให้กับบรรดาระบบระเบียบที่ดำรงอยู่หรือที่ฟูโกต์เรียกว่า The Order of Things นั่นเอง สิ่งเหล่านี้ที่เรียกขานกันในวงวิชาการว่า “ความเป็นวัตถุวิสัย/ ความเป็นภาววิสัย” (objectivity) นั้น ก็คือเทคนิควิทยาการของอำนาจของวาทกรรมนั้น ที่มิได้มีความเป็น

กลางหรือมีความเป็นธรรมชาติแต่อย่างใดทั้งสิ้น เป็นเพียงรูปแบบและเทคนิควิธีการในการนำเสนอ (representation) แบบหนึ่งเท่านั้น

ความเป็นภาวะวิสัยของสังคม ในบทความเรื่อง “The Order of Discourse” พูโกต์ มองว่า วาทกรรมเป็นกระบวนการสร้างความหมายโดยภาษาและสัญลักษณ์ต่างๆ ที่ดำรงอยู่ในสังคม ซึ่งประกอบกันเป็นความรู้ ในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ซึ่งเป็นชุดกฎเกณฑ์ที่กำหนดว่าอะไรคือความรู้ ความจริง และอะไรไม่ใช่ วาทกรรมเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นภายในสังคม ทั้งโดยกลุ่มที่ครองอำนาจและกลุ่มที่ต่อต้านอำนาจ อำนาจถูกใช้ทั้งการเก็บกด ปิดกั้น จัดระเบียบวิถีชีวิตของคนในสังคม ในอีกด้านหนึ่งอำนาจก็ถูกใช้เพื่อต่อต้านอำนาจ (Counter Discourse) วาทกรรมหลักครอบงำอยู่ พูโกต์อธิบายการปฏิบัติการของวาทกรรม และวิธีวิเคราะห์เชิงวาทกรรมอย่างน่าสนใจ ว่าวาทกรรมจะมีภาคปฏิบัติการที่สำคัญ 3 ประการ คือ (ศุภชัย เจริญวงศ์, 2544, หน้า 16)

ประการแรก วาทกรรมกีดกัน ห้ามปราม และแบ่งแยก วาทกรรมชุดใดจะมีอำนาจต้องมีปฏิบัติการเพื่อกีดกันวาทกรรมอื่น และห้ามปรามวาทกรรมบางประเภท (Another Principle of Exclusion) โดยเห็นว่าวาทกรรมที่มีอำนาจสามารถแบ่งส่วนและปฏิเสธ (Division and Rejection) ชุดวาทกรรมอื่น ยิ่งกว่านั้นวาทกรรมดังกล่าวยังห้ามปราม (Prohibition) ทั้งตัวมันเองและวาทกรรมอื่นไม่ให้กล่าวถึงในบางเรื่อง พูโกต์ เห็นว่ากระบวนการกีดกันและห้ามปรามนี้ ทำให้ชุดวาทกรรมชุดหนึ่งสถาปนาขึ้นเป็นประโยคความรู้ที่ถูกและมีอำนาจในการแถลงความหมายโดยกระทำผ่านสถาบัน เช่น การศึกษา ระเบียบวินัย หรือจารีตปฏิบัติ

ประการที่สอง วาทกรรมหลักควบคุมวาทกรรมอื่น วาทกรรมจะมีภาคปฏิบัติการกั้นเขตและควบคุมวาทกรรมอื่น (Controlling and Delimiting Discourse) โดยวาทกรรมที่ขึ้นมาสถาปนาอำนาจจะมีกลไกการวิจารณ์ (Commentary) ชุดวาทกรรมอื่นหรือชุดวาทกรรมเก่าให้หมดความถูกต้อง

ประการที่สาม วาทกรรมสร้างความชอบธรรมให้ตนเอง พูโกต์ เห็นว่าชุดวาทกรรมจะสามารถตรึงตัวเองอยู่ได้ในสังคมอย่างชอบธรรม โดยวาทกรรมที่ขึ้นมาเถลิงอำนาจจะผ่านพิธีกรรมบางอย่างเพื่อให้เกิดความน่าเชื่อถือ

จากข้ออธิบายของพูโกต์ เกี่ยวกับภาคปฏิบัติการของวาทกรรมเป็นกระบวนการทำงานของวาทกรรมในการสถาปนาอำนาจเป็นวาทกรรมชุดหลัก โดยการกีดกัน ห้ามปรามชุดวาทกรรมอื่นสร้างความชอบธรรมของชุดวาทกรรมนั้นๆ โดยเก็บกดปิดกั้น วาทกรรมที่แตกต่างให้กลายเป็นความเป็นอื่น ผ่านการสถาปนาอำนาจในรูปแบบพิธีกรรมบางอย่าง หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งเป็นการ

ช่วงชิงการนำของวาทกรรม ดังนั้น ในทางกลับกันของกระบวนการทำงานของวาทกรรมในการช่วงชิงการนำเพื่อสถาปนาเป็นวาทกรรมชุดหลักควบคุมชุดวาทกรรมอื่น การวิเคราะห์ห้วาทกรรมและภาคปฏิบัติการของวาทกรรม ต้องสืบค้นว่าวาทกรรมนั้นมีการช่วงชิงการนำเป็นอย่างไร มีกระบวนการกีดกัน ห้ามปราม ปิดกั้น และชุดวาทกรรมดังกล่าวสร้างความชอบธรรมผ่านรูปแบบพิธีกรรมอย่างไร การสืบค้นภาคปฏิบัติการของวาทกรรมโดยการวิเคราะห์ห้วาทกรรมต้องสืบค้นหาความสัมพันธ์ระหว่างภาคปฏิบัติการของวาทกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ว่าภาคปฏิบัติการของวาทกรรมต่างๆ นั้นมีปฏิสัมพันธ์กันอย่างไร หรือที่ฟูโกต์ เรียกว่า สนามของวาทกรรม (Discourse Field) (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2549, หน้า 36) ในสนามของวาทกรรม (Discourse Field) วาทกรรมหนึ่งๆ จะมีภาคปฏิบัติการของวาทกรรมที่จะลงหลักปักฐานสถาปนาตนเองลงไปในมนุษย์ได้ นั้น ฟูโกต์มองว่ามี 3 ขั้นตอน (จารุวรรณ แก้วมะโน, 2551, หน้า 349-350)

1. Scientification เป็นขั้นตอนของการสร้างความรู้เกี่ยวกับมนุษย์เรื่องหนึ่งๆ อันจะนำมาซึ่งความรู้ว่าจะไรถูกต้องไม่ถูกต้อง เกี่ยวกับมนุษย์เรื่องนั้นๆ เช่นในทางเศรษฐศาสตร์มนุษย์มีฐานะเป็นแรงงาน ซึ่งก็จะมียึดความรู้เกี่ยวกับมนุษย์ในฐานะแรงงานว่าจะไรถูกต้องอีกหลายเรื่อง ตัวอย่างเช่น ในฐานะ “แรงงาน” ของมนุษย์นี้มีสิ่งใดที่จะส่งเสริมให้แรงงานมีประสิทธิภาพได้บ้าง

2. Differentiation เป็นขั้นตอนของการจำแนกความแตกต่าง สิ่งรอบๆ ตัวหรือจัดกลุ่มให้กับสิ่งรอบๆ ตัวไว้ในด้านใดด้านหนึ่ง ระหว่างสิ่งที่ถูกต้องและไม่ถูกต้องซึ่งเป็นผลจากการจำแนกทางวิชาการในขั้นแรก เช่นในศาสตร์เรื่องเด็กและการศึกษา ที่นำมาซึ่งองค์ความรู้เกี่ยวกับการสอนเด็กมากมาย เด็กคนใดที่ได้รับการศึกษาก็จะมีแนวโน้มที่สังคมจะมองเด็กคนนั้นในด้านดีกว่าเด็กที่ไม่ได้รับการศึกษา เป็นต้น ซึ่งในขั้นนั้นนอกเหนือจากการจัดกลุ่มแล้ว ก็จะมีการเฝ้ามอง (gaze) เข้ามาเป็นเครื่องมือในการดัดแปลงพฤติกรรมของผู้คนด้วย ซึ่งในขั้นตอนนี้จะสร้างให้เกิดร่างกายที่อ่อนน้อมสง่างาม อันจะนำไปสู่ขั้นของการประกอบสร้างตัวตนที่มีพฤติกรรมด้วยตนเองต่อไปในขั้นที่ 3

3. Subjectification เป็นขั้นตอนที่ต่อเนื่องจากขั้นตอนจำแนกความแตกต่างขั้นที่ 2 เป็นขั้นสุดท้ายของการประกอบสร้างตัวตน ในขั้นนี้จะเป็นขั้นที่ร่างกายที่ถูกกระทำให้อ่อนน้อมสง่างามแล้ว ได้เข้าไปสร้างจิตสำนึกให้เกิดขึ้นในจิตใจของผู้คน จนกระทั่งผู้นั้นมีพฤติกรรมกำกับตนเองจากภายใน เช่น หลังจากที่นั่งเรียนถูกเฝ้ามอง ประเมินตัดสินและดัดแปลงพฤติกรรมด้วยการลงโทษ ในระยะต่อมา นักเรียนจะกลายเป็นผู้เฝ้ามองตนเองจากภายในด้วยสายตาของครู และมีพฤติกรรมกำกับตนเองบางอย่างด้วยสายตาของครูเพื่อหลีกเลี่ยงการลงโทษ ซึ่งในขั้นตอนนี้ฟูโกต์ เรียกว่า ผู้นั้นได้ผันตัวเองไปสร้างตัวตนใหม่โดยจิตสำนึก



การประกอบสร้างตัวตนของมนุษย์ มิได้เป็นการประกอบสร้างตัวตนอย่างเชื่องๆ แต่เป็น Active Subject ซึ่งระหว่างทางของการมีพฤติกรรมด้วยตนเอง รวมไปถึงการแสวงหาการประกอบสร้างตัวตนให้แก่ตนเองนั้น ล้วนมีช่องทางให้เกิดการทำทายนอำนาจได้ทั้งสิ้น ซึ่งการทำทายนอำนาจนี้ พูโกต์ ให้ความสำคัญ เพราะอำนาจที่มีการเลื่อนไหล เปิดโอกาสให้ผู้คนสามารถเกาะเกี่ยวอำนาจได้ ด้วยการเสาะแสวงหาให้ได้มาซึ่งคุณสมบัติบางอย่างของอำนาจนั้น แล้วใช้คุณสมบัติบางอย่างนั้นได้กลับเพื่อปรับความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ขณะที่ระหว่างทางการแสวงหาอำนาจนั้น อาจมีพฤติกรรมที่เบี่ยงเบนจากเป้าประสงค์ ที่อาจเป็นการทำทายนหรือลดทอนการครอบงำอำนาจสมบูรณ์ของวาทกรรมนั้นๆ ลงได้ อาจเป็นการพบความจริงบางอย่างที่ไม่รองรับกับวาทกรรมที่ครอบงำอยู่ นำไปสู่การสร้างวาทกรรมใหม่ ที่สั่นคลอนวาทกรรมชุดเก่า หรือนำไปสู่การปรับตัวของวาทกรรมชุดหลัก (จารุวรรณ แก้วมะโน, 2551, หน้า 350-351) ดังนั้นมนุษย์หรือผู้พูดเป็นเพียง "ร่างทรง" เป็นเพียงผู้กระทำตาม/ ตोकย้ำ/ ผลិតซ้ำ (Enact) กฎเกณฑ์ของสิ่งที่พูด มากกว่าสร้างระบบ/ กฎเกณฑ์ชุดใหม่ขึ้น ผู้พูดสามารถพูดได้ในกรอบของวาทกรรมว่าด้วยเรื่องนั้นๆ เท่านั้น ดังนั้น วาทกรรมจึงเป็นตัวกำหนดกฎเกณฑ์ว่าใครจะเป็นผู้พูด พูดอะไร พูดเมื่อไร และพูดอย่างไร ในประโยคเดียวกัน ถ้าหากพูดโดยบุคคลที่มีฐานะทางสังคมแตกต่างกัน ต่างโอกาส ต่างสถานที่ ความหมายก็ไม่เหมือนกัน ประเด็นของการพูดอยู่ที่กฎเกณฑ์ชุดหนึ่ง ที่กำกับในการพูดนั้นๆ มากกว่าเรื่องของข้อเท็จจริง กฎเกณฑ์เหล่านี้อยู่ในวาทกรรมและภาคปฏิบัติการของวาทกรรมที่ไม่ได้อยู่ภายนอกวาทกรรมนั้นๆ (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2549, หน้า 31)

การศึกษาภาคปฏิบัติการของวาทกรรม จึงเป็นการศึกษา/ สืบค้นเรื่องของกระบวนการครอบงำของวาทกรรม และยุทธศาสตร์ของวาทกรรมในการช่วงชิงการนำ ในการกำหนดนิยามความหมายให้กับสรรพสิ่งต่างๆ และกลยุทธ์ในการสร้างการยอมรับสรรพสิ่งต่างๆ ที่วาทกรรมชุดนั้นๆ ครอบงำอยู่ วาทกรรมเป็นตัวกำหนดความรู้ สถาปนาอำนาจผ่านสถาบัน ผู้เชี่ยวชาญต่างๆ จัดประเภท จำแนก ว่าอะไรเป็นความจริง และกีดกันสิ่งที่ไม่เข้าพวกให้กลายเป็นความเป็นอื่น การศึกษา/ สืบค้นภาคปฏิบัติการของวาทกรรม ทำให้เห็นคุณลักษณะของอำนาจ โดยเฉพาะคุณลักษณะของอำนาจที่สัมพันธ์กันระหว่าง อำนาจ ความรู้ และวาทกรรม เป็นอำนาจที่กระจายตัว แทรกซึมในแนวระนาบ เชื่อมต่ออย่างหลากหลาย ยากที่จะหาจุดกำเนิด จุดศูนย์กลางของการผลิต ดังนั้นไม่ว่าผู้กระทำการใดๆ ล้วนตกอยู่ภายใต้วาทกรรมหรือความสัมพันธ์อำนาจในเรื่องความรู้ด้วยกันทั้งสิ้น ทำให้เห็นภาพของอำนาจที่กระจัดกระจายอยู่ ในรูปแบบภาคปฏิบัติการต่างๆ ที่เกิดขึ้นทั่วทุกองค์สังคม เป็นภาคปฏิบัติการเชิงอำนาจที่ได้หยิบโยงเพียงคุณลักษณะของอำนาจที่มีเอกภาพตายตัว หรือสามารถระบุที่มา เป้าหมาย และขอบเขตได้อย่างชัดเจนเหมือนอย่างวิธี

มองอำนาจโดยทั่วไปที่เห็นการใช้อำนาจโดยการสั่งการ จากเบื้องบนสู่ล่าง หรือ จากล่างสู่บน เท่านั้น ซึ่งเป็นมิติอำนาจในทางดังที่ปรากฏตัวอยู่ในรูปของกฎหมาย การใช้คำสั่งจากรัฐ เป็นอำนาจในรูปแบบของศัอธิปไตย (Sovereign Power)

ดังงานศึกษาถึงประวัติศาสตร์ว่าด้วยเรื่องเพศของฟูโกต์ ฟูโกต์ตั้งคำถามถึงการดำรงอยู่ของอำนาจในสังคม ถึงการยอมรับอำนาจให้เป็นที่ยอมรับก็เพราะสามารถปกปิดธาตุแท้/ความหยาบกร้านของอำนาจนั้น การสร้างการยอมรับอำนาจนั้น ด้วยเทคนิคที่สามารถปกปิดอำพรางกลไกในกระบวนการทำงานของภาคปฏิบัติการของอำนาจ เทคนิคปกปิดอำพรางกลไกในกระบวนการทำงานของภาคปฏิบัติการของอำนาจก็มีไซกัลไกในรูปของกฎหมายอย่างที่ยักนิยมเข้าใจกัน แต่เป็นกฎเกณฑ์และจารีตปฏิบัติต่างๆ ในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งกฎเกณฑ์และจารีตปฏิบัติของบรรดาผู้เชี่ยวชาญทั้งหลายในรูปของวาทกรรมเฉพาะ หรือวาทกรรมวิชาการว่าด้วยเรื่องนั้นๆ อำนาจจึงไม่ใช่วัตถุธรรมที่เราสามารถที่เราเข้าไปจับต้อง ยึดถือไว้ได้ แต่อำนาจคือป้ายฉลากที่ติดเราให้กับ สถานการณ์ที่สลับซับซ้อนของการต่อสู้ช่วงชิงยุทธศาสตร์ในสังคม ความน่าสนใจของคุณลักษณะของความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจ ความรู้ และวาทกรรม การเปิดพื้นที่การศึกษาความสัมพันธ์เชิงอำนาจในมิติสัมพันธ์อื่นที่นอกเหนือจากการศึกษาอำนาจกระแสหลัก แสดงให้เห็นอำนาจในมิติด้านบวกของอำนาจ ในอดีตอำนาจมักถูกศึกษาหรือมองในด้านลบ เป็นการกดขี่ บังคับ ควบคุม ห้ามปรามในการทำสิ่งต่างๆ ดังที่ฟูโกต์มีความเห็นเกี่ยวกับการศึกษาอำนาจ ต้องยุติการมอง/ เข้าใจอำนาจในเชิงลบ ไม่ว่าจะเป็นการกีดกัน กดขี่ ตรวจสอบ หรือปิดบังอำนาจ ที่จริงแล้วอำนาจผลิต/ สร้างโดยเฉพาะอย่างยิ่งอำนาจสร้างความจริง สร้างสรรพสิ่งต่างๆ ในสังคมและสร้างพิธีกรรมให้กับสิ่งที่เรียกว่าความจริง (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2549, หน้า 26-27)

3. กรอบแนวคิดเกี่ยวกับการวิเคราะห์วาทกรรม (Discourse Analysis)

จากแนวคิดเรื่องวาทกรรม (Discourse) นำไปสู่เทคนิควิธีของการศึกษาตามแนวทางวาทกรรม คือ การวิเคราะห์วาทกรรม (Discourse Analysis) (สุภางค์ จันทวนิช, 2551, หน้า 284) โดยสาระสำคัญของ การวิเคราะห์วาทกรรม (Discourse Analysis) คือ เป็นการพยายามศึกษาและสืบค้นถึงกระบวนการ ขั้นตอน ลำดับเหตุการณ์และลำดับรายละเอียดปลีกย่อยต่างๆ ในการสร้างเอกลักษณ์และความหมายต่างๆ ให้กับสรรพสิ่งที่ห่อหุ้มเราอยู่ในสังคมในรูปแบบของวาทกรรม และภาคปฏิบัติการของวาทกรรมว่าด้วยเรื่องนั้นๆ ว่าเป็นมาอย่างไร มีการต่อสู้เพื่อช่วงชิงการนำ (Hegemony) ในการกำหนดกฎเกณฑ์ว่าด้วยเรื่องนั้นๆ อย่างไรบ้าง มีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กับบุคคล สถานที่ เหตุการณ์อะไร อย่างไรบ้าง และผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการสร้าง รวมตลอดถึงการเก็บกด/ ปิดกั้น สิ่งเหล่านี้ของวาทกรรมนั้นอยู่มีอย่างไร หัวใจของการวิเคราะห์วาทกรรมนั้นอยู่ที่การค้นคว้าด้วยวิธีการ/ ด้วยกระบวนการ ใดๆ ที่สิ่งต่างๆ ในสังคมถูกทำให้กลายเป็นวัตถุเพื่อ

การศึกษา/เพื่อการพูดถึงของวาทกรรม (An Object of Discourse/ Discursive Object) หรือก็คือ การพิจารณาถึงภาคปฏิบัติการจริงของวาทกรรมนั่นเอง วัตถุประสงค์ของวาทกรรมนี้ พูโกต์ มิได้ หมายถึงโลกวัตถุที่สามารถจับต้องได้ แต่หมายถึงชุดของความสัมพันธ์ชุดต่างๆ ที่มีความ สลับซับซ้อนในสังคม (A Complex Group of Relations) ที่เป็นตัวกำหนดการพูดถึงสิ่งนั้นๆ ชุด ของความสัมพันธ์ที่มีความสลับซับซ้อนนี้ มิได้ดำรงอยู่ในตัววัตถุประสงค์ของวาทกรรมหรือโลกแห่ง ความเป็นจริง แต่ดำรงอยู่ภายนอกตัววัตถุประสงค์ของวาทกรรม และเป็นตัวกำหนดการดำรงอยู่ของ ตัววัตถุประสงค์ของวาทกรรมนั้นๆ อีกต่อหนึ่งในรูปของวาทกรรม ในส่วนของภาคปฏิบัติการที่ พูโกต์ ให้ความสนใจนั้นเป็นภาคปฏิบัติการจริงของวาทกรรมที่สำคัญๆ ในสังคม (Serious Speech Acts) นั่นคือวาทกรรมของผู้เชี่ยวชาญในแขนงต่างๆ ภาคปฏิบัติการจริงของวาทกรรมจะเป็นตัวกำหนด ขอบเขตสิ่งที่พูด พูดเรื่องอะไร ใครเป็นผู้พูด ภาคปฏิบัติการจริงของวาทกรรมนั้นจะสถาปนาผู้พูด ให้มีอำนาจ/ ความชอบธรรมในการที่จะสามารถพูดถึงเรื่องนั้นๆ และสำหรับการวิเคราะห์วาทกรรม แล้ว มนุษย์หรือผู้พูด เป็นเพียง “ร่างทรง” หรือผู้ที่กระทำตาม ตोकย้า ผลิตซ่า (Enact) กฎเกณฑ์ ของสิ่งที่พูดมากกว่าที่จะคิดค้น หรือสรรค์สร้างระบบ/กฎเกณฑ์ใหม่ขึ้นมา ประเด็นสำคัญเกี่ยวกับ เรื่องของการวิเคราะห์วาทกรรมคือ ในการวิเคราะห์วาทกรรมนั้นมิได้อยู่ที่ว่าคำพูด หรือสิ่งต่างๆ เหล่านั้นเป็นจริงหรือเท็จ หากแต่ความสนใจกลับอยู่ที่กฎเกณฑ์ชุดหนึ่ง ที่เป็นตัวกำกับให้การพูด/ กระทำนั้นเป็นไปได้ และกฎเกณฑ์เหล่านั้นนั้นก็ฝังแฝงอยู่ในตัวของ วาทกรรม และใน ภาคปฏิบัติการจริงของวาทกรรม (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2549, หน้า 27-31)

จากที่กล่าวมาข้างต้นถึงความสัมพันธ์กันระหว่าง อำนาจ ความรู้ และวาทกรรม การวิเคราะห์วาทกรรมต้องกระทำบนรากฐานความเชื่อมโยงระหว่างอำนาจ ความรู้ และวาทกรรม เพราะเป็นสิ่งที่สัมพันธ์ใกล้ชิด ในลักษณะการมีผลกระทบซึ่งกันและกัน โดยวาทกรรมไม่ดำรงอยู่ได้ อย่างอิสระปราศจากการค้ำจุนของอำนาจ และในทางกลับกันอำนาจก็ไม่สามารถสถาปนาและ ใช้อำนาจได้หากขาดซึ่งวาทกรรมในการสร้างความรู้ ความจริงเพื่อการสยบยอมและปฏิบัติตาม ดังมีลักษณะที่ จักร์ พันธ์ชูเพชร ได้เสนอไว้ว่า (จักร์ พันธ์ชูเพชร, ม.ป.ป.)

...การวิเคราะห์วาทกรรมจึงต้องกระทำไป บนรากฐานความเชื่อมโยงระหว่าง อำนาจและความรู้ เพราะวาทกรรมไม่สามารถที่จะดำรงอยู่ได้อย่างอิสระโดยปราศจาก การค้ำจุนของอำนาจ และในทางกลับกันอำนาจก็จะไม่สามารถสถาปนาตัวเองขึ้นมาได้ หากขาดซึ่งวาทกรรมในการสร้างชุดความรู้เพื่อการสยบยอมและปฏิบัติตามอำนาจ หรือ อีกนัยหนึ่ง อาจกล่าวได้ว่าอำนาจ วาทกรรมและความรู้เป็นสิ่งที่มีความสัมพันธ์กันอย่าง

ใกล้ชิด ในลักษณะของการมีผลกระทบถึงกันและกัน ซึ่งการเกิดขึ้น มีอยู่ หรือการสูญหายของสิ่งใดสิ่งหนึ่งล้วนเกิดจากและส่งผลกระทบต่ออีกสิ่งหนึ่งเสมอ

กล่าวโดยสรุปการวิเคราะห์วาทกรรม (Discourse and Discourse Analysis) เป็นการสืบค้นถึงกระบวนการ ขั้นตอน ลำดับเหตุการณ์ และรายละเอียดปลีกย่อยต่างๆ ในกระบวนการสร้างผลิต (Constitute) อัตลักษณ์ (Identity) และความหมาย (Significance) ให้กับสรรพสิ่งต่างๆ ในสังคมที่หล่อหลอมในรูปของวาทกรรมและภาคปฏิบัติการของวาทกรรม ที่ผลิตสร้างระบอบความจริงชุดกฎเกณฑ์ขึ้นในสังคม โดยการวิเคราะห์วาทกรรมต้องกระทำในลักษณะความสัมพันธ์กันระหว่าง อำนาจ ความรู้ และวาทกรรม ตามคุณลักษณะของความเชื่อมโยงกัน เป็นสิ่งค้ำจุนกันขาดสิ่งใดสิ่งหนึ่งมิได้

บริบทที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาครั้งนี้

1. ประวัติความเป็นมาของชาวปากะญอในสังคมไทย

ในส่วนของ การเรียบเรียงเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของกลุ่มชาวปากะญอในสังคมไทย เป็นการเสนอภาพและทำความเข้าใจเกี่ยวกับกลุ่มชาวปากะญอซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มหนึ่งในสังคมไทย คำว่า “ปากะญอ” เป็นคำที่กลุ่มชาวสะกอใช้เรียกแทนชื่อกลุ่มตนเอง ซึ่งเป็นชนกลุ่มน้อยที่เรียกรวมว่า “กะเหรี่ยง” และเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่อยู่ในกลุ่มของ “ชาวไทยภูเขา” ตามระเบียบสำนักทะเบียนกลาง กรมการปกครอง ว่าด้วยการพิจารณาลงรายการสถานะบุคคลในทะเบียนราษฎรให้แก่บุคคลบนพื้นที่ราบสูง พ.ศ. 2543 โดยมีชื่อเรียกเป็นชนเผ่าต่างๆ ตามที่รัฐกำหนดไว้ หมายถึงกลุ่มชาติพันธุ์ 9 กลุ่ม คือ แม้ว มูเซอ ลีซอ อีก้อ กะเหรี่ยง ลัวะ ถิ่น และขมุ ซึ่งเป็นยุคสมัยใหม่ที่รัฐจำแนกชนกลุ่มน้อยออกเป็นกลุ่มต่างๆ และใช้เรียกรวม (Generic Term) ของกลุ่มสะกอและปัวว่า “กะเหรี่ยง” รวมทั้งมีนโยบายและการปฏิบัติการเฉพาะกับคนกลุ่มนี้ทำให้คำว่า “กะเหรี่ยง” ถูกใช้อย่างแพร่หลาย (กรมการปกครอง, 2542, หน้า 128; พิมล แสงสว่าง, 2536, หน้า 1)

กลุ่มชาวกะเหรี่ยงเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีภูมิลำเนาในการตั้งถิ่นฐานอยู่ตามป่าห่างไกลความเจริญ บางกลุ่มตั้งถิ่นฐานอยู่บนเนินเขา ในปัจจุบันกลุ่มชาวกะเหรี่ยงอยู่ตามจังหวัดชายแดนไทย-พม่า กลุ่มชาวกะเหรี่ยงส่วนใหญ่อยู่ในมณฑลตะนาวศรีของพม่า สาเหตุที่กลุ่มชาวกะเหรี่ยงกระจัดกระจายไปหลายแห่ง เนื่องจากสมัยโบราณการเกิดสงครามระหว่างไทยกับพม่า ซึ่งพลัดกันแพ้ชนะกันเรื่อยมา โดยแต่ละครั้งที่เกิดสงครามกลุ่มชาวกะเหรี่ยงได้กระจัดกระจายหลบหนีภัยสงครามไปอยู่ถิ่นอื่นบ้าง ถูกพม่ากวาดต้อนเอาไปเป็นเชลยศึกบ้าง กลุ่มชาวกะเหรี่ยงที่ถูกพม่า

กวาดต้อนไปเป็นเชลยศึกปัจจุบันตั้งถิ่นฐานอยู่แถวตะไก๋ (ย่างกุ้ง) หงสาวดี อังวะ ตองอู และ มณฑลตะนาวศรี ประเทศพม่า ที่ตกค้างอยู่ในประเทศไทยมีจำนวนน้อยและต่างกระจัดกระจายกันอยู่ ไม่ได้รวมกันเป็นกลุ่มก้อน เช่น ภาคเหนือมีอยู่ที่อำเภอลี่ อำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน เป็นส่วนมาก จังหวัดเชียงรายอยู่ที่อำเภอแม่สรวย อำเภอเวียงป่าเป้า อำเภอเมือง อำเภอแม่จัน นอกจากนี้มีอยู่ตามจังหวัดต่างๆ ในภาคอื่น เช่น กาญจนบุรี ตาก เชียงใหม่ ลำปาง แม่ฮ่องสอน เป็นต้น ด้วยเหตุผลที่กลุ่มชาวกะเหรี่ยงได้กระจัดกระจายกันไปอยู่หลายแห่งเป็นเวลานานหลายร้อยปี ขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ ตลอดจนภาษาและเครื่องแต่งกายจึงมีความแตกต่างกันไปบ้าง (บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, 2547, หน้า 184-185)

กลุ่มชาวกะเหรี่ยงเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่อยู่ในกลุ่มทิเบต-พม่า มีความเชื่อว่าบรรพบุรุษของชาวกะเหรี่ยงอพยพลงมาจากทางตะวันออกเฉียงใต้ของทิเบตเข้าสู่สุวรรณภูมิ กะเหรี่ยงอาศัยอยู่ในเขตไทย ก่อนที่ชาวไทยจะเคลื่อนย้ายมาสู่แหลมสุวรรณภูมิ แต่มีจำนวนน้อยและเข้ามาอยู่หลังพวงละว้าหรือลัวะ โดยที่กลุ่มชาวกะเหรี่ยงอพยพเข้ามาสู่เขตประเทศไทยเป็นจำนวนมากในสมัยที่พระเจ้าอลองพญา (อ่องเจยะ) ทำสงครามกับกลุ่มชาวมอญ กลุ่มชาวมอญพ่ายแพ้ต่อกองทัพของพม่า ซึ่งในเวลานั้นกลุ่มชาวกะเหรี่ยงเป็นมิตรกับกลุ่มชาวมอญ ได้ให้ที่พักหลบภัยแก่ชาวมอญ เมื่อพม่ายกกองทัพติดตามมากลุ่มชาวกะเหรี่ยงจึงพากันอพยพเข้ามาสู่เขตไทย กลุ่มชาวกะเหรี่ยงเข้ามาสู่เขตไทยอีกครั้งหนึ่งเมื่ออังกฤษยึดพม่าเหนือได้ใน พ.ศ. 2428 โดยที่ จ่อละผ่อ หัวหน้าชาวกะเหรี่ยงไม่อ่อนน้อมต่อชาวอังกฤษ เมื่ออังกฤษส่งกองทัพใหญ่มาปราบปรามกลุ่มชาวกะเหรี่ยงจึงพากันหลบหนีเข้ามาสู่เขตไทย ชาวกะเหรี่ยงในประเทศไทย แบ่งออกได้เป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มสะกอ กลุ่มโปว์ กลุ่มบะแก (บะเว) (ขวัญชีวัน บัวแดง, 2549, หน้า 7; บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, 2545, หน้า 51)

กลุ่มสะกอ หรือที่เรียกนามตัวเองว่า ปากะญอ ที่มีจำนวนมากที่สุด มีภาษาเขียนเป็นของตนเอง กลุ่มโปว์นั้นเป็นกลุ่มที่ค่อนข้างเคร่งครัดในประเพณี พบมากที่ อำเภอ แม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน อำเภอ อมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ และแถบตะวันตกของประเทศไทย กลุ่มบะแก (บะเว) พบที่ อำเภอ ขุนยวม แม่ฮ่องสอน กะเหรี่ยงเป็นชนเผ่าที่จัดได้ว่ามีหลายเผ่าพันธุ์ หลายภาษา มีการนับถือศาสนาที่ต่างกัน แต่กะเหรี่ยงดั้งเดิมจะนับถือผี เชื่อบุคคลต้นไม้ป่าใหญ่ ภายหลังหันมานับถือพุทธ คริสต์ เป็นต้น กลุ่มสะกอ หรือ ปากะญอ เป็นชนเผ่าที่บอกกล่าวถึงประวัติศาสตร์ความเป็นมานับร้อยนับพันเรื่องเรียงร้อยเก็บไว้ในแนวของนิทาน อาจจะไม่ใช่หลักฐานที่แน่ชัด แต่ก็พยายามที่จะเล่าสืบทอดให้ลูกหลานได้รู้ ถึงความเป็นมาของเผ่าพันธุ์ และวัฒนธรรมของตัวเอง เล่ากันตั้งแต่สมัยที่พระเจ้าสร้างโลก พระองค์ได้สร้างมนุษย์ คู่แรก คือ อตัม กับเอวา ทั้งสองคนได้ใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันในสวน (เอเดน) ที่พระองค์ได้สร้างไว้ ทั้งสองได้ทำ ผิดกฎ ของสวรรค์ จึงถูก

เนรเทศลงมาใช้กรรมอยู่ในโลกจนกระทั่งมีลูกหลานสืบเชื้อสายมาจนถึงทุกวันนี้ ปัจจุบันมีเพียงกลุ่มชาวสะกอ หรือ ปากะญอ และกลุ่มโปว์เท่านั้น ที่ยังคงสวมใส่เครื่องแต่งกายประจำเผ่าในวิถีชีวิตปกติ ส่วนกลุ่มอื่นไม่สวมใส่ชุดประจำเผ่าในชีวิตประจำวันแล้ว กลุ่มชาวกะเหรี่ยงแต่ละกลุ่ม นอกจากจะมีการแต่งกายที่แตกต่างกัน กลุ่มชาวกะเหรี่ยงกลุ่มเดียวกันแต่อยู่ต่างพื้นที่ ก็มีลักษณะการแต่งกายไม่เหมือนกันด้วย เช่น กะเหรี่ยงโปว์แถบอำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน แต่งกายมีสีสันมากกว่าแถบจังหวัดเชียงใหม่ หญิงกะเหรี่ยงสะกอแถบจังหวัดแม่ฮ่องสอน และอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ตกแต่งเสื้อผ้ามีลวดลายหลากหลาย และละเอียดมากกว่าแถบจังหวัดตาก หรือ กะเหรี่ยงโปว์แถบจังหวัด กาญจนบุรี ก็มีลวดลายตกแต่งเสื้อผ้าแตกต่างจากภาคเหนือ อย่าง เชียงรายที่มีการนำแฟชั่นใหม่ ๆ มาทำซึ่งมีลักษณะที่แปลก และแวกแนวออกไป เช่น ทำผ้าปูโต๊ะที่มีลวดลายใหม่ ๆ ที่ประยุกต์ และมีลายปักแบบลายไทย บ้างก็ทำสะไบ เพื่อขายออกยังมีลูกเล่นลวดลายอื่น ๆ ที่เพิ่มอีกมากมายซึ่งเป็นไปตามยุคสมัย และการพัฒนาของเทคโนโลยี อย่างไรก็ตามกลุ่มกะเหรี่ยงสะกอ และโปว์ในทุกจังหวัดของประเทศไทย ยังคงรักษาลักษณะร่วมที่แสดงสถานะของหญิงสาว และหญิงแม่เรือน เช่นเดียวกัน คือ หญิงทักวัยที่ยังไม่ได้แต่งงาน ต้องสวมชุดยาวสีขาว (เซ ควา) เมื่อแต่งงานแล้วจะต้องเปลี่ยนมาเป็นสวมใส่เสื้อสีดำ หรือที่เรียกว่า "เซ ไม่ ซู" และผ้าถุงคนละท่อนเท่านั้น ห้ามกลับไปสวมใส่ชุดยาวสีขาวอีก ส่วนผู้ชายทั้งกลุ่มโปว์ และสะกอ แถบภาคเหนือมักสวมกางเกงสีดำ และสีน้ำเงิน หรือกรมท่า ในขณะที่แถบจังหวัดตาก และอำเภอ ลี้ จังหวัดลำพูน มักสวมใส่เสื้อ ลักษณะเสื้อผู้ชายวัยหนุ่มใช้สีแดงทุกกลุ่ม แต่มีลวดลายมากน้อยต่างกัน การแต่งกายในโอกาสพิเศษ เช่น พิธีปีใหม่ พิธีแต่งงาน เน้นสวมใส่เสื้อผ้าใหม่ จะเห็นชัดว่าชายหนุ่ม และหญิงสาวจะพิธีพืชน์แต่งกายสวยงามเป็นพิเศษ (โครงการพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติแม่ฮ่องสอน) (โครงการพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติแม่ฮ่องสอน, ม.ป.ป.)

แม้ชาวกะเหรี่ยงจะมีอยู่มากมายหลายกลุ่ม ชาวกะเหรี่ยงในสังคมไทย มีอยู่สองกลุ่มใหญ่ ๆ คือ กะเหรี่ยงสะกอ ซึ่งเรียกตัวเองว่า “ปากะญอ” กะเหรี่ยงโปว์ ซึ่งเรียกตัวเองว่า “โพล่ง” หรือบางครั้งก็ใช้คำว่า “เยอโพล่ง” ทั้งคำว่า ปากะญอ และ เยอโพล่ง มีความหมายว่า “คน” หรือ “ฉันคือคน” (ศรัณย์ บุญประเสริฐ, 2540, หน้า 11; ขวัญชีวัน บัวแดง, 2551, หน้า 3-5) ได้อธิบายคำชื่อเรียกกลุ่มชาวกะเหรี่ยงไว้ว่า

...“กะเหรี่ยง” เป็นคำรวมที่คนมอญใช้เรียกกลุ่มคนที่อาศัยในบริเวณเมืองของคนมอญ ซึ่งปัจจุบันเป็นพื้นที่บริเวณพรมแดนไทยและพม่า อาจจะมีการเลือกใช้อีกคำคือ “กะหฺร่าง” ซึ่งหมายถึงคนกลุ่มเดียวกันแต่มีลักษณะบางอย่างแตกต่างกันออกไปบ้าง เช่น ภาษา การแต่งกาย ซึ่งพบว่า “กะเหรี่ยง” หมายถึง กลุ่มคนที่ถูกจัดว่าเป็นกลุ่มโปว์ ซึ่งมี

ที่อยู่อาศัยใกล้ชิดกับคนมอญ ในขณะที่คำว่า “กะเหรี่ยง” หมายถึง กลุ่มคนที่ถูกจัดว่าเป็นกลุ่มสะกอ ที่อยู่ห่างออกไปในพื้นที่สูงทางเหนือ คนไทยใช้คำว่ากะเหรี่ยงตามคนมอญ ส่วนคนพม่าใช้คำว่า “คะหฺยีน” และต่อมาในภาษาอังกฤษใช้คำว่า “Karen” ในขณะเดียวกันคนที่พูดภาษาไตทางตอนเหนือจะใช้คำว่า “ยาง” โดยอาจจะมีความหมายที่บอกที่แตกต่างกันไปของแต่ละกลุ่ม เช่น ยางขาว ยางแดง เป็นต้น ซึ่งคำว่า “ยาง” ก็เป็นคำที่คนไทยภาคเหนือหรือ “คนเมือง” ซึ่งอยู่ใกล้ชิดกับคนไตใช้เรียกกลุ่มคนที่อยู่ตามป่าเขาบริเวณภาคเหนือที่ติดพรมแดนประเทศพม่า มาตั้งแต่ก่อนจะเข้าสู่ยุคของการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ที่เน้นความเป็นทันสมัยมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2504 โดยมีการแบ่งออกเป็น ยางแดง ยางกะเลอ ยางเปียง ตามคำแนะนำตัวเองของกลุ่มชาวกะเหรี่ยงหรือตามลักษณะการอยู่อาศัยหรือการแต่งกาย

ในสังคมไทยกลุ่มชาวสะกอและกลุ่มชาวโปว์ เป็นสองกลุ่มใหญ่ที่รัฐเรียกรวมว่ากลุ่มชาวกระเหรี่ยง โดยจัดหมวดหมู่อยู่ในกลุ่มชาวไทยภูเขา ซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ในสังคมไทย จะมีคำที่คนกลุ่มอื่นใช้เรียกที่แตกต่างกันไป คำที่คนกลุ่มอื่นใช้เรียกกลุ่มชาวสกอและกลุ่มชาวโปว์ หรือคำที่กลุ่มชาวสะกอและกลุ่มชาวโปว์เรียกกลุ่มตนเองที่กล่าวมาข้างต้น อาจจะได้ความหมายเพียงเป็นเพียงชื่อเรียกกลุ่มชาติพันธุ์ เป็นกลุ่ม “ชาวไทยภูเขา” ตามนิยามความหมายของรัฐเท่านั้น คำเรียกแทนชื่อกลุ่มชาวสะกอและกลุ่มชาวโปว์ ทั้งที่คนกลุ่มอื่นใช้เรียกหรือกลุ่มชาวสะกอและกลุ่มชาวโปว์เรียกกลุ่มตนเอง ยังสะท้อนให้เห็นการพัฒนาการเข้ามาสู่สังคมกระแสหลักและมิติสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับรัฐไทยของกลุ่มชาวสะกอและกลุ่มชาวโปว์ มีรายละเอียดดังนี้

คำว่า “ยาง” เป็นคำที่คนภาคเหนือหรือเรียกรวมว่า “คนเมือง” ใช้เรียกคนกลุ่มนี้มาตั้งแต่อดีตก่อนที่เข้าสู่ยุคของการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่เน้นความทันสมัยมาตั้งแต่ปี 2504 ซึ่งคำว่า “ยาง” มีนัยของความล้าหลัง (ขวัญชีวัน บัวแดง, 2549, หน้า 11)

คำว่า “กะเหรี่ยง” เป็นคำที่ปรากฏอยู่ใน 1 ใน 9 ของกลุ่มที่รัฐเรียกว่า “ชาวเขา” เริ่มขึ้นเมื่อมีการตั้งคณะกรรมการเพื่อสงเคราะห์ชาวเขาในปี พ.ศ. 2498 และมีการนิยามว่า “ชาวเขา” นั้นเป็นใคร คำว่า “กะเหรี่ยง” เริ่มกลายเป็นคำที่ใช้ในวาทกรรมที่เป็นทางการในความหมายที่เป็นชาวเขากลุ่มหนึ่ง ซึ่งสร้างปัญหาให้กับรัฐไทย หรือเรียกว่าปัญหาชาวเขา คำว่ากะเหรี่ยงมีความหมายในแง่ลบสำหรับกลุ่มย่อยต่างๆ ที่รัฐเรียกรวมว่าเป็นชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง แต่เมื่อต้องการคำที่ใช้เรียกรวมกลุ่มย่อยหลายกลุ่ม เพื่อสร้างจิตสำนึกของความเป็นชาติพันธุ์ ทำให้เกิดความขัดแย้งของกลุ่มเพื่อการต่อรองกับรัฐและยกสถานภาพทางสังคม คำว่า กะเหรี่ยง ก็ถูกใช้และยอมรับใช้เป็นชื่อ

องค์กรหรือขบวนการเคลื่อนไหวต่างๆ (ขวัญชีวัน บัวแดง, 2551, หน้า 5; พิมพ์แสงสว่าง, 2536, หน้า 1)

คำว่า “ปากะญอ” เริ่มปรากฏขึ้นในฐานะชื่อเรียกของกลุ่มชาวกะเหรี่ยง ซึ่งโดยทางการเป็นกลุ่มชาวสะกอ โดยเน้นถึงความหมายว่าเป็น “คน” ที่มีศักดิ์ศรี มีศักยภาพ และวัฒนธรรมที่ดีงาม โดยเสนอภาพของคำว่า “ปากะญอ” ในด้านบวกในฐานะที่เป็นผู้ที่ไม่เป็นพิษภัยต่อธรรมชาติและสังคม เพื่อสลายภาพของที่เป็นภาพด้านลบ อย่างไรก็ตาม ไม่ใช่ทุกกลุ่มที่ถูกเรียกรวมว่ากะเหรี่ยงจะยอมรับเอาคำว่า “ปากะญอ” เป็นคำเรียกชื่อกลุ่มตนเอง ด้วยเหตุที่กระแสการเคลื่อนไหวตอบโต้กับวาทกรรมทางการเมืองการอนุรักษ์ธรรมชาตินั้น มีกระแสสูงทางภาคเหนือ คำว่า “ปากะญอ” จึงเปรียบเสมือนเป็นวาทกรรม ที่ตอบโต้วาทกรรมของรัฐที่มีต่อกลุ่มชาวเขาเกี่ยวกับปัญหาชาวเขากับการทำลายธรรมชาติ โดยที่กลุ่มสะกอทางภาคเหนือเรียกตัวเองว่า “ปากะญอ” ส่วนคำที่กลุ่มปรีเรียกตัวเองว่า “โพล่ง” กลุ่มชาวสะกอทางภาคตะวันตกและภาคกลางจะเรียกตัวเองว่า “ส่อง” (ขวัญชีวัน บัวแดง, 2549, หน้า 11) กลุ่มชาวปากะญอในหมู่บ้านห้วยดัม ตำบลนาทราย อำเภอสีจันหวัดลำพูน ซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ในการศึกษารั้งนี้ จึงเป็นกลุ่มชาวสะกอทางภาคเหนือ ซึ่งรัฐเรียกรวม (Generic term) กลุ่มชาวกะเหรี่ยงซึ่งเป็นกลุ่มชาวไทยภูเขาตามระเบียบสำนักทะเบียนกลาง กรมการปกครอง ว่าด้วยการพิจารณาลงรายการสถานะบุคคลในทะเบียนราษฎรให้แก่บุคคลบนพื้นที่ราบสูง พ.ศ. 2543 โดยที่กลุ่มชาวปากะญอในหมู่บ้านห้วยดัม ตำบลนาทราย อำเภอสีจันหวัดลำพูน เป็นที่เรียกชื่อกลุ่มกะเหรี่ยงสะกอที่เรียกตนเองว่า “ชาวปากะญอ” ซึ่งแสดงถึงกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีวัฒนธรรม ประเพณี เฉพาะกลุ่มที่แสดงถึงอัตลักษณ์ที่แตกต่างจากคนเมือง (กลุ่มคนกระแสหลักในภาคเหนือ)

2. สภาพบริบทเชิงพื้นที่กรณีศึกษา

2.1 ชุมชนชาวปากะญอบ้านห้วยดัม

สภาพบริบทเชิงพื้นที่ของชุมชนบ้านห้วยดัม ซึ่งเป็นหมู่บ้านของชาวปากะญอ โดยมีหมู่บ้านอยู่ 10 หมู่บ้าน ประกอบไปด้วยหมู่ที่ 8, 9, 11, 12, 13, 14, 18, 21, 22, 23 บริบทเชิงพื้นที่ของชุมชนบ้านห้วยดัมนี้มีบริบทเชื่อมโยงกับบริบทของวัดพระพุทธรบาทห้วยดัม และครูบาเจ้าชัยยะวงศาพัฒนา โดยที่วัดพระพุทธรบาทห้วยดัมตั้งอยู่เลขที่ 499 หมู่ 8 ตำบลนาทราย อำเภอสีจันหวัด ลำพูน ห่างจากที่ว่าการอำเภอสีจันหวัดไปทางใต้ประมาณ 11 กิโลเมตร เป็นวัดที่มีรอยพระพุทธรบาท (ดูภาคผนวก หน้า 78-80) ซึ่งปัจจุบันทางวัดได้สร้างวิหารรอยพระพุทธรบาทไว้เป็นที่เคารพสักการะของศาสนิกชน ทั้งชาวเผ่ากะเหรี่ยงและชาวไทยพื้นราบ ซึ่งนับว่าเป็นปูชนียสถานที่สำคัญและศักดิ์สิทธิ์แห่งหนึ่งของจังหวัดลำพูน โดยสภาพเดิมที่ยังไม่เป็นหมู่บ้านและสภาพวัดยังเป็นวัดร้าง มีเพียงรอยพระพุทธรบาทและน้ำบ่อทิพย์ ครั้นถึงปี พ.ศ. 2448 ครูบาคำมุยมหาไชย

วัดบ้านแวนและคณะศรัทธาได้พร้อมใจกันไปนิมนต์ พระครูพัฒนากิจจานุรักษ์ (ครูบาเจ้าชัยยะวงศาพัฒนา) เมื่อครั้งเป็นพระจันทวังโสภิกขุ จากวัดป่าพลู อำเภอ บ้านโฮ่ง จังหวัด ลำพูน มาจำพรรษาที่วัดพระพุทธรูปห้วยตัม เพื่อทำการบูรณปฏิสังขรณ์เนื่องจากเห็นว่าครูบาเจ้าชัยยะวงศาพัฒนาท่านเป็นพระนักพัฒนา เมื่อได้รับคำนิมนต์ ครูบาเจ้าชัยยะวงศาพัฒนาจึงได้เดินทางมาจำพรรษาเป็นการถาวร ณ วัดพระพุทธรูปห้วยตัม พร้อมด้วยคณะศิษย์ ตรงกับวันที่ 8 กรกฎาคม พ.ศ. 2489 และได้เข้าร่วมกับคณะศรัทธาชาวบ้านดำเนินการบูรณปฏิสังขรณ์วัดพระพุทธรูปห้วยตัม เริ่มงานก่อสร้างวิหารครอบรอยพระพุทธรูปห้วยตัมโดยวางศิลาฤกษ์เมื่อวันที่ 15 กันยายน พ.ศ. 2490 จนมาถึงปัจจุบันนี้ ผลงานของครูบาเจ้าชัยยะวงศาพัฒนาเป็นที่เลื่อมใสของชาวบ้านและประชาชนโดยทั่วไปทำให้วัดพระพุทธรูปห้วยตัมซึ่งเดิมเป็นวัดร้างเจริญขึ้นมา

จากที่ครูบาเจ้าชัยยะวงศาพัฒนามาจำพรรษาและบูรณปฏิสังขรณ์วัดพระพุทธรูปห้วยตัม คณะศรัทธาที่มาร่วมงานบูรณปฏิสังขรณ์วัดพระพุทธรูปห้วยตัม ส่วนใหญ่เป็นชาวปากะญอที่มาร่วมบูรณปฏิสังขรณ์วัดพระพุทธรูปห้วยตัม โดยตอนแรกยังไม่มีหมู่บ้านห้วยตัม ครูบาเจ้าชัยยะวงศาพัฒนาได้สร้างศาลายาวภายในวัดพระพุทธรูปห้วยตัม เพื่อเป็นที่พักชาวปากะญอที่มาร่วมงานบูรณปฏิสังขรณ์วัดพระพุทธรูปห้วยตัม ชาวปากะญอมีความศรัทธาอยากอยู่ใกล้ครูบาเจ้าชัยยะวงศาพัฒนา ครูบาเจ้าชัยยะวงศาพัฒนาท่านจึงสร้างหมู่บ้านห้วยตัมให้ชาวปากะญอที่มาร่วมงานปฏิสังขรณ์และศรัทธาอยากอยู่ใกล้ท่าน โดยครูบาเจ้าชัยยะวงศาพัฒนาได้วางแผนผังหมู่บ้านทุกซอยเป็นรูปสี่เหลี่ยมมุมฉาก ตรงกลางพื้นที่สี่เหลี่ยมมุมฉากสร้างเป็นใจบ้านเพื่อเป็นศูนย์รวมใจชาวบ้าน นอกจากหมู่บ้านแล้วครูบาเจ้าชัยยะวงศาพัฒนายังสร้างโรงพยาบาลดี โรงเรียนบ้านห้วยตัม และโรงเรียนพระปริยัติธรรมพระชัยยะวงศาพัฒนาเมื่อปี พ.ศ. 2542 โดยที่สามเณรที่ศึกษาอยู่ที่สามเณรชาวปากะญอที่อยู่ในพื้นที่หมู่บ้านห้วยตัม และสามเณรที่มาจากอำเภอแม่ละมาด อำเภอท่าสองยาง จังหวัดตาก และอำเภอชุมยวม อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

2.2 สภาพทั่วไปของโรงเรียนพระปริยัติธรรมพระชัยยะวงศาพัฒนา

โรงเรียนพระปริยัติธรรมพระชัยยะวงศาพัฒนา เป็นโรงเรียนในสังกัดสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติมีการเรียนการสอนนักธรรมตรี ถึงนักธรรมเอกและบาลี 1-2,3 เป็นอันดับแรก เริ่มก่อตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมตั้งแต่ปีพุทธศักราช 2540 โดยมีพระครูพัฒนากิจจานุรักษ์ (หลวงปู่ครูบาวงค์) เป็นองค์ประธานในการก่อตั้งโรงเรียนแห่งนี้และเป็นเจ้าอาวาสวัดพระพุทธรูปห้วยตัม โรงเรียนพระปริยัติธรรม พระชัยยะวงศาพัฒนา ตั้งอยู่ในเนื้อที่ของวัดพระพุทธรูปห้วยตัม เลขที่ 499 หมู่ที่ 8 ตำบลนาทราย อำเภอฝาง จังหวัดลำพูน โดยตั้งอยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอฝาง

ประมาณ 10 กิโลเมตร โดยมีบริเวณอยู่ติดกับชุมชนตำบลทั้งหมด 6 ตำบล คือ ตำบลลี่ ตำบลดงดำ ตำบลนาทราย ตำบลป่าไผ่ ตำบลก่อ ตำบลแม่ลาน นักเรียนส่วนใหญ่ของโรงเรียนอยู่ในชุมชน และบางส่วนมาจากต่างจังหวัด ส่วนมากเข้ามาพำนักอยู่ในวัดพระพุทธรบาทห้วยต้ม และรอบๆปริมนทล ได้รับอนุญาตจัดตั้งเป็นโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา เมื่อวันที่ 16 เดือน พฤษภาคม พุทธศักราช 2542 ตามใบอนุญาตเลขที่ 19/ 2543 เปิดทำการสอนระดับชั้น ม.1-3 (ช่วงชั้นที่ 3) ในปีพุทธศักราช 2549 คณะศิษยานุศิษย์ของหลวงปู่ครูบาเจ้าชัยยะวงศาพัฒนา ได้สร้างอาคารโลกะวิฑูเพื่อถวายเป็นกุศลให้กับหลวงปู่อีกหนึ่งหลัง 2 ชั้น 6 ห้องเรียน ในปีการศึกษา 2550 ทางโรงเรียนได้รับอนุญาตให้ขยายชั้นเรียนช่วงชั้นที่ 4 ขึ้นมาอีก หนึ่งห้องเรียนคือชั้นมัธยมศึกษาที่ 4 ในปีการศึกษา 2551 เปิดชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ปีการศึกษา 2552 ในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนพระปริยัติธรรมพระชัยยะวงศาพัฒนา ได้ดำเนินการตามแผนพัฒนาการศึกษาในปีการศึกษา 2553 - 2557 ได้วางแผนกลยุทธ์ตามข้อเสนอแนะของสำนักงานรับรองมาตรฐานการศึกษาและการประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน สมศ.) วิสัยทัศน์(VISION) โรงเรียนพระปริยัติธรรมพระชัยยะวงศาพัฒนา จัดการศึกษาโดยชุมชนมีส่วนร่วมเน้นให้ผู้เรียนมีคุณธรรม จริยธรรมควบคู่กับความรู้และทักษะตามหลักสูตรสถานศึกษา สืบสานประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น (แผนปฏิบัติงานโรงเรียนพระปริยัติธรรมพระชัยยะวงศาพัฒนา ประจำปีการศึกษา พ.ศ. 2553)

2.3 ประวัติพระครูพัฒนากิจจานุรักษ์ (หลวงปู่ครูบาวงศ์)

พระครูพัฒนากิจจานุรักษ์ (หลวงปู่ครูบาวงศ์) นามเดิม วงศ์ หรือ ชัยวงศ์ นามสกุล ต๊ะแห่ม เกิดที่ตำบลหันก่อ อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน เกิดเมื่อ วันอังคาร เดือน 7 (เหนือ) แรม 2 ค่ำ ปีฉลู ตรงกับวันที่ 22 เมษายน พ.ศ. 2456 เวลา 24.15 นาฬิกา มีพี่น้องรวม 9 คน ท่านเป็นบุตรคนที่ 3 ท่านเกิดในตระกูลชาวไร่ชาวนาที่ยากจน พ่อแม่ของท่านมีสมบัติติดตัวมาแค่ 3-4 ไร่ ท่านได้ข้าวปีละ 20-30 หาบ ไม่พอกินเพราะต้องแบ่งไว้ทำพันธุ์ส่วนหนึ่ง อีกส่วนหนึ่งเอาไว้ใส่บาตรทำบุญบูชาพระ ส่วนที่เหลือจึงจะเก็บไว้กินเองเมื่อท่านอายุย่าง 13 ปี (พ.ศ. 2468) ได้บรรพชาเป็นสามเณรกับครูบาชัยลังกา (ซึ่งเป็นอุปัชฌาย์ธรรมฐานรุ่นพี่ของครูบาศรีชัย) ครูบาชัยลังกาได้ตั้งชื่อให้ท่านใหม่หลังจากเป็นสามเณรแล้วว่า " สามเณรชัยลังกา " เช่นเดียวกับชื่อของครูบาชัยลังกา ในระยะที่อยู่กับครูบาชัยลังกาได้เมตตาอบรมสั่งสอนวิชาการต่างๆให้แก่ท่าน เช่น ภาษาล้านนา ธรรมะ การปฏิบัติกรรมฐาน รวมทั้งอุทิศเวลาตลอดถึงการดำรงชีวิตในป่าขณะธุดงค์ ครูบาชัยลังก้ามักพาท่านไปแสวงบุญและธุดงค์ไปในที่ต่างๆ เสมอเพื่อให้ท่านมีประสบการณ์ ทั้งยังเคยพาท่านไปนมัสการรอบพระพุทธรบาทห้วยต้มหลายครั้ง (วัดพระพุทธรบาทห้วยต้มในสมัยก่อนนั้นชื่อว่าวัดพระพุทธรบาทห้วยข้าวต้ม) สมัยนั้นวัดนี้เป็นวัดร้างยังเป็นเขาอยู่ ท่านอยู่กับครูบาชัยลังกาที่วัดพระธาตุแก่งสร้อย

เป็นเวลา 1 ปี หลังจากนั้นครูบาชัยลังกาได้ออกจากภูกูดงค์ ไปโปรดชาวบ้านที่จังหวัดเชียงราย ครูบาชัยลังกาได้ให้ท่านอยู่เฝ้าวัดกับพระเถรองค์อื่น ในช่วงที่ท่านอยู่วัดนี้ ท่านก็ได้พบกันครูบาศรีวิชัยเป็นครั้งแรกซึ่งท่านเคารพนับถือครูบาศรีวิชัยมาก่อนหน้านี้แล้ว

ในครั้งนั้นครูบาศรีวิชัยได้มาเป็นประธานในการฉลองพระธาตุที่วัดพระธาตุแก่งสร้อย ในโอกาสนี้ท่านจึงได้อยู่ใกล้ชิดปรมนิบัติรับใช้ครูบาศรีวิชัยเป็นเวลา 7 วัน การพบกันครั้งแรกนี้ ครูบาศรีวิชัยก็ได้รับท่านไว้เป็นศิษย์ตั้งแต่นั้นมา หลังจากเหตุการณ์ในครั้งนี้ผ่านพ้นไปแล้ว ท่านก็ยังประจำอยู่ที่วัดพระธาตุแก่งสร้อยได้ไม่นาน เพราะทนต่อการกลั่นแกล้งจากพระเถรอื่นไม่ไหว จึงได้เดินทางกลับมาอยู่กับหลวงปู่ของท่านเพื่อช่วยสร้างพระวิหารที่วัดก่อท่าซึ่งเป็นวัดร้างประจำหมู่บ้านก่อท่า ตำบลก่อทุ่ง อำเภอสี จังหวัดลำพูน ในระหว่างอายุ 15-20 ปีนั้น ท่านได้ติดตามครูบาอาจารย์หลายองค์ และได้จาริกออกธุดงค์ปฏิบัติธรรมตามที่ต่างๆ ตลอดจนได้ไปอบรมสั่งสอนชาวบ้านชาวเขาในที่ต่างๆ ด้วยเช่นกัน ในบางครั้งก็ไปกับครูบาอาจารย์บางครั้งก็ไปองค์เดียวเพียงลำพัง เมื่อมีโอกาสท่านก็จะกลับมารับการฝึกอบรมจากครูบาอาจารย์ทุกองค์ของท่านเสมอ

เมื่ออายุ 20 ปี ท่านได้อุปสมบทเป็นพระภิกษุโดยมีครูบาพรหมจักร วัดพระพุทธรบาทตากผ้าเป็นอุปัชฌาย์ ได้รับฉายาว่า "ชยยะวงศา" ในระหว่างนั้นท่านได้อยู่ปฏิบัติและศึกษาธรรมะกับครูบาพรหมจักร ในบางโอกาสท่านก็จะเดินธุดงค์ปฏิบัติธรรมไปในที่ต่างๆ ทั้งลาวและพม่า ท่านได้อยู่กับครูบาพรหมจักรระยะหนึ่งแล้ว จึงได้กราบลาครูบาพรหมจักรออกจาริกธุดงค์ไปแสวงหาสัจธรรมความหลุดพ้นจากวิภังขารแห่งนี้เป็นเพียงลำพังองค์เดียวต่อ เพื่อเผยแพร่สั่งสอนธรรมะขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าให้กับพวกชาวเขาในที่ต่างๆ เมื่ออายุได้ 22 ปี ท่านจึงเดินทางกลับมาหาครูบาศรีวิชัยพร้อมกับชาวกะเหรี่ยงที่เป็นศิษย์ของท่าน เพื่อช่วยครูบาศรีวิชัยสร้างทางขึ้นดอยสุเทพ ในครั้งนี้ครูบาศรีวิชัยได้เมตตาให้ท่านเป็นกำลังสำคัญทำงานร่วมกับครูบาขาวปีในการควบคุมชาวเขาช่วยสร้างทางอยู่เสมอ โดยเฉพาะในช่วงที่ยากลำบากมาก เช่น การสร้างถนนในช่วงหักศอกก่อนที่จะถึงดอยสุเทพ

เมื่ออายุได้ 23 ปี ขณะที่ท่านอยู่ที่วัดจอมหมอก เจ้าคณะตำบลได้มาจับท่านสึกในข้อหาที่ท่านเป็นศิษย์และเป็นกำลังสำคัญที่ปฏิบัติเชื่อฟังครูบาศรีวิชัยอย่างเคร่งครัด (ซึ่งในขณะนั้นครูบาศรีวิชัยได้ถูกจับมาสอบสวนอิทธิฤทธิ์ที่กรุงเทพฯ) แต่ตัวท่านเองไม่ปรารถนาที่จะสึก เมื่อทางคณะสงฆ์จะจับท่านสึกและให้ห่มผ้าหรือแต่งแบบฆราวาส ท่านไม่ยอมเพราะท่านไม่ได้ผิดข้อปฏิบัติของสงฆ์ แต่เมื่อคณะสงฆ์ที่ไปจับท่านสึกไม่ให้ห่มเหลือง ท่านจึงหาผ้าขาวมาห่มแบบสงฆ์เลียนเยี่ยงอย่างครูบาขาวปี วัดผาหมาม (ซึ่งเคยถูกจับสึกไม่ให้ห่มเหลืองในข้อหาเดียวกัน ในคราวที่ครู

บาศรีวิชัยถูกอริกรณก่อนที่จะมีการสร้างทางขึ้นดอยสุเทพ) และยึดถือข้อวัตรปฏิบัติเหมือนที่เป็น
สงฆ์อย่างเดิมในหมู่พระสงฆ์และฆราวาสที่เป็นศิษย์ของครูบาศรีวิชัย ก็ยังนับถือหลวงพ่อกับ
พระสงฆ์เช่นเดิม เพราะการสึกในครั้งนั้นไม่สมบูรณ์ ครูบาวงศ์ไม่ได้ทำผิดพระวินัยของสงฆ์ และ
ในขณะที่สึกนั้นจิตใจของท่านก็ไม่ยอมรับที่จะสึก ยังยึดมั่นว่าตัวเองเป็นพระสงฆ์เหมือนเดิม ดังจะ
เห็นได้จากการที่ท่านยังปฏิบัติข้อวัตรพระธรรมวินัยของสงฆ์ทุกประการ

หลังจากที่ครูบาศรีวิชัยพ้นจากอริกรณ ครูบาศรีวิชัยได้เดินทางกลับไปจังหวัดลำพูน เพื่อ
ไปบูรณะและสร้างวัดบ้านปาง อันเป็นวัดบ้านเกิดของท่าน หลวงพ่อและครูบาขาวปี (ซึ่งขณะนั้นนั่ง
ชาวหม่ขาวทั้งคู่) ตลอดจนลูกศิษย์ทั้งที่ถูกจับสึกเป็นฆราวาสและที่หนีไปในที่ต่างๆ ต่างก็ได้
เดินทางกลับมาช่วยกันสร้างและบูรณะวัดบ้านปาง เพื่อให้เป็นที่อยู่ที่ถาวรของครูบาศรีวิชัย หลวง
พ่อได้ช่วยครูบาศรีวิชัยสร้างวิหารที่วัดบ้านปางได้ระยะหนึ่ง ท่านจึงลาไปบำเพ็ญภาวนาอุทิศ
แสวงหาสังฆธรรมต่อไปในป่าในเขา และเผยแพร่ธรรมะให้กับชาวบ้านและชาวเขาในที่ต่างๆ ต่อไป
เมื่อท่านได้ 28 ปี ขณะนั้นท่านได้จาริกอุทิศสั่งสอนชาวป่าชาวเขาตอต่าง ๆ ท่านได้ทราบข่าวการ
มรณภาพของครูบาศรีวิชัย จึงได้เดินทางลงจากเขาเพื่อไปนมัสการพระศพและช่วยจัดทำพิธีศพ
ของครูบาศรีวิชัย ร่วมกับครูบาขาวปีและคณะศิษย์ของครูบาศรีวิชัยที่วัดบ้านปาง เมื่อเสร็จจากพิธี
บรรจุศพครูบาศรีวิชัยแล้ว กรมทางได้นิมนต์ให้ท่านไปช่วยสร้างเส้นทางบ้านห้วยกาน บ้านห้วย
หละ ซึ่งในตอนนั้นท่านก็ยังห่มผ้าสีขาวอยู่ เมื่อการสร้างทางได้สำเร็จลงแล้วชาวบ้านห้วยหละจึง
ได้มานิมนต์ท่านไปจำพรรษา และอบรมสั่งสอนพุทธบริษัทที่สำนักสงฆ์ห้วยหละ อำเภอ
บ้านโฮ้ง จังหวัดลำพูน

ขณะนั้นหลวงพ่อกำลังอายุได้ 28 ปี ได้รับนิมนต์ไปอยู่ช่วยบูรณะวัดป่าพลูและในปีนั้นท่านได้มี
โอกาสห่มเหลืองเช่นพระสงฆ์ทั่วไปอีกครั้งหนึ่ง โดยมีครูบานูญมา วัดบ้านโฮ้ง เป็นพระอุปัชฌาย์ และ
ได้รับฉายาใหม่ว่า "จันทวังโส" ในการห่มเหลืองในครั้งนี้ คณะสงฆ์ได้ออกญัตติให้ท่านต้องจำ
พรรษาที่วัดป่าพลูเป็นเวลา 5 พรรษา เมื่อออกพรรษาในแต่ละปีท่านจะเดินทางไปอุทิศและจาริก
สั่งสอนธรรมะให้กับชาวป่าชาวเขาในที่ต่างๆ เสมอเหมือนที่ท่านเคยปฏิบัติมาในอดีต และบ่อยครั้ง
ท่านจะไปช่วยครูบาขาวปีบูรณะวัดพระพุทธรูปห้วยตอ อำเภอสอด จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อท่านอยู่ที่
วัดห้วยตอได้ไม่นาน ชาวเขาจากที่ต่างๆ ที่ท่านได้อบรมสั่งสอนมา ได้อพยพย้ายถิ่นฐานติดตามมา
อยู่กับท่านเรื่อยๆ จนถึงปัจจุบัน เพื่อมาขอพึ่งโบญและปฏิบัติธรรมะกับท่าน

สมณะศักดิ์

4 เมษายน 2514 เป็นพระครูใบฎีกาชัยะวงศาพัฒนา

5 เมษายน 2530 เป็นพระครูพัฒนากิจจานุรักษ์



10 ธันวาคม 2533 เป็นเจ้าอาวาสวัดพระพุทธรบาทห้วยต้ม

5 ธันวาคม 2540 เป็นพระครูพัฒนกิจจานุรักษ์ เจ้าอาวาสวัดราษฎร์ขันโทเกียรติคุณ

15 มีนาคม 2510 ได้รับแต่งตั้งเป็นกรรมการพัฒนาท้องถิ่นในเขตอำเภอสี โดยเจ้าคณะจังหวัดลำพูน

9 พฤศจิกายน 2536 ได้รับรางวัล “ครูบาศรีวิชัย” ในฐานะที่ท่านเป็นบุคคลที่มีผลงานการส่งเสริมพัฒนาพระพุทธศาสนา กิจกรรมสาธารณะ มีความวิริยะ เสียสละเพื่อสังคม และเป็นแบบอย่างที่ดี มีปฏิปทาเดินตามรอยเยี่ยง ครูบาเจ้าศรีวิชัยนิกบฏนักพัฒนาแห่งล้านนาไทย

3 เมษายน 2539 ได้รับโล่เชิดชูเกียรติคุณในฐานะ “คนดีศรีทุ่งหัวช้าง” จาก อำเภอทุ่งหัวช้าง จังหวัดลำพูน

4 พฤษภาคม 2542 ได้รับโล่เชิดชูเกียรติในฐานะเป็น ผู้มีผลงานดีเด่นทางด้านศิลปวัฒนธรรม จังหวัดลำพูน สาขาศิลปะ สถาปัตยกรรม จากคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

23 พฤษภาคม 2542 ได้รับรางวัล เสนาธรรมจักร ในฐานะ “บุคคลผู้ทำคุณประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนา สาขาส่งเสริมการพัฒนาชุมชน”

ประวัติการจำพรรษา

ลำดับการจำพรรษาเมื่อเป็นพระภิกษุ

พรรษาที่ 1 พ.ศ.2475 (อายุ 20 ปี) วัดห้วยแม่บางแบ่ง เขตพม่า (อุปสมบทที่วัดป่าน้ำ เมื่อเดือน 5 เหนือ โดยมีครูบาเจ้าพรหมจักร เป็นพระอุปัชฌาย์)

พรรษาที่ 2-4 พ.ศ.2476-78 (อายุ 21-23ปี) วัดจอมหมอก ตำบลม่อนจอง อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่

พรรษาที่ 5 พ.ศ.2479 (อายุ 24 ปี) วัดห้วยเปียง อำเภอแม่ระมาด จังหวัดตาก

พรรษาที่ 6 พ.ศ.2480 (อายุ 25 ปี) วัดไม้ตะเคียน อำเภอแม่ระมาด จังหวัดตาก

พรรษาที่ 7-8 พ.ศ.2481-82 (อายุ 26-27) วัดห้อยเปียง (ทุ่งชาวหม่ขาว)

พรรษาที่ 9 พ.ศ.2483 (อายุ 28 ปี) วัดห้วยหละ ต.ป่าพลู อำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน

พรรษาที่ 10-14 พ.ศ. 2484-88 (อายุ 29-33 ปี) วัดป่าพลู ตำบลป่าพลู อำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน

พรรษาที่ 15-18 พ.ศ.2489-92 (อายุ 34-37ปี) วัดพระพุทธรบาทห้วยต้ม ตำบลนาทราย อำเภอสี จังหวัดลำพูน

พรรษาที่ 19-24 พ.ศ.2493-98(อายุ 38-43 ปี) วัดแม่ต้า ตำบลเสริมซ้าย อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง

พรรษาที่ 25-27 พ.ศ.2499-2501 (อายุ 44-46 ปี) วัดน้ำอุ่น ตำบลแม่ตื่น อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

พรรษาที่ 28 พ.ศ.2502 (อายุ 47 ปี) วัดพระธาตุห้าดวง ตำบลเมือง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

พรรษาที่ 29-64 พ.ศ.2503-ปัจจุบัน (อายุ 48-84ปี) วัดพระพุทธรูปห้วยต้ม ตำบลนาทราย อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน (ประวัติพระครูพัฒนากิจจานุรักษ์ หลวงปู่ครูบาวงศ์, ม.ป.ป.)

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาใช้คุณประโยชน์จากเอกสารและงานวิจัย ในลักษณะการเทียบเคียง/ วิเคราะห์เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ที่ใช้แนวคิดเรื่องวาทกรรม (Discourse) และการวิเคราะห์วาทกรรม (Discourse Analysis) และเอกสารงานวิจัยที่ใกล้เคียงกับวัตถุประสงค์การศึกษาครั้งนี้ เพื่อแสดงให้เห็นแนวทางการศึกษาและคุณประโยชน์จากการนำแนวคิดเรื่องวาทกรรม (Discourse) มาใช้ในการศึกษา จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

เยาวันช เวศร์ภาดา (2545) ได้ศึกษาวาทกรรมความรู้ในการฟื้นฟูวัฒนธรรมท้องถิ่นกรณีศึกษา อุทยานการศึกษา-หมู่บ้านวัฒนธรรมเขาขุนศรี เป็นการศึกษาวาทกรรม ที่มีความมุ่งหมายจะวิเคราะห์ให้เห็น “กระบวนการฟื้นฟูวัฒนธรรมนั้นแท้ที่จริงคือรูปแบบหนึ่งของการใช้อำนาจโดยเฉพาะอำนาจที่แฝงเร้นอย่างแยบยลในนามของ ความรู้ “ ของศาสตร์แขนงต่างๆซึ่งถูกนำไปใช้เพื่อสร้าง/ยืนยันความชอบธรรม/เผยแพร่/ตอกย้ำ สิ่งที่ได้รับการเลือกสรรให้เป็นตัวแทน “เอกลักษณ์/อัตลักษณ์” ของวัฒนธรรมหมู่บ้าน โดยใช้แนวคิดเรื่อง “วาทกรรม อำนาจ ความรู้ และการวิเคราะห์วาทกรรม” ของมิเชล ฟูกูต์ (Michel Foucault) และผสมผสานแนวคิดเรื่อง “พื้นที่แห่งความทรงจำ” (Sites of memory) ของปีแอร์ นอรา (Pierre Nora) และแนวคิดการประดิษฐ์ประเพณี (Invention of tradition) ของ เอริค ฮอบสบาวม (Eric Hobsbawm)

โดยนัยสำคัญของการศึกษาวาทกรรมความรู้ในการฟื้นฟูวัฒนธรรมท้องถิ่น คือการศึกษาหมู่บ้าน/ท้องถิ่นไทยในอีกแง่มุมหนึ่ง คือการศึกษาหมู่บ้านในฐานะที่เป็น “สิ่งประกอบสร้างทางสังคม” ประกอบด้วยวาทกรรมชุดต่างๆหรืออำนาจในรูปแบบต่างๆในท้องถิ่น ที่สำคัญคืออำนาจที่แฝงเร้นมาอย่างแนบเนียนในกระบวนการพัฒนา การสถาปนาวาทกรรมหลักในการพัฒนาขึ้นในหมู่บ้านและผนวกรวมหมู่บ้านเป็นส่วนหนึ่งของวาทกรรมการพัฒนาของรัฐ

ข้อค้นพบในการศึกษาก่อให้เกิดคำถามถึงปัญหาของระบบ การเมืองแบบเดิมที่แฝงฝังตัวอยู่ในสังคม การกระจายอำนาจรูปแบบใหม่จะก่อให้เกิดปัญหาการแย่งชิง และแทนที่ โยกย้ายศูนย์อำนาจในหมู่บ้าน/ชุมชนหรือไม่อย่างไร การสืบค้นและวิเคราะห์กระบวนการฟื้นฟูวัฒนธรรม

ท้องถิ่นในฐานะที่เป็นภาคปฏิบัติการของวาทกรรมในการสร้างเอกลักษณ์/ อัตลักษณ์ สามารถเปิดเผยให้เห็นประเด็นปัญหาอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันของกลุ่ม/ บุคคลผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการเลือกสรรและสถาปนาสิ่งที่เรียกว่า เอกลักษณ์/ อัตลักษณ์ “ความเป็นหมู่บ้านวัฒนธรรม” เอกลักษณ์/ อัตลักษณ์ ที่สร้างขึ้นเสมือนหนึ่งเป็นความพยายามของเครือข่ายอำนาจในท้องถิ่นในการเชื่อมโยงท้องถิ่น/ หมู่บ้าน/ ชุมชนผนวกเป็นส่วนหนึ่งของรัฐ วาทกรรมความเป็น “ท้องถิ่น” จึงถูกนำไปอ้างอิงซ้อนทับกับความเป็นรัฐชาติได้อย่างแนบเนียน

วันดี สันติวุฒิมะ (2545) ได้ศึกษากระบวนการสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวไทยใหญ่ชายแดนไทย-พม่า กรณีศึกษาเรื่องหมู่บ้านเปียงหลวง อำเภอเวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่ จากการศึกษาพบว่า ความเป็นชาติพันธุ์ของชาวไทยใหญ่บ้านเปียงหลวงเป็นสำนึกที่ถูกสร้างขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยชาวไทยใหญ่เป็นผู้เลือกอัตลักษณ์ต่างๆ เช่น ภาษา ศาสนา เครื่องแต่งกาย นิสัยการบริโภค และอื่นๆมาบรรจุไว้ เพื่อแยกแยะให้เห็นความแตกต่างระหว่างกลุ่มตนกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น หรือที่บาร์ท เรียกว่า “พรมแดนทางชาติพันธุ์” (Ethnic Boundary) การขีดเส้นพรมแดนทางชาติพันธุ์ที่เกิดขึ้นไม่มีความแน่นอนตายตัว นอกจากนี้ยังพบว่า พรมแดนทางชาติพันธุ์ของชาวไทยใหญ่บ้านเปียงหลวงไม่ได้แยกจากพรมแดนของกลุ่มชาติพันธุ์อื่นอย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาด หากซ้อนทับและคาบเกี่ยวด้วยอัตลักษณ์บางตัวที่เหมือนกัน และชาวไทยใหญ่จะเป็นผู้เลือกขีดเส้นพรมแดนให้ชัดเจน หรือพรมแดนด้วยตนเอง เพราะในบางครั้ง การขีดเส้นพรมแดนอย่างชัดเจนทำให้ชาวไทยใหญ่ต้องเผชิญกับสถานการณ์ที่ยากลำบาก

กล่าวโดยสรุป คือ ชาวไทยใหญ่ที่บ้านเปียงหลวงมีกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์หลากหลายรูปแบบ โดยอัตลักษณ์ดังกล่าวมีความสัมพันธ์กับสถานการณ์ทางการเมืองระหว่างกองกำลังกู้ชาติไทยใหญ่ กับรัฐบาลพม่า รวมทั้งชาวไทยใหญ่กับรัฐไทยอย่างมีนัยสำคัญ การศึกษากระบวนการสร้างอัตลักษณ์ในหมู่บ้านเปียงหลวงจึงช่วยให้เรามองเห็นและเข้าใจในกระบวนการธำรงชาติพันธุ์ของกลุ่มชนที่ตกอยู่ภายใต้สถานการณ์การเมืองที่มีความไม่แน่นอนและศักยภาพของคนในการต่อสู้และปรับตัวเพื่อเผชิญกับวิกฤตการณ์ต่างๆ มากยิ่งขึ้น

มุฮัมหมัด ยังหะสัน (2547) ศึกษาถึงระบบและกระบวนการสร้างความหมายเอกลักษณ์ให้กับสิ่งที่เรียกว่า “การพัฒนา” ของฝ่ายรัฐและฝ่ายชาวบ้านและภาคปฏิบัติการของวาทกรรมการพัฒนา ในบริบทพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยใช้พื้นที่หมู่บ้านแห่งหนึ่งที่มีชื่อว่า “บ้านทุ่งพัฒนา” ในจังหวัดสตูลเป็นพื้นที่กรณีศึกษา โดยประยุกต์แนวคิดเกี่ยวกับวาทกรรมแนวคิดรัฐกับสังคม และแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนามาอธิบายปรากฏการณ์ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับชาวบ้านผ่านประเด็นกาพัฒนา เป็นการศึกษาวาทกรรมของรัฐที่นิยาม

ความหมายต่อการพัฒนา ซึ่งจากการศึกษาของ มูฮัมหมัด พบว่า นิยามความการพัฒนาของรัฐ นั้นดำรงอยู่ที่ความหมายเดียวกับความเจริญ ความทันสมัย การพัฒนาทางเศรษฐกิจ นอกจากนี้ การพัฒนายังมีความสัมพันธ์กับความมั่นคงและการมีส่วนร่วมซึ่งวาทกรรมการพัฒนากระแสหลัก ของรัฐสองส่วนนี้เป็นแกนหลักของการสร้างชาติภายหลังปี พ.ศ. 2500 เป็นต้นมา

ขณะที่ชาวบ้านตีความ “การพัฒนา” ในสองความหมาย ความหมายแรกเป็นเรื่องความ เจริญทางด้านวัตถุ ความทันสมัย เทคโนโลยี และการสร้างงาน ส่วนความหมายที่สอง การพัฒนา เป็นความเจริญทางด้านจิตใจ จริยธรรม คุณค่าความเป็นคน ส่วนภาคปฏิบัติการของวาทกรรม พบว่า “หมู่บ้าน” ได้กลายมาเป็นเวทีของการช่วงชิง การขัดแย้ง และการต่อสู้ระหว่างรัฐกับ ประชาชนเพื่อสร้างชุดความคิดเกี่ยวกับเกี่ยวกับการพัฒนาขึ้นมา

ประสิทธิ์ ลิปรีชา (2548) ศึกษาเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ กลุ่มชาวม้ง โดยนำเสนอบริบท ทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองที่ส่งผลต่อการอพยพเข้าสู่เมืองเชียงใหม่ความเป็นมาและ สถานภาพปัจจุบันของชาวม้งที่เข้ามาอยู่ในเมืองเชียงใหม่ และความสำคัญของทุนทางสังคมที่มี ผลต่อความสำเร็จในการเรียนและการประกอบอาชีพในเมือง รวมทั้งการสร้างขึ้นใหม่และ ขยายเครือข่ายความสัมพันธ์ที่เป็นทุนทางสังคม เพื่อการร่วมมือกันในกลุ่ม ทั้งในระดับกลุ่มย่อย กลุ่มชาติพันธุ์ และในระดับข้ามรัฐชาติ โดยตอบคำถามหลักของการศึกษาสามข้อ คือ

1. บริบททางเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองที่ส่งผลต่อการอพยพเข้าสู่เมืองของชาวม้ง
2. หลากหลายชีวิตของกลุ่มคนม้งที่เข้ามาอยู่ในเมือง
3. ทุนทางสังคมกับม้งในเมือง

สุรวิรัตน์ เทมวรรณ (2548) ได้ศึกษาอัตลักษณ์และการเสนอภาพตัวแทนของการจัดการ ป่าชุมชน โดยศึกษาเปรียบเทียบสองชุมชนต่างชาติพันธุ์ ระหว่างชุมชนชาวปากะญอกับชุมชนคน พื้นราบ (คนเมือง) เพื่อศึกษาเปรียบเทียบพลวัตในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ของประชาชนที่มีความแตกต่างทางชาติพันธุ์และศึกษาถึงกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์และในการแก้ไข ข้อขัดแย้งในการเข้าถึงทรัพยากรป่าไม้ จากการได้รับทราบการเตรียมประกาศเขตอุทยานแห่งชาติ แม่ตะไคร้ทับที่ทำกินของชาวบ้านในปี พ.ศ. 2525 วิธีการเสนอภาพตัวแทนของการจัดการป่าชุมชน ของสองชุมชนมีความคล้ายคลึงกันตรงที่การนิยามตนเองของชุมชนในฐานะผู้นุรักษ์ แต่ กระบวนการสร้างอัตลักษณ์ของทั้งสองชุมชนในฐานะผู้นุรักษ์แตกต่างกัน กล่าวคือ ชุมชนชาวปากะญอ เลือกเอาพิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งที่เหนือธรรมชาติเข้ามาใช้ ในขณะที่ชนพื้นราบแสดง ศักยภาพในการเป็นผู้นุรักษ์ป่าไม้ด้วยวิธีการจำแนกพื้นป่าเพื่อการอนุรักษ์ โดยเสนอภาพตัวแทน

ชุมชนในฐานะผู้นุรักษ์ โดยถ่ายทอดออกมาในรูปของกิจกรรม เช่น การบวชป่า การทำแนวกันไฟป่า

กระบวนการผลิตสร้างอัตลักษณ์ในฐานะเป็นชุมชนผู้นุรักษ์ ตามแนวทางการอนุรักษ์ป่าไม้ของรัฐ ชนพื้นราบ (คนเมือง) เลือกเอาความรู้แบบสังคมกระแสหลักเพื่อแสดงถึงภาพอัตลักษณ์ในการเป็นชุมชนผู้นุรักษ์ ในขณะที่กลุ่มชาติพันธุ์เลือกที่จะเอาความเชื่อ และพิธีกรรมในวัฒนธรรมของตนนำมาตีความ เพื่อแสดงถึงภาพอัตลักษณ์ในการเป็นชุมชนผู้นุรักษ์เพื่อสร้างความชอบธรรมในการเข้าถึงทรัพยากรป่าไม้ แสดงให้เห็นถึงการปะทะ สังสรรค์ การต่อต้านขัดขืนจากการแทนที่สมรรถนะของชุดวาทกรรมที่รัฐผลิตสร้างขึ้นในฐานะเป็นชุมชนผู้นุรักษ์ ที่สะท้อนภาพให้เห็นภาพผสมผสานกลืนกลายกลุ่มชาติพันธุ์ได้อีกมิติสัมพันธ์หนึ่ง

พลวัฒน์ ประพัฒน์ทอง (2551) ศึกษา “บทบาทและพิธีกรรมของการทำนายที่มีผลต่อการดำรงชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ลัวะ (ปลั่ง) ในหมู่บ้านห้วยน้ำซุ่น อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการทราบการประมวลพิธีกรรมเกี่ยวกับความเชื่อและการพยากรณ์ในการทำนายเกี่ยวกับชีวิต การเปรียบเทียบเกี่ยวกับพิธีกรรมการทำนายสู่การเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน และบทบาทและการทำนายเกี่ยวกับชีวิตในประจำวัน ข้อค้นพบที่สำคัญของ พลวัฒน์ จากการศึกษาครั้งนี้ พิธีกรรมเกี่ยวกับการทำนายเกี่ยวกับชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ลัวะ (ปลั่ง) มีระบบสัญลักษณ์ในรูปแบบต่างๆ สิ่งเหล่านี้เป็นสัญลักษณ์ทางพิธีกรรมที่สะท้อนทุนทางวัฒนธรรม ของภูมิปัญญาที่สะสมกันมา เพื่อคอยกำกับและควบคุมศีลธรรม เพื่อสร้างระเบียบวินัยให้กับมนุษย์ที่สังกัดทุนทางวัฒนธรรมนั้นๆ ในทางตรงกันข้าม ทุนทางวัฒนธรรมเหล่านั้น เป็นผลจากการถูกครอบงำในเชิงสัญลักษณ์ โดยทั้งหมดมีต้นตอที่เป็นโครงสร้างในระดับลึกที่ครอบงำผู้คน ทำให้ผู้คนเคลื่อนไหวชีวิตประจำวัน ไปในทางที่ถูกครอบงำ แต่อย่างไรก็ตามทุนทางวัฒนธรรมและการครอบงำเชิงสัญลักษณ์ของกลุ่มชาวลัวะนั้น ไม่ใช่การครอบงำอย่างสิ้นเชิง ลัวะสามารถที่จะตัดต่อสัญลักษณ์และทุนทางวัฒนธรรมใหม่ๆ ผ่านการทำนายเกี่ยวกับชีวิตให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตที่ต้องเข้ามาตั้งถิ่นฐานใหม่ โดยปัจเจกชนสามารถที่จะเลือกรูปแบบการทำนาย ที่ตนเองสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้

กล่าวโดยสรุป ถึงแม้ว่าวัฒนธรรมจะเป็นการหักทอสายใยเครือข่ายความสัมพันธ์ที่มนุษย์หักทอขึ้น โดยที่มนุษย์เองก็ผูกติดกับเครือข่ายที่ตนเองสร้างขึ้น เครือข่ายความสัมพันธ์นั้นไม่มีที่สิ้นสุด มนุษย์สามารถหักทอเครือข่ายความสัมพันธ์ในรูปแบบที่แตกต่าง มนุษย์มิได้ยอมจำนนต่อโครงข่ายทางวัฒนธรรมที่ครอบงำตนโดยสิ้นเชิง แต่ยังสามารถสร้างสรรค์อุดมการณ์ทางวัฒนธรรมต่างๆ ขึ้นมาได้ เพื่อเป็นทางออกในชีวิตประจำวัน

ศศิประภา จันทวงศ์ (2552) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างชนกลุ่มน้อยกับรัฐชาติ เพื่อสืบสาวความเป็นพลเมือง ความหมาย และการต่อรองของชนกลุ่มน้อยผ่านแนวคิดวาทกรรม โดยใช้วิธีการศึกษาวงศาวทยา ของ มิเชล ฟูกูเกต์ โดยมุ่งค้นหาจุดเริ่มต้น ความเปลี่ยนแปลง และความไม่ลงรอยของความหมายของความเป็นพลเมืองและความเป็นชนกลุ่มน้อยในไทย และศึกษาวิถีชีวิตและกลยุทธ์ที่ชนกลุ่มน้อยใช้ในการต่อรองกับรัฐ ผ่านการศึกษาเรื่องราวชีวิต ประสบการณ์ชีวิตประจำวัน โดยที่ ศศิประภา มีวัตถุประสงค์การศึกษา คือ

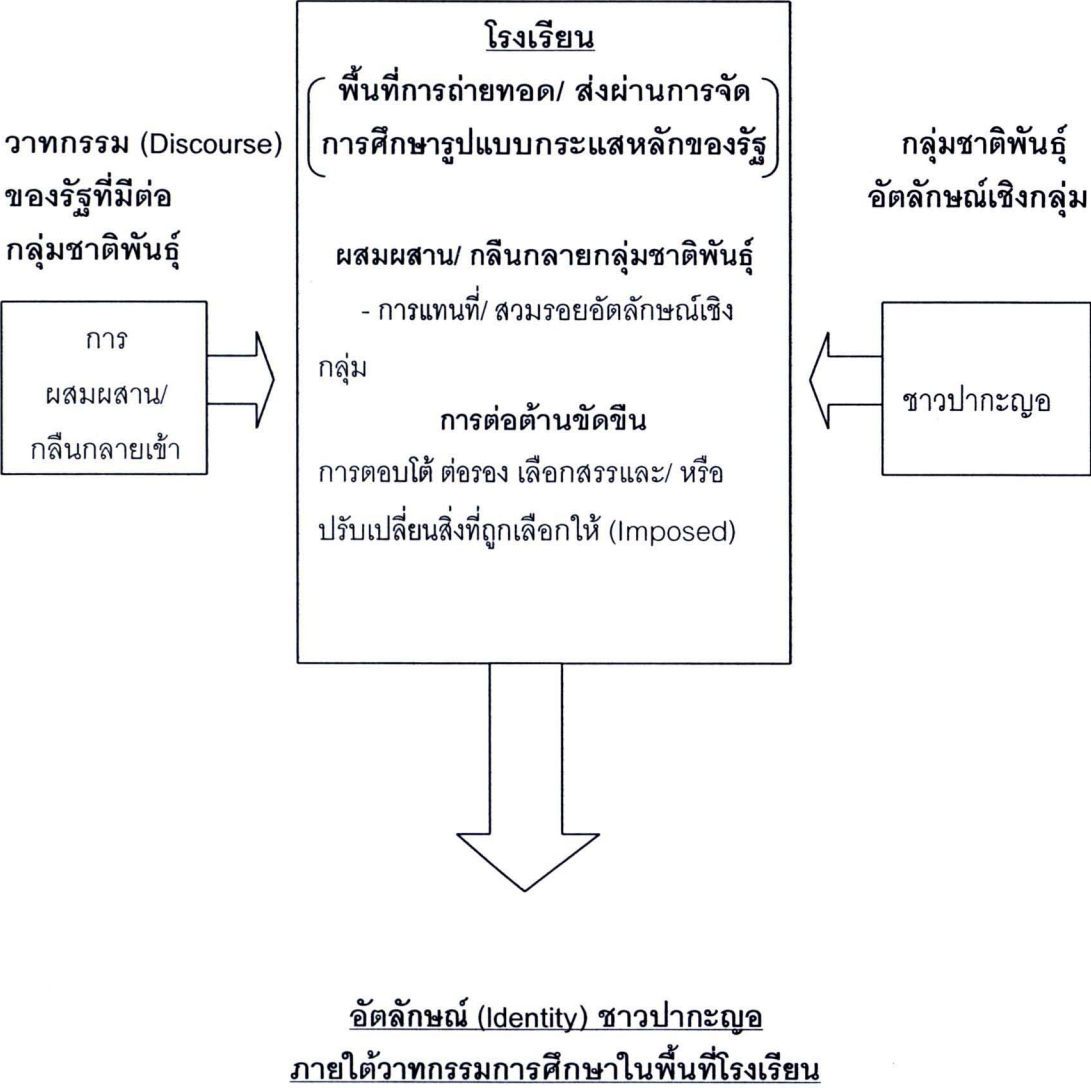
1. ศึกษาการประกอบสร้างวาทกรรมความเป็นพลเมืองไทย โดยศึกษาผ่านกฎหมายสัญชาติเป็นสำคัญ

2. เพื่อศึกษากลยุทธ์ (Tactic) ที่ชนกลุ่มน้อยที่ไม่ได้เป็นพลเมืองเลือกใช้ในการต่อสู้ต่อรอง ภายใต้ปฏิบัติการของวาทกรรมเรื่องพลเมืองผ่านเรื่องเล่า ประสบการณ์และชีวิตประจำวันของชนกลุ่มน้อย

จากการศึกษาของ ศศิประภา เรื่องการประกอบสร้างวาทกรรมความเป็นพลเมืองไทย โดยศึกษาผ่านกฎหมายสัญชาติ พบว่า การสถาปนาความเป็นพลเมืองเริ่มต้นในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยความเป็นพลเมืองไทยในช่วงนั้นเปิดกว้างต่อคนทุกชาติ ทุกภาษา และมารตราพระราชบัญญัติสัญชาติขึ้นเป็นครั้งแรกในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ส่งผลทำให้ผู้คนแม้ว่าจะไม่ได้มีถิ่นกำเนิดภายในเขตแดนของสยามก็สามารถแปลงมาเป็นสัญชาติไทยได้ แม้ภายหลังจะมีการยกเลิกพระราชบัญญัติสัญชาติฉบับเดิมแทนที่ด้วยพระราชบัญญัติสัญชาติฉบับใหม่ ความเป็นพลเมืองตามตัวบทกฎหมายได้ถูกทำให้แคบลง โดยให้ความสำคัญกับเชื้อชาติและการสืบสายโลหิตเป็นสำคัญและเป็นแนวคิดหลักที่รัฐจำกัดความหมายเป็นเมืองไทย จากการศึกษายังพบว่าชนกลุ่มน้อยไม่ยอมตกเป็นผู้ถูกกระทำแต่เพียงฝ่ายเดียว ด้วยการสร้างกลยุทธ์ในการแทรกตัวเข้าสู่สถานะความเป็นเมืองไทย

กรอบแนวคิดในการวิจัย (ก่อนทำการวิจัย)

ภาคปฏิบัติการของวาทกรรม
(Discursive Practices)

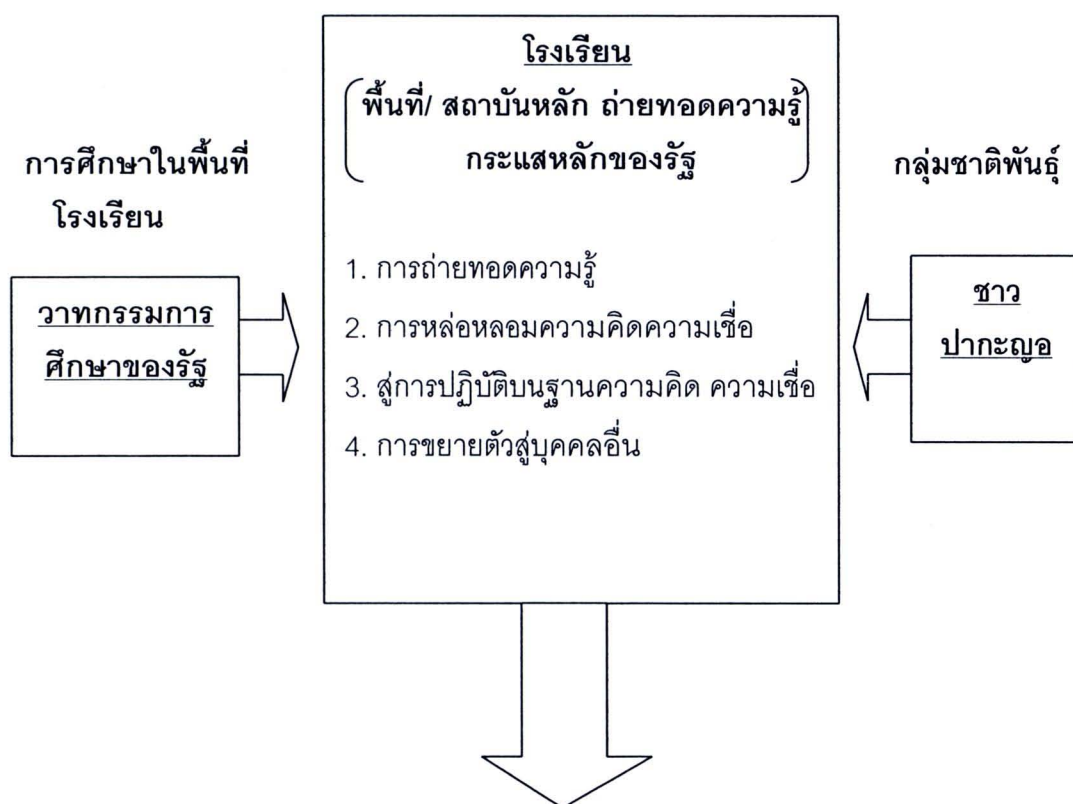


ภาพ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย (ก่อนทำการวิจัย)

กรอบแนวคิดในการวิจัย (หลังทำวิจัย)

ภาคปฏิบัติการของวาทกรรมการศึกษา

(Discursive Practices of Education)



ชาวปากะญอภายใต้วาทกรรมการศึกษากระแสหลักของรัฐ
ในพื้นที่โรงเรียน

ภาพ 2 กรอบแนวคิดในการวิจัย (หลังทำการวิจัย)